

**Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας
της Ακαδημίας Αθηνών**

Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο

***Λαϊκός πολιτισμός και έντεχνος λόγος
(ποίηση – πεζογραφία – θέατρο)***

**ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 8 -12 Δεκεμβρίου 2010

Επιστημονική επιμέλεια και ευθύνη:
Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη,
Διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

Επιμέλεια ύλης:
Γιώργος Βοζίκας

Φιλολογική επιμέλεια περιλήψεων:
Κυριακή Χρυσού - Καρατζά

Σχεδίαση - διάταξη κειμένων:
Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, Κυριακή Χρυσού - Καρατζά

Κέντρον Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας
Ακαδημία Αθηνών

Ηπίτου 3, 10557, Αθήνα

τηλ. 2103318042

fax: 2103313418

<http://www.kentrolaografias.gr>

Chikovani Ana

Τα λαογραφικά στοιχεία και τα λαϊκά τελετουργικά μοτίβα στην *Παναγιά τη Γοργόνα* του Στρατή Μυριβήλη

Οι παραδόσεις της Λέσβου αποκτούν ιδιαίτερη σημασία στο έργο του Στρατή Μυριβήλη και πλουτίζουν τις σελίδες των βιβλίων του με αξιόλογο λαογραφικό υλικό. Τα ήθη και τα έθιμα που περιγράφονται στα λογοτεχνικά έργα, όπως και ο συγκρητισμός του Χριστιανισμού μ' όλες τις επιβιώσεις από την αρχαία ειδωλολατρία παρουσιάζουν ενδιαφέροντα στοιχεία. Τα ήθη και τα έθιμα, οι τελετουργίες, αφού αποτελούν μια γλώσσα κατανοητική για όλους, όταν εντάσσονται σε ένα λογοτεχνικό κείμενο, λειτουργούν μέσα σ' αυτό με πολλαπλούς και ποικίλους τρόπους.

Τα έθιμα του νησιού, οι λαογραφικές μαρτυρίες, που σταχυολογούνται στο έργο *Παναγιά η Γοργόνα* του Στρατή Μυριβήλη, μπορούν να βοηθήσουν στη μελέτη των διαχρονικών διαστάσεων του ελληνισμού. Ο σκοπός της έρευνάς μας είναι όχι μόνο αποδελτίωση του πλούσιου λαογραφικού υλικού που ο Στρατής Μυριβήλης έχει καταγράψει και αξιοποιήσει λογοτεχνικά, αλλά επίσης μελέτη της λειτουργίας αυτών των παραδοσιακών στοιχείων μέσα στο λογοτεχνικό κείμενο. Στην εισήγηση θα αξιολογηθεί η λειτουργική ενσωμάτωση των λαογραφικών, τελετουργικών, μυθολογικών, θρησκευτικών στοιχείων μέσα στο πεζογραφικό έργο. Οι μέθοδοι που θα χρησιμοποιηθούν θα είναι δομικές, κοινωνιολογικές, συγκριτικές.

Στην εργασία θα αναλύονται ξεχωριστά οι επόμενες τελετουργίες: πρόκληση βροχής, θυσίες, τελετουργίες που σχετίζονται με θρήνους, επίσης αρχετυπικά θέματα, μοτίβα, αφηγηματικά σχήματα και αρχετυπικοί χαρακτήρες ή αρχετυπικές εικόνες μέσα στην *Παναγιά η Γοργόνα*. Η κριτική μας θα βασίζεται στη θεωρία του συλλογικού ασυνειδήτου, στο ότι δηλαδή ο πολιτισμένος άνθρωπος διατηρεί, αν και υποσυνείδητα, εκείνες τις αρχαϊκές ή πρωτογονικές περιοχές της γνώσης που είχε περιχαρακώσει με τρόπο έμμεσο μέσα στη λαογραφία. Χρησιμοποιώντας αυτόν τον τρόπο προσέγγισης, θα εξετάσουμε το λογοτεχνικό έργο με σκοπό να ανακαλύψουμε την ύπαρξη κάποιων υποκείμενων λαογραφικών σχημάτων, πιστεύοντας πως μια τέτοια μελέτη του κειμένου οδηγεί στην αποκάλυψη ενός βαθύτερου νοηματικού στρώματος, που δεν αφορά μόνο το συγκεκριμένο έργο, αλλά κάθε λογοτεχνικό έργο.

Tentorio Gilda

Οι γοργόνες στην ποίηση του Γ. Σεφέρη

Το θέμα που διάλεξα αποτελεί μέρος της διδακτορικής μου διατριβής (*Il canto delle Sirene. Fortuna di un mito letterario da Omero alla poesia neogreca del '900: alcuni esempi*, Torino 2004) πάνω στον λογοτεχνικό μύθο των Σειρήνων από τον Όμηρο και την αρχαία γραμματεία ως την εξέλιξή του στις νεοελληνικές γοργόνες στη λαογραφική αλλά και ποιητική παράδοση (κυρίως, το νεανικό έργο του Ν. Βρεττάκου και του Σεφέρη). Ο Γιώργος Σεφέρης αγαπάει ιδιαίτερα αυτήν τη μορφή της λαϊκής παράδοσης, τη γοργόνα (βλ. τα ημερολόγια του, και σχετικές φωτογραφίες), στην οποία κάνει πολύ συχνά αναφορές και στα πεζά και στα ποιητικά του κείμενα. Το ενδιαφέρον είναι ότι από μορφή της λαογραφικής παράδοσης η γοργόνα του Σεφέρη μεταπλάθεται σε λογοτεχνικό μύθο. Σε αυτή την οπτική είναι πολύ σημαντικό ότι μια γοργόνα είναι το τυπογραφικό σήμα στα εξώφυλλα των συλλογών του (και κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο έκδηλα γίνεται μια ακρωτηριασμένη γοργόνα): αυτή είναι ο διαμεσολαβητής της επικοινωνίας μεταξύ ποιητή και αναγνώστη, αυτή είναι που γεφυρώνει τη σιωπή με τον κόσμο του λόγου. Η γοργόνα λοιπόν αποκτάει μετα-λογοτεχνική λειτουργία ως έμβλημα του ποιητικού πράττειν. Βέβαια, όπως υπογράμμισαν οι μελετητές, γοργόνα σημαίνει επίσης Παράδοση και Ελληνισμός (π.χ. στο γνωστό ποίημα *Πάνω σε ένα ξένο στίχο*, 1931) ή σε υπαρξιακή ματιά είναι και σύμβολο της ελευθερίας, των ανοιχτών οριζόντιων, της διαρκούς αναζήτησης (*Λεωφόρος Συγγρού* 1930). Θα ήθελα όμως περισσότερο να συγκεντρωθώ σε εκείνα τα ποιήματα, όπου η γοργόνα (ακρόπρωρο ή ζωγραφιά ή τατουάζ), αμφίσημη μορφή, αποτελεί σύμβολο της Τέχνης και του Λόγου (*Μυθιστόρημα Ε', Το ύφος μιας μέρας, Ρουκέτα* κ.α.), και επομένως εντάσσεται στην ποιητική του Σεφέρη και στον προβληματισμό του πάνω στη σχέση ποίησης / πραγματικότητας.

Zaccagni Gaia

«Δράκος την ισχύν, ανθρωποφάγου ρίγμα»: Λαϊκά νεοελληνικά μοτίβα στο υστεροβυζαντινό μυθιστόρημα *Καλλίμαχος και Χρυσορρόη*

Το μυθιστόρημα *Καλλίμαχος και Χρυσορρόη*, το οποίο ανήκει στην ομάδα των υστεροβυζαντινών μυθιστορημάτων σε δημώδη γλώσσα, παραδόθηκε από ένα μοναδικό χειρόγραφο (χειρ. 55 Βιβλιοθήκη της Leiden). Το έργο, ανάμεσα σε πολύ ενδιαφέροντες διαλόγους, μονολόγους, ερωτικές σκηνές και εκφράσεις, παρουσιάζει πολλά λαϊκά στοιχεία που συναντιούνται στα δημοτικά τραγούδια και στα νεοελληνικά παραμύθια. Ιδιαίτερη θέση καταλαμβάνει το θέμα του δράκου.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ.

Αντι-παροιμίες (anti-proverbs) σε Αθηναϊκές εφημερίδες

Στην εργασία αυτή πραγματεύομαι ένα ιδιότυπο είδος παροιμίας, τη λεγόμενη «αντι-παροιμία» (ο παροιμιολόγος Wolfgang Mieder την ονόμασε anti-proverb), που παρουσιάζεται στον καθημερινό τύπο. Παρότι ο άνθρωπος έχει εκτιμήσει τη σοφία της παροιμίας, δεν υπολόγισε ποτέ αυτό το είδος της λαϊκής λογοτεχνίας ως απόλυτη αλήθεια, ώστε να προβαίνει συχνά σε εσκεμμένες αλλαγές του περιεχομένου της. Οι παροιμιακές παραλλαγές ή, διαφορετικά, αντι-παροιμίες, που χρησιμοποιούνται από τους δημοσιογράφους ως καινοτόμα επικοινωνιακά εργαλεία, για να θίξουν ποικίλα θέματα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, αποδεικνύουν ότι η νεοελληνική παροιμία βρίσκεται ακόμη και στις μέρες μας σε πλήρη λειτουργικότητα.

Ανδρειωμένος Γιώργος

Πάλι με χρόνια, με καιρούς...: Λογοτεχνία, Λαογραφία και Εθνική Ιδεολογία (η εξέλιξη ενός μοτίβου)

Ένα από τα γνωστότερα μοτίβα της ελληνικής δημοτικής ποίησης, αλλά και της νεοελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας ευρύτερα, αποτυπώνεται στον καταληκτήριο στίχο του πασίγνωστου τραγουδιού «Της Αγιά Σοφιάς». Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται να καταδειχθεί η ιδεολογική «εκμετάλλευση» του συγκεκριμένου στίχου, κυρίως μέσω των αλληπάλληλων (και διαφορετικών μεταξύ τους) ανατυπώσεων του εν λόγω δημοτικού τραγουδιού στα σχολικά αναγνώσματα του 20ού αιώνα, και να συζητηθούν οι λόγοι που οδήγησαν τους εκάστοτε ανθολόγους τέτοιων εγχειριδίων στην «προσαρμογή» του καταληκτήριου αυτού στίχου στα κατά περίπτωση κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα.

Ανδρουλιδάκης Μανώλης Γ.

Ο φυτικός κόσμος σε ευχητήρια εκκλησιαστικά κείμενα

Στην εργασία αυτή μελετούμε τα λεκτικά και φραστικά μοτίβα που αναφέρονται σε ευχητήρια εκκλησιαστικά κείμενα και έχουν θεραπευτική σημασία. Σε κείμενα που έχουν κυρίως μορφή εξορκισμών, (των Αγίων Τρύφωνος και Ευσταθίου), ενταγμένα στη λειτουργική τάξη, μελετούμε πώς παρουσιάζεται ο φυτικός κόσμος αλλά και πώς αυτό το θέμα αξιοποιείται στη λαϊκή γλώσσα και λογοτεχνία (δημοτικά τραγούδια, ιατροσόφια κ.τ.λ.).

Βασικός στόχος η τεκμηρίωση της διακειμενικής σχέσης των εκκλησιαστικών ευχών με όμοια και παράλληλα κείμενα της προφορικής και γραπτής παράδοσης.

Αυδίκος Ευάγγελος

Η έννοια του σπιτιού στην ποίηση του Θανάση Τζούλη

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να μιλήσει για τον τρόπο που η ποίηση ενσωματώνει στο λόγο της ένα από τα κεντρικά μοτίβα που διαπερνά το λαϊκό πολιτισμό, την έννοια του σπιτιού. Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται ο σπουδαίος ποιητής και ακαδημαϊκός Θανάσης Τζούλης, ο οποίος είχε καταγωγή από την Ήπειρο και γι' αυτό κουβαλούσε όλο το συναισθηματικό και ποιητικό φορτίο του δημοτικού τραγουδιού, το οποίο τροφοδοτήθηκε από τη συνεχή μεταναστευτική ροή. Επιλέγει ο ποιητής σουρεαλιστικούς τρόπους ποιητικής μορφής. Ακουμπά πάντα όμως στο γενέθλιο τόπο και προσπαθεί αυτή την επαφή με την αρχετυπική μήτρα να μην την χάσει.

Βαρβαρήγου Παντοφίλη

Το ηθογραφικό πλαίσιο ως όχημα ανάδειξης της στάσης απέναντι στο θάνατο: Εύας Βλάμη, *Στον αργαλειό του φεγγαριού*

Το μυθιστόρημα της Εύας Βλάμη *Στον αργαλειό του φεγγαριού* (1963) είναι το τελευταίο έργο της συγγραφέως, στο οποίο, κατά την κριτική, αναγνωρίζονται στοιχεία ανανέωσης της ηθογραφίας μέσω ενός πλούσιου ηθογραφικού σκηνικού. Ωστόσο η συγγραφέας με το έργο αυτό καταθέτει κάτι ουσιαστικότερο: την αγωνία και τον προβληματισμό της σχετικά με το πανανθρώπινο και βαθύτατα υπαρξιακό ζήτημα της στάσης απέναντι στο θάνατο. Μέσω της οικοδόμησης του χαρακτήρα της Στράταινας, η συγγραφέας αποτυπώνει την υπέρβαση του ηθογραφικού πλαισίου και προχωρεί στην ανάδειξη ενός εσώτατου επιπέδου ύπαρξης, κατά το οποίο μια τραγική μάνα, αρνούμενη να δεχτεί την απώλεια του παιδιού της και τον τελεσίδικο θρίαμβο του θανάτου, μετατρέπεται σε μια πανίσχυρη παρουσία, η οποία επιβάλλει ακραίες συμπεριφορές με ατσάλινη πυγμή. Το ηθογραφικό πλαίσιο υφίσταται απλώς, για να περιβάλλει και να αναδείξει χθόνιες δυνάμεις, που φαίνεται να αναδύονται από τους τάφους των νεκρών υποβάλλοντας στον κόσμο των ζωντανών την αίσθηση της διεκδίκησης «δικαιωμάτων ζωής».

Στην εργασία αυτή θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθεί η υπέρβαση του ηθογραφικού πλαισίου και η αξιοποίησή του από τη συγγραφέα για την ανάδειξη άλλων ανεξερεύνητων, αλλά ενίοτε πανίσχυρων δυνάμεων της ψυχής.

Βαρβούνης Μανόλης Γ.

**Βίοι Αγιορειτών (19ος-20ός αι.) ως πηγές για την μελέτη
της αγιορείτικης λαογραφίας**

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζεται μια κατηγορία σύγχρονων αγιολογικών, συναξαριακών και βιογραφικών κειμένων, που δεν έχει αποτελέσει ακόμη αντικείμενο συστηματικής λαογραφικής εξέτασης. Πρόκειται για τους βίους Αγιορειτών μοναχών του 19ου και του 20ού αιώνα, που τα τελευταία χρόνια εκδίδονται σε μεγάλους αριθμούς, τόσο στην ελληνική όσο και σε άλλες γλώσσες – κυρίως στα ρωσικά, τα βουλγαρικά, τα ρουμανικά και τα σερβικά. Στους βίους αυτούς, οι οποίοι συχνά αποτελούν συναξάρια αγιοκαταταγμένων ήδη μοναχών, πέραν των πνευματικών και λειτουργικών πληροφοριών, περιέχονται και πολλές ειδήσεις για την καθημερινή ζωή στα μοναστήρια και στις σκήτες του Αγίου Όρους για μια περίοδο της αθωνικής ιστορίας που μόλις πρόσφατα άρχισε να αποτελεί αντικείμενο συστηματικής μελέτης. Οι σχέσεις των κειμένων αυτών με προγενέστερα ανάλογα συναξάρια και οι πιθανές μιμήσεις, οι περιεχόμενοι αγιολογικοί μύθοι και τα διηγηματικά μοτίβα, οι επιδράσεις από την ορθόδοξη αγιολογική παράδοση, αλλά και από τις σχετικές λαϊκές αγιολογικές παραδόσεις αποτελούν ζητήματα που θα εξεταστούν εδώ. Επίσης δειγματοληπτικά θα καταδειχθεί η αξία των κειμένων αυτών ως πηγών για τη συστηματική μελέτη της «αγιορείτικης και μοναστικής λαογραφίας», αλλά και η συμβολή τους, στον βαθμό που έγιναν γνωστά σε ευρύτερα λαϊκά στρώματα, στη διαμόρφωση αναλόγων ειδών του έντεχνου λαϊκού λόγου.

Βαρελάς Λάμπρος

Προβληματισμοί για την ηθογραφία στις δεκαετίες 1880 και 1890

Στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι προβληματισμοί που αναπτύχθηκαν κατά τις δεκαετίες 1880 και 1890 γύρω από τη νέα τάση που εμφανίστηκε στη νεοελληνική λογοτεχνία στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, την αποκαλούμενη με τον πολύπαθο όρο «ηθογραφία».

Είναι γνωστός ο καθοδηγητικός ρόλος που έπαιξε ο Ν. Γ. Πολίτης στο να ανακαλύψουν οι νεοέλληνες λογοτέχνες και να αξιοποιήσουν στα έργα τους τον πλούτο της λαογραφίας και όψεις της επαρχιακής ζωής. Αυτό που θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί συστηματικότερα εδώ είναι το πώς ένα παλιό (ρομαντικό) αίτημα για την εξασφάλιση της ελληνικότητας στα έργα των νεοελλήνων λογοτεχνών, βρήκε επιτέλους γόνιμο έδαφος για να υλοποιηθεί στον νέο χώρο που υπέδειξε ο Ν. Γ. Πολίτης. Η εστίαση όμως δεν θα πέσει στον περίφημο διαγωνισμό της *Εστίας* (1883), αλλά σε πιο αφανείς (και πιο καιρίες ωστόσο) συζητήσεις γύρω από την ηθογραφία και το πώς μπορεί να εξασφαλιστεί η ελληνικότητα στα έργα των νεοελλήνων λογοτεχνών. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο αποκαλυπτική είναι η γνωστή (αλλά όχι τόσο αξιοποιημένη) φιλολογική διαμάχη Μητσάκη-Ξενόπουλου το 1891 γύρω ακριβώς από το ζήτημα της ηθογραφίας, στην οποία ο Ξενόπουλος υψώνει την πρώτη σοβαρή αντίρρηση στην επιβολή της «λαογραφικής» ηθογραφίας ως κανονιστικού μοντέλου για τη νεοελληνική λογοτεχνική παραγωγή.

Το ερευνητικό υλικό που θα παρουσιαστεί προέρχεται από έρευνα όχι μόνο σε αυτοτελείς εκδόσεις και περιοδικά, αλλά και στον αδιερεύνητο χώρο των εφημερίδων.

Βαρζελιώτη Γωγώ
**Λαογραφικές πληροφορίες στις θεατρικές και ιστορικές πηγές
της βενετοκρατούμενης Κρήτης**

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου των έργων της κρητικής δραματουργίας στη λαογραφική έρευνα. Τα έργα του κρητικού θεάτρου είναι πλούσια σε πληροφορίες που εμπλουτίζουν τις γνώσεις μας τόσο για τον υλικό πολιτισμό (ενδύματα, οικιακά είδη, χρηστικά αντικείμενα κ.ά.), όσο και για τις συνήθειες, τις νοοτροπίες και τις κοινωνικές πρακτικές της εποχής (γέννηση, γάμος, θάνατος κ.ά.). Η συνεξέταση των συγκεκριμένων στοιχείων με ευρήματα της αρχαιολογικής έρευνας φωτίζει ποικίλες πτυχές της καθημερινής ζωής στη βενετοκρατούμενη Κρήτη και καθιστά τα έργα της δραματουργίας της κρητικής αναγέννησης σημαντική πηγή για τη μελέτη της Λαογραφίας, αποδεικνύοντας ότι ο διεπιστημονικός διάλογος οδηγεί σε πρωτότυπους προβληματισμούς και ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Βατούγιου Στέλλα

Λαϊκός λόγος στο θέατρο και τον κινηματογράφο

Με την έννοια του λαϊκού λόγου αναφερόμαστε στο σύνολο των επικοινωνιακών και εκφραστικών καταστάσεων που μπορούν να αποτυπωθούν σε μια αφήγηση ή αναπαράσταση πράξεων ηρώων των λαϊκών στρωμάτων. Οι επικοινωνιακοί κώδικες, οι οποίοι εντοπίζονται στις λεγόμενες διηγήσεις της καθημερινότητας που διαμορφώνουν μια πλοκή και μια λύση της εξέλιξης, μπορούν να αναδεικνύονται και σε καθοριστικό παράγοντα κατεύθυνσης των γεγονότων.

Οι Έλληνες θεατρικοί συγγραφείς και μερικοί ταυτόχρονα και σκηνοθέτες κινηματογραφικών έργων 50-70 αξιοποίησαν σε μεγάλο βαθμό το λαϊκό λόγο, για να δώσουν ένα λαϊκό λόγο αλλά και ουσιαστικό νόημα στο περιεχόμενο των έργων. Αυτό σημαίνει ότι χρησιμοποίησαν το λαϊκό λεξιλόγιο που χρησιμοποιούνταν στη γειτονιά, στο πεζοδρόμιο και στο γήπεδο, για να αποδώσουν με ρεαλισμό το αντίστοιχο περιεχόμενο των ιστοριών, τα αντίστοιχα σημεία των ιστοριών και ανέδειξαν την αντίθεση προς τις λόγιες εκφράσεις και αντιλήψεις, τις οποίες πολλές φορές σατίρισαν ή σχολίασαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να φαίνεται ότι δεν εξηγεί τίποτα ένας φορμαλισμός ή στείρος κομοφορμισμός.

Στην εργασία αυτή θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε από κινηματογραφικά έργα *Ο Φανούρης και το σόι του* (1957), *Ο Ηλίας του 16ου* (1959), *Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες* (1961), *Οι γαμπροί της Ευτυχίας* (1962), *Ο Θόδωρος και το δίκαννο* (1962), ότι οι ήρωες της λαϊκής ιστορίας μπορούν να εκφράζονται και να πείθουν μόνο με έναν ειδικό τρόπο και κώδικα, χρησιμοποιώντας τον παροιμιακό λόγο, λογοπαίγνια, σαρκασμό και γλώσσα της «πιάτσας», που υποδηλώνουν τη ντομπροσύνη, την ειλικρίνεια και το αυθόρμητο του λαϊκού ανθρώπου.

Βοζίκας Γιώργος

Προσκύνημα και ταξιδιογραφία. Η αναζήτηση της ταυτότητας στη θρησκευτική πρακτική και τον αφηγηματικό λόγο (Δημ. Λουκόπουλος-Αλ. Πάλλης)

Η παρούσα ανακοίνωση ασχολείται με το ζήτημα της λανθάνουσας σχέσης μεταξύ πρακτικής και αφήγησης και προσπαθεί να ανιχνεύσει τις μεταξύ τους δομικές αντιστοιχίες. Ειδικότερα μελετώντας το θρησκευτικό προσκύνημα εξετάζει τα βασικά χαρακτηριστικά του, όπως εκφράζονται στη λατρευτική πρακτική, και παρατηρεί τις μεταπλάσεις του στη λογοτεχνία, τόσο σε νοηματικό όσο και σε αφηγηματικό επίπεδο. Για το σκοπό αυτό μελετά το θρησκευτικό προσκύνημα της Παναγίας της Προυσιώτισσας, σε συσχετισμό με δύο κείμενα που αναφέρονται στο ίδιο θέμα, την ταξιδιωτική αφήγηση του Δημ. Λουκόπουλου (Στ' Άγραφα), η οποία περιγράφει ένα ταξίδι με κατεύθυνση τον Προυσό, και ένα ανάλογο, προβληματικό ως προς την ειδολογική του κατάταξη, κείμενο του Αλ. Πάλλη (Μπρουσός), το οποίο περιγράφει επίσης το ίδιο ταξίδι.

Βραχιονίδου Μαρία

Ο λαϊκός και ο έντεχνος λόγος στη νεοαφήγηση

Η αφήγηση παραμυθιών και άλλων ιστοριών αποτελεί μια από τις πανάρχαιες και παγκόσμια διαδεδομένες πρακτικές του έναρθρου όντος. Είναι φυσικό λοιπόν η παραγωγή αφηγηματικού προφορικού λόγου (μύθοι, παραμύθια, θρύλοι, παραδόσεις, μαρτυρίες, βιωματικές ιστορίες κ.ά.), ως εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού, να έχουν απασχολήσει, ήδη από την αυγή τους, επιστήμες όπως η λαογραφία, η φιλολογία, η προφορική ιστορία αλλά και η ανθρωπολογία και η εθνολογία.

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναβιώσει -πρώτα στη Δύση και τελευταία και στη χώρα μας- η τέχνη της αφήγησης. Πρόκειται για ένα ρεύμα που αρκετοί από τους σύγχρονους αφηγητές αποκαλούν «νεοαφήγηση». Θεματικά αυτή αντλεί, αυτονόητα ίσως, από τον παραδοσιακό αφηγηματικό λόγο, αλλά σαφώς δεν εξαντλείται σ' αυτόν. Καθώς τα κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία δημιουργείται είναι αυτά της εγγραμματοσύνης, δεν μπορεί να αγνοήσει το γραπτό έντεχνο λόγο -ούτε και θέλει. Αντίθετα εμπνέεται απ' αυτόν. Έτσι, αρκετοί σύγχρονοι αφηγητές βασίζουν τις παραστάσεις τους σε ποιήματα, λογοτεχνικά κείμενα, αποσπάσματα από γραπτά κείμενα με λογοτεχνική αξία ή σε ενυπόγραφα σύγχρονα παραμύθια. Άλλοτε πάλι αυτά εμφανίζονται στην ίδια παράσταση αφήγησης παράλληλα με παραμύθια παραδοσιακά ή άλλα αφηγήματα του παραδοσιακού λαϊκού λόγου. Εξάλλου, ίσως δεν είναι τυχαίο ότι και κάποιοι από τους σύγχρονους αφηγητές επιδίδονται, πέρα από την αφήγηση, και στη συγγραφή και έκδοση ιστοριών, στις οποίες χρησιμοποιούν κάθε μορφής λόγο – από μίμηση του λαϊκού λόγου των παραμυθιών μέχρι τον πιο «μοντέρνο».

Στην παρούσα ανακοίνωση λοιπόν εξετάζονται, πρώτιστα, οι μορφές του λόγου που εμφανίζονται στη νεοαφήγηση –ο λαϊκός, ο λογοτεχνικός, ο προσωπικός, ο καθημερινός, ο στυλιζαρισμένος. Επίσης αναφέρονται οι απόψεις των ίδιων των σημερινών αφηγητών γι' αυτό το λόγο, όπως και για το κατά πόσο είναι θεμιτό να αντλεί η νεοαφήγηση και από λογοτεχνικές (άρα γραπτές) πηγές ή οφείλει να μεταδίδει τις ιστορίες που φτάνουν στο σήμερα μέσα από το κανάλι της προφορικότητας του λαϊκού πολιτισμού.

Βρεττός Σπύρος

Προς τις πηγές της ποίησης. Επώνυμη λαϊκή και λόγια ποίηση: Λευκάδα και απέναντι Ακαρνανία - Ήπειρος. Βασικοί όροι ανάπτυξης του φαινομένου. Συγκριτική προσέγγιση

Ανιχνεύεται η παρουσία του φαινομένου των επώνυμων λαϊκών ποιητών και της επώνυμης λαϊκής ποίησης, καθώς και της λόγιας ποίησης, σε όλη την έκταση του αγροτικού και του αστικού χώρου της Λευκάδας και σε περιοχές της απέναντι Ακαρνανίας: Πεδινά και ορεινά χωριά: Περατιά, Πλαγιά, Πάλαιρος, Μύτικας, Πωγωνιά, Μοναστηράκι, Θύρειον, Δρυμός, Βάτος, Αετός, Κομποτή, Κατούνα Ξηρομέρου. Βόνιτσα. Ήπειρος: Ενδεικτικά σημεία: Συρράκο-Πράμαντα (και τα γύρω χωριά), Πλατανούσα (στην περιοχή Τζουμέρκων), Μηλιά Μετσόβου, Κόνιτσα και Παλιοσέλι Κόνιτσας, Πέτρα Ζαγορίου, Τέρροβο, Θεσπρωτικό, Καμαρίνα- Ζάλογγο, Πρέβεζα.

Η έκταση -και η ένταση- του φαινομένου συναρτάται με βασικούς παράγοντες, όπως το υψόμετρο, τον ανοιχτό ή τον κλειστό ορίζοντα και το φυσικό κάλλος, την παρουσία οργανοπαιχτών-δημοτικών τραγουδιών, την κατανομή της έγγειας ιδιοκτησίας, τη λειτουργία ή μη δημοτικού σχολείου, τους δρόμους επικοινωνίας, καθώς και με ευρύτερες επιδράσεις διανοητικής ανάπτυξης και καλλιτεχνικής δημιουργίας. Επώνυμη λαϊκή και λόγια ποίηση συνεξετάζονται και διερευνώνται οι μεταξύ τους, αλληλεπιδράσεις.

Γεργατσούλης Βασίλης Ι.

**Παραμύθια απ' τη σύγχρονη προφορική παράδοση:
Εγγράμματοι αφηγητές, λόγιες επιδράσεις**

Η σύγχρονη κοινωνία παρέχει πολλές δυνατότητες σε παιδιά και γονείς για να ακούσουν (σε κασέτες και CDs), να παρακολουθήσουν (σε θέατρα, στην τηλεόραση, στο διαδίκτυο ή σε DVDs) και να διαβάσουν (σε βιβλία και περιοδικά) πλήθος παραμυθιών, ελληνικών ή ξένων. Θα περίμενε κανείς ότι η αφθονία με την οποία προσφέρεται στις μέρες μας έτοιμο παραμυθιακό υλικό, θα περιόριζε δραστικά, ίσως και θα εξαφάνιζε, την παραγωγή νέων αφηγήσεων.

Παρά ταύτα, έχω καταγράψει πολλές νέες αφηγήσεις παραμυθιών που δημιουργούν γονείς ή στενοί συγγενείς παιδιών, ηλικίας συνήθως ως επτά ετών. Κάποτε στη νέα δημιουργία παρεμβαίνουν και τα ίδια τα παιδιά, που δεν είναι απλοί παθητικοί αποδέκτες της αφήγησης, αλλά συνδημιουργοί της. Οι σύγχρονοι αφηγητές διαφέρουν από τους παραδοσιακούς, καθώς είναι συνήθως νέοι, μορφωμένοι, κοινωνικά ενεργοί, πολιτικοποιημένοι, άνθρωποι με περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και άλλους προβληματισμούς, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη θεματολογία, τη μορφή, τη δομή, τη στόχευση και τη λειτουργία αυτής της νεοαφήγησης.

Αυτές οι αφηγήσεις κινούνται στα όρια της Λαογραφίας, καθώς περιορίζονται στα πλαίσια μιας οικογένειας. Σπάνια δημιουργούνται παραλλαγές, κι όταν συμβαίνει, προέρχονται απ' τους αρχικούς δημιουργούς τους.

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζω αφηγητές της πόλης και τις αφηγήσεις τους, και μελετώ το πλαίσιο της δημιουργίας νέων παραμυθιών (συνθήκες αφήγησης, θεματολογία, λόγιες και λαϊκές επιδράσεις, στοχεύσεις, λειτουργία κ.ά.). Η μελέτη βασίζεται σε υλικό επιτόπιας έρευνας.

Οι εγγράμματοι αφηγητές έχουν γνώσεις και εμπειρίες. Το πολύμορφο αστικό περιβάλλον τους δίνει ευκαιρίες και ερεθίσματα να διαβάσουν, να προβληματιστούν, να έρθουν σε επαφή με πολιτικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά κ.ά. κινήματα και ιδέες. Αυτά αποτυπώνονται στις αφηγήσεις τους. Στη μελέτη μου θα εντοπίσω τις επιδράσεις, κυρίως λόγιες, και θα δείξω ότι η αφήγηση και το παραμύθι είναι είδος που, παρά την κρίση που αντιμετωπίζει, εξελίσσεται και μεταμορφώνεται.

Γεωργοπούλου Βαρβάρα

Ο λαϊκός πολιτισμός στο ελληνικό θέατρο του Μεσοπολέμου

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου οι ζωνρές αισθητικές και ιδεολογικές ζυμώσεις είχαν ως σημείο αναφοράς την ελληνικότητα συνδεόμενη άμεσα με τη λαϊκή παράδοση και λειτουργώντας ως ο αντίποδας της ευρωπαϊκής επίδρασης. Στα πλαίσια αυτά, σημαντικοί θεατράνθρωποι της εποχής, τόσο στον τομέα της θεωρίας, όσο και της δραματουργίας και κυρίως της θεατρικής πράξης, ασχολήθηκαν συστηματικά με τη λαϊκή παράδοση, την οποίαν προσπάθησαν να εντάξουν οργανικά στη θεατρική πραγματικότητα της εποχής. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους Φ. Πολίτη, Βασ. Ρώτα, Κ. Κουν. Το αποτέλεσμα του εγχειρήματος παρουσιάζει πολυμορφία και αποκτάει ιδιαίζουσα δυναμική στις δεδομένες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες.

Γκασούκα Μαρία και Γκιόκα Τερψιχόρη

**«Από την Εκάτη τη φαρμακίδα στην αγία Αναστασία τη Φαρμακολύτριά»:
Γυναικείοι κόσμοι και σώματα, μαγικές δοξασίες και έμφυλες τελετουργίες
στο παπαδιαμαντικό έργο**

Σύμφωνα με τη συμβολιστική φεμινιστική άποψη, οι γυναίκες σε όλες τις γνωστές τουλάχιστον κουλτούρες αποτελούν κατεξοχήν σύμβολα της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, άρα και της παραδοσιακής, αλλά ταυτόχρονα αποτελούν τα μέσα της διατήρησης και μεσολάβησης των πολιτισμικών συμβολικών ορίων. Το γυναικείο σώμα ειδικότερα μετατρέπεται σε μέσο και τόπο των κοινωνικά σημαντικών μεταβάσεων, όπως επίσης σε όριο που διαιρεί τον κοινωνικό χώρο, ιδιαίτερα τα «εντός» από τα «εκτός», σημειώνοντας ότι οι έννοιες του «εντός» και του «εκτός» υπήρξαν ανέκαθεν εξαιρετικά σημαντικές τόσο για τις αξίες, τα σώματα, και τους χώρους όσο και για την οργάνωση και τη διαίρεση των δραστηριοτήτων με βάση τα φύλα. Το σώμα είναι ο τόπος της κοινωνικής πληροφορίας, την οποία η κοινωνία εντυπώνει πάνω στο άτομο απαιτώντας από το σώμα να την εντάξει (ενσωματώσει) μέσα από τη – συνήθως τελετουργική – κίνηση. Το να συμμορφωθεί κάποια/ος με τα σωματικά έθιμα των κυρίαρχων θεσμών και ιδεολογιών σημαίνει να εσωτερικεύσει τα δόγματα τους, αν όχι να πιστέψει σε αυτά. Η τελετουργία παρεμβαίνει και διαφοροποιεί κοινωνικές σχέσεις, κυρίως δύναμης, μεταβάλλει ατομικές αντιλήψεις, ενώ η διακριτικότητα και η ένταση της τελετουργικής στιγμής επικυρώνουν την τελετουργική συμμετοχή και τον παραγόμενο κοινωνικό μετασχηματισμό των ατόμων. Μια τέτοια προσέγγιση επιτρέπει να κατανοήσουμε λ.χ. το πώς λειτουργεί το σώμα όταν συμμετέχει στο τελετουργικό τραγούδι, στο θρήνο, στην αφήγηση, στη δημόδη θεραπευτική κλπ. αλλά και στο πως κατασκευάζεται η ετεροφυλοφιλία μέσω του τελετουργικού.

Το παπαδιαμαντικό έργο προσφέρεται για μια τέτοια ανάλυση, καθώς οι μαγικές δοξασίες είναι διάχυτες στο πλαίσιο του και ο ρόλος της τελετουργίας-μαγικής ή θρησκευτικής- σημαντικός. Οι γυναίκες είναι τα «ενδιάμεσα», οι μεσολαβήτριες μεταξύ του υλικού και άυλου κόσμου και τα γυναικεία μαγικά τελετουργικά διδάσκονται, μαθαίνονται στο εσωτερικό του Φύλου και των θηλυκών γενεών, γεγονός που τους προσδίδει μια δημόσια κοινωνική πτυχή. Η μυστικότητα που τα χαρακτηρίζει αποκρύπτει την πολύτιμη θηλυκή γνώση από τις ανδρικές διαθέσεις και τον ανδρικό έλεγχο και τη μετατρέπει σε μορφή πολιτισμικού κεφαλαίου, πολιτισμικής ομιλίας, αλλά και «εναλλακτικής» εξουσίας. Ταυτόχρονα και τα κορμιά κάποιων παπαδιαμαντικών ηρωίδων δεν αποτελούν μόνο ένα φυσικό όργανο που χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια της τελετουργίας, αλλά μετατρέπονται μέσω της τελετουργικής δράσης και πρακτικής σε χώρο παραγωγής και εξέλιξης κοινωνικότητας, σε διαμεσολαβήτριες μεταξύ της βιωματικής εμπειρίας και του εξωτερικού κόσμου, ενώ μετατρέπουν ταυτόχρονα την τελετουργία σε ενσώματη πράξη και εμπειρία.

Γκιζέλης Γρηγόρης

Μια σύγχρονη επιστημονική προσέγγιση των σχέσεων του έντεχνου προφορικού και του γραπτού αφηγηματικού λόγου

Η αναζήτηση της εθνικής συνείδησης των λαών της Ευρώπης και το κίνημα του ρομαντισμού στα τέλη του 18ου, ιδίως όμως τον 19ο αιώνα, έστρεψαν την προσοχή των επιστημόνων στα πνευματικά προϊόντα των αγροτικών πληθυσμών, στα οποία θεωρείτο ότι αποτυπώνονταν τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά κάθε ομάδας, όπως είχαν διαμορφωθεί στο πέρασμα των αιώνων.

Το βάθος του χρόνου έδινε σ' αυτά τα πνευματικά προϊόντα το κύρος της παράδοσης, η οποία ταυτιζόταν με το πλήθος του λαού, σ' αντίθεση προς τους ολίγους, οι δημιουργίες των οποίων χαρακτηρίζονταν για το νεωτερικό τους πνεύμα.

Στο κλίμα αυτό δημιουργήθηκε η επιστήμη της μελέτης του παραδοσιακού πολιτισμού, η οποία στην Ελλάδα ονομάστηκε λαογραφία, η οποία επηρεάστηκε ως προς τα ενδιαφέροντά της και τις επιστημονικές αναζητήσεις της από τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν από τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους και από την αναζήτηση στοιχείων που θα επιβεβαίωναν την αδιάκοπη συνέχιση της ελληνικής φυλής και ιστορίας. Γι' αυτό και ο έντεχνος προφορικός λόγος συγκεντρωνόταν και αναλυόταν και, πολλές φορές, διορθωνόταν όπως τα προϊόντα της κλασικής φιλολογίας, τα οποία ήταν γραπτά κείμενα ή τουλάχιστον έτσι τα αντιμετώπισαν οι φιλόλογοι επί δύο χιλιάδες χρόνια, οι οποίοι δεν έδωσαν σημασία στις φόρμουλες του προφορικού λόγου που συνέθεταν τα κείμενα αυτά.

Γενικά το επιστημονικό ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στο προϊόν της λαϊκής δημιουργίας αυτό καθ' αυτό, όπως συνέβαινε με τα κείμενα του έντεχνου γραπτού λόγου. Γι' αυτό και οι διάφορες σχολές ανάλυσης, που αναπτύχθηκαν για να ερμηνεύσουν τη δομή και τη μορφή των κειμένων, τόσο του έντεχνου προφορικού λόγου όσο και του γραπτού, ήταν οι ίδιες τουλάχιστον στα προϊόντα εκείνα που είχαν ως κύριο στοιχείο την παρουσίαση και εξέλιξη των γεγονότων. Αυτή όμως η προσέγγιση, ενώ λαμβάνει υπόψη στην ερμηνευτική διαδικασία το δημιουργό του γραπτού κειμένου, περιθωριακά ασχολείται με τον αντίστοιχο του προφορικού και αυτό σε σχέση με το πόσο επιτυχώς χειρίζεται την παράδοση.

Στον ελληνικό χώρο, ενώ υπάρχουν μελέτες που επικεντρώνονται στη χρησιμοποίηση στοιχείων του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού ως πρώτη ύλη για το κτίσιμο του έργου τους από δημιουργούς του έντεχνου γραπτού λόγου και όχι μόνον, δεν υπάρχουν αντίστοιχες για τους παρουσιαστές της έντεχνης προφορικής τέχνης.

Οι μεγάλες κοινωνικοοικονομικές, πολιτιστικές και τεχνολογικές αλλαγές που συνέβησαν στον κόσμο μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκόσμιου Πολέμου επηρέασαν και τη λαογραφική επιστήμη, το υλικό της οποίας υπό τη μορφή που είχε συνηθίσει να εξετάζει μεταβαλλόταν ή χανόταν. Λαός δεν είναι πλέον η αφηρημένη έννοια του απρόσωπου πλήθους αλλά μικρή ομάδα που μοιράζεται κάποια κοινά χαρακτηριστικά και έχει διαπροσωπική επικοινωνία. Έμφαση δεν δίνεται πλέον στη συγκέντρωση υλικού και στη μελέτη του εκτός από το χώρο λειτουργίας του ως κατάσταση, αλλά στη διαδικασία και στις συνθήκες παρουσίας του από τους αφηγητές, τραγουδιστές σε ένα περιβάλλον που η αλληλοδράση με τους συμμετέχοντες είναι απαραίτητη, για να δημιουργηθεί ένα επικοινωνιακό γίγνεσθαι, στο οποίο ο δημιουργός θα εκφράσει το

ταλέντο του στο πλαίσιο των αισθητικών κριτηρίων της ομάδας. Ο επιστήμονας λαογράφος, έστω και αν χρησιμοποιεί ηλεκτρονικά μέσα για τη συγκέντρωση του υλικού του, δεν περιορίζεται στην έκθεση και αναφορά του υλικού από τον πληροφοριοδότη του, αλλά στην καλλιτεχνική παρουσίαση του υλικού αυτού σε συγκεκριμένο πλαίσιο στο οποίο οι συμμετέχοντες επηρεάζουν τον τρόπο που ανάλογα προς την περίπτωση παρουσιάζεται το υλικό αυτό. Έτσι μπορεί να αποκαλύψει τη φωνημική (emic) οργάνωση της παρουσίας του αφηγήματος, τραγουδιού και κ.τ.λ. σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο.

Το ταλέντο της δημιουργίας δεν περιορίζεται μόνον στο συγγραφέα ενός λογοτεχνικού έργου. Και ο αφηγητής του έντεχνου προφορικού λόγου έχει ταλέντο. Στην πραγματικότητα ισχύει ότι ο Noam Chomsky έχει υποστηρίξει για τη γλώσσα ότι, δηλαδή, κάθε παιδί εφόσον δεν πάσχει από κάποια διανοητική ασθένεια έχει την ικανότητα να δημιουργήσει μια πρόταση την οποία δεν είχε ακούσει προηγουμένως και να την παρουσιάσει. Κατ' αναλογία το κάθε άτομο έχει τη δυνατότητα της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ο Dell Hymes έδωσε μεγαλύτερη σημασία στην επικοινωνιακή ικανότητα του ατόμου, δηλαδή, στη γνώση να χρησιμοποιεί τη γλώσσα έτσι ώστε να ταιριάζει στο συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο. Κατ' επέκταση στην εποχή μας αυτή η επικοινωνιακή ικανότητα, που περιλαμβάνει, εκτός από το μέσο της γλώσσας, τον έντεχνο προφορικό λόγο, τον γραπτό-λογοτεχνικό, τον ραδιοτηλεοπτικό, εκδηλώνεται σε μια συγκεκριμένη κοινότητα ατόμων που χρησιμοποιούν αυτά τα μέσα επικοινωνίας.

Επομένως, η σχέση ανάμεσα στον έντεχνο προφορικό και τον γραπτό αφηγηματικό λόγο πρέπει να αναζητηθεί με βάση τις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις.

Γραμματάς Θόδωρος

«Λαϊκό» και «Έντεχνο» Θέατρο. Πολιτισμική ώσμωση και διάδραση των ειδών

Η έννοια «θέατρο» περιλαμβάνει ταυτόχρονα το δραματικό κείμενο (άρα το συγγραφέα), τη θεατρική παράσταση (άρα τους συντελεστές και τους κώδικες επικοινωνίας) και την πρόσληψη (άρα το κοινό που παρακολουθεί το σκηνικό θέαμα).

Με βάση αυτούς τους άξονες θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε και να αναλύσουμε τις δύο πολιτισμικές κατηγορίες «λαϊκό» και «έντεχνο» και να επιστημόνουμε τους τρόπους με τους οποίους σχετίζονται και αλληλοεπιδρούν.

Γιατί είναι δεδομένο ότι από τον Αριστοφάνη μέχρι τον Μπρεχτ και από τον Σαίξπηρ μέχρι τον Θεοτοκά, το θέατρο, τόσο ως λογοτεχνικό είδος όσο και ως μορφή τέχνης και πολιτισμού, διαμορφώνεται από ένα συνεχή διάλογο και επικοινωνία του λαϊκού με το έντεχνο και αντίστροφα, που ξεπερνά τα παγιωμένα διαφοροποιητικά σχήματα του τύπου «Λαϊκό» Vs «Έντεχνο» και οδηγεί σε μια πολιτισμική καθολικότητα.

Δαλκαβούκης Βασίλης και Πλούσιος Μανώλης
**Στα γήπεδα η Ελλάδα αναστενάζει.
Τα συνθήματα των γηπέδων ως έντεχνη λαϊκή δημιουργία**

Η έντεχνη λαϊκή δημιουργία, όπως τουλάχιστον αντιμετωπίστηκε από την παλαιότερη λαογραφική προσέγγιση, παρουσιάζοταν κατεξοχήν ως το καλλιτεχνικό προϊόν του «λαού της υπαίθρου» και δευτερευόντως των λαϊκών στρωμάτων των πόλεων, κι αυτό κατά κύριο λόγο μετά την έλευση στον κυρίως ελλαδικό χώρο των προσφύγων. Οι καθοριστικές, ωστόσο, εξελίξεις της δεκαετίας του 1940, οι οποίες και προκάλεσαν την ουσιαστική διόγκωση του αστεακού χώρου στη μεταπολεμική Ελλάδα, ανέδειξαν την πόλη ως ένα νέο προνομιακό πεδίο για λαογραφική, ανθρωπολογική και εθνογραφική μελέτη, όπως επισήμανε ήδη από τη δεκαετία του 1960 ο Δ. Λουκάτος. Σήμερα, η θεωρητική και μεθοδολογική σύγκλιση Λαογραφίας και Ανθρωπολογίας στο επίπεδο της επιτόπιας ερμηνευτικής εθνογραφικής έρευνας αντιμετωπίζει τον πληθυσμό των πόλεων ως έναν νέο φορέα έντεχνης λαϊκής δημιουργίας -ως φορέα με άλλα λόγια μιας νέας «μικρής» παράδοσης- εντός του αστεακού χώρου, όπου βέβαια παράγεται και εκδηλώνεται κατά κύριο λόγο και η κυρίαρχη ιδεολογία ως «μεγάλη» παράδοση.

Στο πλαίσιο αυτής της θεωρητικής αντίληψης, το εμπειρικό υλικό που τροφοδοτεί την παρούσα ανακοίνωση αφορά τα συνθήματα των γηπέδων ως έντεχνο λόγο που παράγεται από τμήματα αυτού του νέου «λαού» των πόλεων και ειδικότερα τη νεολαία. Η προσέγγισή μας βασίζεται στην επιτόπια συμμετοχική έρευνα στο γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ. (ποδοσφαιρικό σωματείο της Θεσσαλονίκης) και περιλαμβάνει:

Α) τη συγκέντρωση και ταξινόμηση ενός κειμενικού υλικού, γραπτού ή προφορικού κατά βάση από το χώρο του γηπέδου και δευτερευόντως από άλλες πηγές (δημοσιεύματα, συλλογές, τύπος, διαδίκτυο κ.λπ.).

Β) τη σημειωτική ανάλυση του υλικού αυτού με σκοπό την ανάδειξη των πολιτισμικών σημασιών που φέρει, στο πλαίσιο του κώδικα επικοινωνίας των γηπέδων και της τηλεοπτικής μεσολάβησης του ποδοσφαιρικού θεάματος.

Γ) την κειμενική ανάλυση των συνθημάτων με σκοπό να αναδειχθεί η τεχνική της παραγωγής τους, η καλλιτεχνική τους ιδιαιτερότητα και η τυχόν επίδραση από την έντεχνη λαϊκή ή επώνυμη καλλιτεχνική δημιουργία στο επίπεδο των μορφολογικών τους στοιχείων.

Στα συμπεράσματα της προσέγγισης αυτής εντάσσονται τόσο η διατύπωση της υπόθεσης εργασίας ότι η οπαδική συμπεριφορά συνιστά ένα ιδιαίτερο είδος πολιτισμικής έκφρασης (culture), η καλλιτεχνική εκδοχή της οποίας βασίζεται στην παραγωγή έντεχνου λόγου, όσο και η ανάδειξη των οπαδών ως ενός νέου «λαϊκού» / συλλογικού υποκειμένου αυτής της ιδιόμορφης έντεχνης έκφρασης.

Δάλκος Χρίστος

Οι Μωμόεροι του Πόντου και οι Όρνιθες του Αριστοφάνη: Η διερεύνηση μιας – πιθανότατα όχι τυχαίας - σύμπτωσης

Η παραλλαγή ενός δρωμένου των ποντιακών Μωμοέρων από το Χαλβάμαντεν της Παϊπούρτης (βλ. Χ. Σαμουηλίδη, *Το λαϊκό παραδοσιακό θέατρο του Πόντου*, σ. 178) κλείνει με μια στιχομυθία μεταξύ Αλογά και Κιζίρη, στην οποία η αναζήτηση του δρόμου, αφού απορριφθούν οι προτεινόμενες λύσεις του ανήφορου και του κατήφορου, καταλήγει στην «ίσια στράτα» (πού είναι τελικά το γεννητικό όργανο της νύφης).

Στον Πρόλογο των *Όρνιθων* του Αριστοφάνη, σε μια στιχομυθία δύο προσώπων (Π(ε)ισθέτερου και Ευελπίδη), υπάρχει μια παρόμοια αναζήτηση δρόμου, με το ένα πρόσωπο να προτείνει διάφορες κατευθύνσεις, και μάλιστα με παρόμοιους εκφραστικούς τρόπους («την οδόν ταύτην ίθι» - «πάρε αυτό το δρόμο») και με το άλλο να απορρίπτει τις οδηγίες, προβάλλοντας αντιρρήσεις που εκφέρονται και πάλι με παρόμοιο τρόπο («έσθ' όποι κατά των πετρών ημάς έτ' άξεις» - «εδώ στο γκρεμό θα τσακιστούμε» / «Έντευθενί την πατρίδ' αν εξεύροις συ που;» - «Βρε Κιζίρη από κει περνάει στράτα;»).

Αυτά και άλλα στοιχεία υποβάλλουν την εντύπωση ότι ο Αριστοφάνης αξιοποιεί ένα θέμα το οποίο ανήκει στο παλαιότατο υπόστρωμα των λαϊκών τελετουργικών δρωμένων, πού επιβίωσε - ανεξάρτητα από την έντεχνη δραματική παραγωγή της αρχαιότητας – μέχρι σήμερα, στα δρώμενα των Μωμοέρων του Πόντου.

Δημάκη-Ζώρα Μαρία

Η εθνική (δημοτική) παράδοση στο θέατρο και τη μουσική: *Το δαχτυλίδι της μάνας των Γιάννη Καμπύση – Μανώλη Καλομοίρη*

Το θεατρικό έργο «Το δαχτυλίδι της μάνας», που χαρακτηρίζεται ως ονειρόδραμα, αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα έργα του δημοτικιστή δραματουργού, ποιητή, πεζογράφου και κριτικού Γιάννη Καμπύση (1872-1901). Δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1898 και απηχεί τις απόψεις και την προσπάθεια του συγγραφέα να αξιοποιήσει δραματουργικά στοιχεία από τον λαϊκό πολιτισμό. Οι θρύλοι και οι δοξασίες για τις νεράιδες, τα έθιμα των Χριστουγέννων αλλά και η εικονοποιία και τα μοτίβα του παραμυθιού αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του έργου, με παράλληλη αναφορά σε συγκεκριμένα υπαρκτά πρόσωπα και αντικειμενικά γεγονότα (η ζωή του ήρωα, του Γιαννάκη, παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τη ζωή του ποιητή Κώστα Κρυστάλλη). Το 1917, μία άλλη μεγάλη μορφή του νεοελληνικού πολιτισμού, ο συνθέτης Μανώλης Καλομοίρης (1883-1962), μετέπλασε και παρουσίασε στο κοινό το μουσικόδραμα (όπως το χαρακτηρίζει ο ίδιος ο συνθέτης) «Το δαχτυλίδι της μάνας» βασισμένο στο προαναφερθέν έργο του Καμπύση. Στην παρούσα ανακοίνωση επιδιώκουμε να εντοπίσουμε και να αναδείξουμε τα στοιχεία εκείνα της εθνικής (δημοτικής) μας παράδοσης που αξιοποιούνται στο συγκεκριμένο μουσικόδραμα, αντανακλώντας την πεποίθηση και των δύο δημιουργών (Γιάννη Καμπύση – Μανώλη Καλομοίρη) ότι ο λαϊκός πολιτισμός μπορεί να αναδειχθεί σε κατεξοχήν ανανεωτική και ζωογόνο δύναμη της νεοελληνικής τέχνης, μέσα στο γενικότερο ιστορικό και πνευματικό πλαίσιο της νεοελληνικής κοινωνίας του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα.

Δουλαβέρας Αριστείδης Ν.

**Λαϊκές δοξασίες για τη δύναμη των βοτάνων
στο Ζητιάνο του Καρκαβίτσα**

Στην παραδοσιακή κοινωνία ο άνθρωπος χρησιμοποίησε πολλά βότανα για την αντιμετώπιση ασθενειών ή για την πρόκληση καλού ή κακού, δίνοντας σε αυτά ιατρικές ή ακόμα και μαγικές ιδιότητες. Τη φύση την είδε γεμάτη από δυνάμεις άλλοτε βλαπτικές κι άλλοτε ευεργετικές. Πολλά φυτά θεωρήθηκαν «υποδοχείς» μαγικών ευεργετικών ή καταστρεπτικών δυνάμεων, αποτέλεσμα κάποτε και πραγματικών συνεπειών που είχε η χρήση τους.

Το πνεύμα αυτό βλέπουμε και σε έργα της ηθογραφικής λογοτεχνίας. Παράδειγμα ο Ζητιάνος του Καρκαβίτσα, όπου έχουμε άμεση αναφορά στις λαϊκές δοξασίες για τη δύναμη των διαφόρων βοτάνων. Οι δοξασίες αυτές είναι βαθιά ριζωμένες στην ψυχή των απλών ανθρώπων του λαού μας, που δύσκολα μπορεί κάποιος να τις ξεριζώσει.

Στον Ζητιάνο, λοιπόν, γίνεται λόγος για το *σερνικοβότανο*, *φιδόχορτο*, *σιδερόχορτο*, *αγαπόχορτο* *στερφοβότανο*, *θηλυκόχορτο*. Με πολύ φυσικό τρόπο ο Καρκαβίτσα, άριστος γνώστης των λαϊκών εθίμων και δεισιδαιμονιών, ενσωματώνει στο μυθιστόρημά του τις λαϊκές αυτές δοξασίες για τη δύναμη των βοτάνων και μας παρουσιάζει τον τρόπο που ο πανέξυπνος Ζητιάνος, με την πειστικότητα των λόγων του και την πονηριά του, εκμεταλλεύεται την άγνοια, την αφέλεια, την ευπιστία και την απόγνωση, κάποτε, των γυναικών στο Νυχτερέμι Θεσσαλίας, επιτυγχάνοντας πάντα το στόχο του.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι ακόμα και σήμερα υπάρχουν δοξασίες για τη δύναμη ή τις διάφορες φαρμακευτικές ιδιότητες των βοτάνων (πληθώρα σχετικών εκδόσεων, εναλλακτική ιατρική κ.λπ.), μπορούμε να σκεφτούμε την έκταση του φαινομένου στην παραδοσιακή κοινωνία.

Ευστρατίου Δημήτριος

**Η λαογραφική διάσταση στο έργο του Παναγή Λεκατσά:
Το ηθικό και πολιτικό διακύβευμα**

Η λαογραφική διάσταση, τόσο ως περιεχόμενο επιστημονικής εστίασης όσο και ως οργανωμένος λόγος που αρθρώνεται συνειδητά αντλώντας από τους λαϊκούς τρόπους έκφρασης και εννοιολόγησης της πραγματικότητας, διαπερνά το έργο του Παναγή Λεκατσά σε όλα τα στάδια εξέλιξής του και πεδία εφαρμογής του. Κύριο χαρακτηριστικό του πολυσχιδούς έργου του -μεταφράσεις αρχαίων κειμένων, κείμενα εθνολογικού και θρησκευολογικού χαρακτήρα, καθώς και οι κοινωνιολογικές και ιδεολογικές αναλύσεις της [αρχαίας] ιστορίας- είναι η οργανική ενσωμάτωση λαογραφικών στοιχείων με τη μορφή καθημερινών κοινωνικών πρακτικών, λαϊκών παραδόσεων / αφηγήσεων, δοξασιών, μέσα στο εθνολογικό, θρησκευολογικό και ιστορικό-αναλυτικό πεδίο.

Η ανά χείρας προτεινόμενη εισήγηση αποσκοπεί στο να καταδείξει αυτή τη συνάρθρωση του λαογραφικού με το εθνολογικό και ιστορικό στοιχείο ως συνειδητή επιστημολογική επιλογή, που στοχεύει στην αποδόμηση της τεχνητής διάκρισης μορφής – περιεχομένου στον επιστημονικό λόγο, και απορρέει από την πολιτική – ηθική επιταγή της ανάδειξης των ασύμμετρων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μηχανισμών ισχύος που, εν πολλοίς, διαμορφώνουν την υπό εξέταση κοινωνική και θρησκευτική πραγματικότητα. Η λαογραφική διάσταση, κυρίως με τη μορφή ενός δημοτικού-λαϊκού γλωσσικού ιδιώματος, αποτελεί το κατεξοχήν όχημα και προνομιακό πεδίο εφαρμογής μιας επιστημονικής στάσης που αναγορεύει τη γλώσσα όχι απλά σε όχημα έκφρασης αλλά σε *πολιτική και ηθική πράξη*. Η κινητοποίηση του λαϊκού ιδιώματος με τα σύστοιχα λαογραφικά συμφραζόμενα συμβάλλει στην υλοποίηση ενός επιστημονικού όσο και πολιτικού εγχειρήματος που τίθεται κριτικά απέναντι σε κάθε είδους ιδεαλισμό και εννοιοκρατία προτάσσοντας το εννοιολογικό οπλοστάσιο του ιστορικού υλισμού.

Βασική συνιστώσα στο έργο του Λεκατσά που η παρούσα εισήγηση φιλοδοξεί, επιπρόσθετα, να αναδείξει (λαμβάνοντας υπόψη τις προαναφερθείσες επιστημολογικές και γλωσσικές επιλογές του) είναι η ταυτόχρονη εναντίωσή του τόσο απέναντι στα ιδεαλιστικά πρότυπα ιστορικής ανάλυσης που εδράζουν σε καθεστηκυίες αρχές ενός αισθητικά και κοινωνικά αρμονικού κλασικισμού, όσο και απέναντι σε ένα μοντέλο οικονομικού ντετερμινισμού και κοινωνικής –προοδευτικής- τελεολογίας. Απέναντι σε αυτά τα πρότυπα ο Λεκατσάς αντιπαραβάλλει τη μετουσίωση του επιστημονικού –εργαλειακού λόγου σε γλωσσική – πολιτική πράξη, την ανάδειξη της ασυμμετρίας δυνάμεων στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο ως προϋπόθεση παραγωγής πολιτιστικών, πολιτειακών και κοινωνικών αξιών και πρακτικών, και, τέλος ένα μοντέλο εθνολογικής, λαογραφικής και ιστορικής ανάλυσης που απαιτεί ιστορική μνημοσύνη, πολιτική και επιστημολογική παρηρησία και την ηθική επιταγή της διαλεκτικής σύζευξης των κοινωνικών διακυβευμάτων του παρόντος και του παρελθόντος.

Ζερβού Ρεγγίνα

Οι λαϊκοί λόγιοι της Αγιάσου

Με τη σύζευξη αυτών των δύο αντίθετων εννοιών προσπαθώ να αποδώσω ένα κοινωνικό φαινόμενο που παρατηρείται κατά κόρον στην Αγιάσο, ειδικά στις αρχές του 20ου αιώνα. Άνθρωποι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, που βιοπορίζονται με χειρονακτικές εργασίες, δημιουργούν έργα αντάξια και ορισμένες φορές ανώτερα από τα έργα των αστών συγγραφέων της αντίστοιχης περιόδου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Στρατής Αναστασέλλης, ο μόνιμος «ρεπόρτερ» του αγιασώτικου καρναβαλιού στην σατιρική εφημερίδα «ο Τρίβολος» κατή την περίοδο 1937-1940. Ο Αναστασέλλης συμμετείχε, ως ίσος προς ίσο, στην ομάδα των λεσβίων διανοούμενων (Στρατής Μυριβήλης Φώτης Κόντογλου, Ασημάκης Πανσέληνος, Στρατής Παπανικόλας, Στρατής Παρασκευαΐδης, Γιώργος Βαλέτας, Νίκος Σαραντάκος, Τέρπαντρος Αναστασιάδης, Τάκης Κόντος, Ηλίας Βενέζης κ.ά) που συγκρότησαν την πολιτιστική κίνηση που έμεινε γνωστή με το όνομα «λεσβιακή άνοιξη», καθώς και ορισμένοι άλλοι, μεταπολεμικοί σατιρογράφοι, οι οποίοι σχοινοβατούσαν μεταξύ λαϊκού στίχου σε δεκαπεντασύλλαβο και συγγραφής πρόζας, πάντα στο τοπικό ιδίωμα.

Στην εισήγηση παρουσιάσω τον τρόπο με τον οποίο ένα καθαρά λαϊκό είδος προφορικού λόγου, η αγιασώτικη καρναβαλική σάτιρα, καταγράφεται επωνύμως και γίνεται αντικείμενο σχολιασμού στις σελίδες της σατιρικής εφημερίδας. Θα προσπαθήσω, επίσης, να σκιαγραφήσω το πορτρέτο αυτών των ανθρώπων των οποίων το ταλέντο, αλλά και συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες, οδήγησαν στο να βγουν από την ανωνυμία του λαϊκού δημιουργού και να αναδείξουν τον λόγο τους ως μία από τις πιο σημαντικές μορφές καλλιτεχνικής δημιουργίας της προπολεμικής Λέσβου. Παράλληλα θα δοθεί έμφαση και σε όλα τα είδη επώνυμης λογοτεχνικής δημιουργίας που έχουν γραφτεί στην Αγιάσο στο τοπικό ιδίωμα.

Ζωγράφου Μάγδα

Η Ζυράννα Ζατέλη συναντά τη Λαογραφία: Χορεύοντας με τον «πρόγονο»

Σημαντικοί Έλληνες συγγραφείς ενθουσίασαν το διεθνές κοινό με την αφηγηματική τους ικανότητα και την ποιητική πλοκή των έργων τους, ξεδιπλώνοντας λανθάνοντα παγκόσμια τοπία, πράγματα λησμονημένα και χαμένα στη σύγχρονη ζοφερή πραγματικότητα, ανανεώνοντας έτσι την πίστη μας στο θαύμα και στο όνειρο. Η αναχώρηση, ωστόσο, από τη ρεαλιστική πραγματικότητα και το πλάσιμο της φανταστικής χρειάζεται τα σημάδια της ιστορίας και της παράδοσης, πάνω στα οποία θα πατήσει η αναστοχαστικότητα του συγγραφέα για να αναβλύσει η δημιουργία. Η Ζυράννα Ζατέλη ανήκει σ' εκείνους τους συγγραφείς, όπου «θυμική μνήμη και ανάδρομες πορείες σε τόπους και χρόνους» στοιχειώνουν τις ιστορίες της, πλέκοντας γεγονότα παρελθοντολογικά και παροντικά μέσ' από παλιές δοξασίες, ήθη και έθιμα διαχρονικά «χορεύοντας» τον κύκλο της ζωής και τον κύκλο του χρόνου, όπως είναι τα αναστενάρια. Οι έξοχες περιγραφές της αναστενάρικης επίκλησης στον πρόγονο, καλούν για την ανάδειξη των αφανών νοημάτων που προκύπτουν από τη συνομιλία του αναστεναρισμού με τη συγγραφέα. Η εργασία αυτή επιχειρεί να ανασύρει τα υπαινικτικά νοήματα, τον «κοινό τόπο» όπου φαίνεται να σμίγει η φανταστική εκδοχή της συγγραφέως με την τοπική ερμηνευτική των αναστενάρηδων χορευτών. Τα δεδομένα για την επεξεργασία του θέματος προέκυψαν από το μυθιστόρημα της Ζατέλη, *Με το παράξενο όνομα Ραμάνθις Ερέβους. Ο θάνατος ήλθε τελευταίος* και από συμμετοχική παρατήρηση με βάση την επιτόπια έρευνα στον Λαγκαδά και στην Κερκίνη της Μακεδονίας.

Ζωρογιαννίδης Νίκος Α.

Η σάτιρα στο έργο του Ζαχαρία Παπαντωνίου

Η μοίρα του Ζαχαρία Παπαντωνίου του χάρισε δόξα, αναγνώριση κι έναν ωραίο θάνατο.

Ο χάροντας τον βρήκε μέσα σ' ένα τραμ, με τη νωπή ακόμα χαρά που έγινε Ακαδημαϊκός, όπως συνέβη και με τον Κότσυφα, που περιγράφει στο ποίημα του «Ευθανασία». Κι αυτός απ' τα σκάγια ενός κυνηγού χάθηκε, τη στιγμή ακριβώς που γεύοταν τη γλύκα ενός καρπού.

Η ζωή του Ζ.Π. ήταν γεμάτη από πίκρες και βάσανα και δυστυχώς, εκείνοι που τον πλήγωσαν ήταν αγαπημένοι: τα αδέρφια του: Ο Θανάσης, που, κάνοντας βρόγχο το σιντόνι του, κρεμάστηκε στα 39 του χρόνια, ο Χαρίλαος, ο μεγαλύτερος του αδελφός, που με την αδιαφορία του, πλήγωνε τον Ζαχαρία κατάκαρδα και η Σοφία που, έχοντας απ' τη φύση της χαρακτήρα δύστροπο, του έκανε τη ζωή μαρτύριο.

Αρκετοί πιστεύουν πως η ειρωνεία και η σάτιρα, που διάχυτες βρίσκονται στο έργο του Ζ.Π., είναι αντιστάθμισμα σ' αυτές τις δοκιμασίες του και στις αβάσιμες επικρίσεις, μα και στις παγίδες, που του έστηναν μερικοί ομότεχνοί του, οι οποίοι δεν μπόρεσαν ποτέ να προσεγγίσουν την ψυχή του βαθύτερα.

Κι όμως, ο τρόπος που βλέπει και πλέκει, χωρίς καμιά ασάφεια, ο Ζ.Π. το δράμα με τη σάτιρα, το θλιβερό, θα έλεγα, με το ευχάριστο, αλλά και το πνεύμα με τη σάρκα, όπως και η κατανόηση που δείχνει προς την πνευματική και ψυχική πενία του τόπου μας (πιστεύοντας πως ο Έλληνας μπορεί να γίνει πολύ καλύτερος) απ' την κάνουλα της πνευματικής του ιδιοσυγκρασίας ξεχύνονται.

Ζωχίος Σταμάτης

Ο λόγιος βρικόλακας: Θέματα της μεταθανάτιας επιστροφής στη νεοελληνική λογοτεχνία

Κατά την παρούσα μελέτη θα εξετασθεί το θέμα της επιστροφής του νεκρού, που αποτελεί μείζονα κατηγορία αφηγήσεων στις ελληνικές λαϊκές δοξασίες. Μέσω συγκεκριμένων κειμένων προερχόμενων από τα είδη της ποίησης και της πεζογραφίας, καθώς και μέσω τμήματος της λεγόμενης Παραλογοτεχνίας, τα λαϊκά φυλλάδια, θα επιχειρήσουμε να σχεδιάσουμε μια τυπολογία, η οποία θα παραλληλισθεί με την τυπολογία των προερχόμενων από τις λαϊκές αφηγήσεις μοτίβων (κίνητρα επιστροφής, δράση, εμφάνιση κλπ). Τελικός σκοπός είναι να απαντηθεί όσο το δυνατόν ικανοποιητικότερα το ερώτημα της επίδρασης του λαϊκού φαντασιακού στο λόγιο-καλλιτεχνικό που επέτρεψε τη δημιουργία μιας λογοτεχνικής υποκατηγορίας δομημένης σε δύο άξονες: τις ευρωπαϊκές λογοτεχνικές επιρροές και την εκμετάλλευση του λαϊκού αφηγηματικού πλούτου.

Ήμελλος Στέφανος Δ.

Λογοτεχνικές διασκευές λαϊκών παραδόσεων

Διερευνώνται η σχέση περιεχομένου των λαϊκών παραδόσεων και των λογοτεχνικών διασκευών των, η ανάγκη που επέβαλε τη λογοτεχνική διασκευή και το ενδεχόμενο αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής.

Θανόπουλος Γεώργιος

**Θέματα και μορφές της λαϊκής λογοτεχνίας
στη σύγχρονη έντεχνη λογοτεχνική παραγωγή**

Στην ανακοίνωσή μας θα αναφερθούμε στο ρόλο του λαϊκού πολιτισμού στη λογοτεχνική σύνθεση και ειδικότερα στην αξιοποίηση θεμάτων και μορφών της λαϊκής παράδοσης από την σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή. Κυρίως θα σταθούμε σε επιδράσεις μορφών της λαϊκής στην έντεχνη λογοτεχνία. Αυτή την άντληση από την παράδοση και την δημιουργική μετάπλασή της θα προσπαθήσουμε να την αναδείξουμε με παραδείγματα μέσα από την πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή (ελληνική και ξένη).

Θωμοπούλου Νικολίνα

**Η επίδραση και η παρουσία της λαϊκής παράδοσης του βασιλιά Ανήλιαγου
στη γραπτή λογοτεχνία**

Αντικείμενο της ανακοίνωσης θα αποτελέσει η παράδοση του «Βασιλιά Ανήλιαγου», μιας ιστορίας γνωστής σε ορισμένες περιοχές του Νομού Αιτωλοακαρνανίας και του Νομού Ηλείας. Η ιστορία αυτή περιλαμβάνει παραμυθιακά μοτίβα με παγκόσμια διάδοση στην προφορική παράδοση των λαών, ταυτόχρονα όμως γνώρισε, με τη συγκεκριμένη μορφή, επεξεργασία και στην ελληνική γραπτή λογοτεχνία του 19ου και του 20ού αιώνα, ενώ και στις μέρες μας συνεχίζει να εμπνέει ποιητές και ανθρώπους του θεάτρου.

Φαίνεται πως συγκινεί ιδιαίτερα το δραματικό στοιχείο της ιστορίας, σύμφωνα με την οποία ένας άτυχος, όμορφος νέος, μόλις αντικρίζει το φως του ήλιου, το θείο δώρο της χαράς και της ζωής, χάνει τη δική του ζωή, καθώς είναι αναγκασμένος να ζει στο σκοτάδι εξαιτίας μιας κατάρας.

Ο Γεώργιος Δροσίνης ήταν ο πρώτος ποιητής που εμπνεύστηκε ένα δεκάστροφο ποίημα για το Βασιλιά Ανήλιαγο (1882). Τον ακολούθησαν οι Ιωάννης Πολέμης (1910) με ένα τρίπρακτο δραματικό έργο, Νίκος Κατηφόρης (1940) με ένα μονόπρακτο δράμα, Δημήτρης Χατζής (1963-64) με ένα θεατρικό έργο, ενώ ακολουθεί ο Τάσος Γιανναράς (1952) με την ποιητική συλλογή «Τα τραγούδια του Ανήλιαγου» και ο Δημήτρης Ραβάνης-Ρεντής με ένα θεατρικό έργο για παιδιά με τίτλο «Οι Μαρμαρωμένοι» (1988).

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως οι συγγραφείς που την διάλεξαν ως μούσα τους έζησαν σε διαφορετικές εποχές και τόσο η γραφή τους όσο και τα θέματά τους επηρεάστηκαν από διαφορετικά λογοτεχνικά ρεύματα. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία και αξίζει να μελετηθεί είναι το πώς μια λαϊκή αφήγηση, περιορισμένη τοπικά, έχει μια διαρκή απήχηση στη λογοτεχνία και μάλιστα σε όλα της τα είδη.

Κακάμπουρα Ρέα

Ο μικρασιατικός ξεριζωμός στις προσωπικές αφηγήσεις και τη λογοτεχνία

Η λαογραφία έχει εντάξει τις προσωπικές αφηγήσεις (personal narratives) στα είδη των λαϊκών αφηγήσεων που μελετά από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Οι παράλληλες έρευνες στα πεδία της προφορικής ιστορίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της κοινωνιολογίας των αφηγήσεων και ιστοριών ζωής, σε συνδυασμό με τη φιλολογική μελέτη του αυτοβιογραφικού είδους στα πλαίσια της γενικότερης αφηγηματικής στροφής στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, ενίσχυσαν το λαογραφικό ενδιαφέρον για την κειμενοκεντρική κυρίως ανάλυση των προσωπικών αφηγήσεων.

Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί μια συγκριτική ανάλυση των αναπαραστάσεων του ξεριζωμού των Ελλήνων μικρασιατών προσφύγων, έτσι όπως αυτές αποτυπώνονται στο λόγο των προσωπικών αφηγήσεων των υποκειμένων που βίωσαν οι ίδιοι την αναγκαστική απομάκρυνση από τον τόπο τους και στα λογοτεχνικά κείμενα που γράφτηκαν από τη δεκαετία του 1930 και εξής και ασχολούνται με το ίδιο γεγονός.

Ειδικότερα, η έρευνά μας εστιάζει στην «επιφάνεια» της αφήγησης, στις λεκτικές μορφές αναπαράστασης του ξεριζωμού και συνδιαλέγεται με τις επισημάνσεις αντίστοιχων μελετών από τη διεθνή λαογραφική έρευνα.

Κακκούφα Νικόλας

**Κάνοντας «βήματα πίσω»: Η Παραλογή του Μιχάλη Γκανά
και το δημοτικό τραγούδι**

Ο Μιχάλης Γκανάς ανήκει στους σημαντικότερους νεοέλληνες ποιητές, οι οποίοι έχουν διαλογική, δραστική και ειδικότερα έμφυτη σχέση με το δημοτικό τραγούδι. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει συνοπτικά τις επιδράσεις του δημοτικού τραγουδιού στο έργο του και ιδιαίτερα στην ποιητική συλλογή *Παραλογή*, που εκδόθηκε το 1994. Σημεία επίδρασης από το δημοτικό τραγούδι μπορούν να εντοπιστούν ακόμα και στην πρώτη του ποιητική συλλογή *Ακάθιστος Δείπνος* (1978): εντούτοις, στην *Παραλογή* ο λόγος του κρίνεται πιο μεστός και η σχέση με την παράδοση δημιουργικότερη.

Συγκεκριμένα, θα εξεταστεί το πώς εμφανίζεται στο έργο του το μυθολογικό αρχέτυπο του *νεκρού αδελφού* (ονόματα, θέματα, ρυθμός, ατμόσφαιρα), όπως επίσης και το μοτίβο της *μάνας*. Στο συνδυασμό αυτών των δύο μοτίβων θα εξεταστεί η θεώρηση του ποιητή σε σχέση με το θέμα της συνύπαρξης και επικοινωνίας μεταξύ νεκρών και ζωντανών, το οποίο στηρίζεται στο δίπτυχο μνήμη – λήθη, που έχει τις ρίζες του στην Ομηρική παράδοση και αναπτύσσεται στο πλαίσιο των δημοτικών τραγουδιών.

Θα γίνει προσπάθεια να αποδειχτεί η στενή συνάφεια της συλλογής (που για μερικούς χαρακτηρίζεται ένα εκτενές ποίημα) με το δημοτικό τραγούδι «Του νεκρού αδελφού» αλλά και με άλλες παραλογές που, είτε έχουν ως πρωταγωνιστή τον Κωνσταντή είτε πραγματεύονται τα ίδια μοτίβα. Ταυτόχρονα, πέραν των νοηματικών αφομοιώσεων, θα εξεταστούν και ζητήματα ποιητικής, παρμένα από το δημοτικό τραγούδι, όπως για παράδειγμα η χρήση του δεκαπεντασυλλάβου, ο ρυθμός, τα μέτρα και η ομοιοκαταληξία.

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση του θέματος από τη βιβλιογραφία, η σχέση του Μιχάλη Γκανά με τη λαϊκή παράδοση έχει εντοπιστεί κυρίως από τους Μιχάλη Πιερή, David Ricks, Ευριπίδη Γαραντούδη, αλλά δεν έχει αναλυθεί σε βάθος. Εντούτοις, όσον αφορά στη χρήση των παραδοσιακών μετρικών μορφών στην ποίησή του, χρήσιμες πληροφορίες μας προσφέρει η διδακτορική διατριβή του Βασίλη Λέτσιου. Αρχή σε αυτή την προσπάθεια ευελπιστεί να κάνει η συγκεκριμένη παρουσίαση.

Καλιαμπού Μαρία

Λαογραφία και Ιστορία του βιβλίου: Μια διεπιστημονική προσέγγιση

Φαίνεται παράδοξο πως, ακόμα και για τη Λαογραφία, την κατεξοχήν επιστήμη της προφορικότητας, ο γραπτός λόγος κατέχει σημαίνουσα θέση. Βιβλιολογικά ζητήματα, όπως η παραγωγή, διακίνηση και υποδοχή των βιβλίων απασχόλησαν τους λαογράφους από την αρχή της επιστήμης της Λαογραφίας τον 19ο αιώνα. Χαρακτηριστικά, ο Νικόλαος Πολίτης, θεμελιωτής της ελληνικής Λαογραφίας, γράφει τις ανησυχίες του σχετικά με την κατάρτιση λαογραφικών συλλογών και επιτείνει την προσοχή των αναγνωστών σε εκδοτικά ζητήματα (1920). Ποιος, λοιπόν, είναι ο ρόλος και η σημασία βιβλίου για τη Λαογραφία; Σκοπός της παρουσίασής μου είναι να συγκεράσει μεθοδολογικά και θεωρητικά δύο επιστήμες, τη Λαογραφία με την Ιστορία του βιβλίου. Η επιστήμη της Ιστορίας του βιβλίου έχει αναπτυχθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια (Darnton 1982). Ποτέ ως τώρα δεν υπήρχε ουσιαστικός διάλογος και επικοινωνία μεταξύ των δύο αυτών επιστημών. Πιστεύω πως η διεπιστημονική σύμπραξη Λαογραφίας και Ιστορίας του βιβλίου μπορεί να ανανεώσει και τις δύο επιστήμες.

Με βάση λαϊκά και λόγια βιβλία λαογραφικού περιεχομένου, κυρίως συλλογές και μελέτες παραμυθιών από τα μέσα του 19ου αιώνα και εξής, θέλω να δείξω με ποιο τρόπο οι κανόνες της λογοτεχνικής βιβλιαγοράς επηρεάζουν την παραγωγή και διακίνηση λαογραφικού υλικού. Με συγκριτική μελέτη θα φανούν οι ομοιότητες και διαφορές μεταξύ λαϊκών και λογίων λαογραφικών βιβλίων, καθώς και η σχέση τους με τις αντίστοιχες λογοτεχνικές εκδόσεις της εποχής τους. Επιπλέον, θα συζητηθούν ζητήματα, όπως η μετατροπή του προφορικού σε γραπτό λόγο, η επίδραση του συλλέκτη (συγγραφέα;) στην επιλογή και έκδοση των κειμένων, η διανομή και η ανάγνωσή τους. Τέλος, θα εκτιμηθεί η θέση που κατέχουν τα λαογραφικά βιβλία στην ιστορία του βιβλίου. Πότε κατατάσσονται σε λόγιες και πότε σε λαϊκές, ή ακόμα και παραλογοτεχνικές εκδόσεις;

Καλογήρου Τζίνα και Οικονομοπούλου Βάσω

Λαϊκές αφηγήσεις και λαϊκές ζωγραφικές «εκφράσεις» στο πεζογραφικό έργο της Ευγενίας Φακίνου: Η περίπτωση του μυθιστορήματος *Ζάχαρη στην Άκρη*

Η Ευγενία Φακίνου στο μυθιστόρημά της *Ζάχαρη στην Άκρη* (Καστανιάτης, 1991) συνθέτει ένα μυθοπλαστικό κόσμο, ο οποίος διαπνέεται από την καρναβαλική κοσμοθεωρία. Το σχήμα ενός κόσμου αντεστραμμένου ή ριζικά «αλλιώτικου», όπου τα ανόμοια γίνονται όμοια και το αντίστροφο, όπου τα αντίθετα συγχωνεύονται ή ταυτίζονται σε μια μοναδική έκφραση, δημιουργούν μια τέλεια «τελετή αντιστροφής» στην οποία συνυπάρχουν τα πιο λαϊκότροπα εορταστικά «καρναβαλικά» θέματα: η αναστολή των καθημερινών απαγορεύσεων, η έξαρση της φυσικής, ζωικής και ανθρώπινης σεξουαλικότητας, οι μεταμφιέσεις, οι αντιστροφές των ρόλων και των καταστάσεων, οι βωμολοχίες, το γενναίο φαγοπότι, η μέθη, οι ξέφρενοι χοροί και οι βιαιοπραγίες.

Το στοιχείο του grotesque αναδύεται και από την περιγραφή των ηρώων του έργου, κυρίως όμως της μαντάμ Λίλιαν, η οποία ως απόλυτα καρναβαλική φυσιογνωμία, με τη σημασία που έχει δώσει ο M.M.Bakhtin στην έννοια, εμφανίζεται με υπερτονισμένα, σχεδόν δύσμορφα, σωματικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Η υπόθεση του μυθιστορήματος πλέκεται γύρω από το θέμα των υλικών-σωματικών απολαύσεων, του αισθησιασμού και της αποχαλίνωσης μέσω του φαγητού, αφού όλα όχι μόνο ανάγονται στο σώμα, αλλά υποβαθμίζονται και στις κατώτατες λειτουργίες του. Στη δομή του μυθιστορήματος παρεισφρέει έμμεσα και η τέχνη του λαϊκού θεάτρου, αφού το μεσαιωνικό φαγοπότι (medieval banquet), στο οποίο επιδίδονται οι ήρωες, με την ανάλογη αμφίεση, αποτελεί μέρος μιας θεατρικής παράστασης, στην οποία συμμετέχουν τα πρόσωπα του έργου.

Στην παρούσα εισήγηση, επομένως, εξετάζονται και ερμηνεύονται οι grotesque αναπαραστάσεις δύσμορφων όντων, αλλά και ο μεσαιωνικός χαρακτήρας του αφηγήματος, με την έντονη παρουσία του θεολογικού λόγου περί επτά θανάσιμων αμαρτημάτων, κυρίως όμως εξετάζονται οι ποικίλες αναπαραστάσεις τους στην Τέχνη, έτσι όπως ενσωματώνονται με τη μορφή «εκφράσεων» στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το ειδώλιο της παλαιολιθικής εποχής «Η Αφροδίτη του Βίλεντορφ» (20.000 π.Χ.) και ο πίνακας του Sandro Botticelli, *The Story of Nastagio degli Onesti* (περ. 1483).

Καλοσπύρος Νικόλαος Α. Ε.

Όταν ο ποιητής γίνεται λαός: Κώστας Κρυστάλλης και δημοτικό τραγούδι

Με την παρούσα εισήγηση επιχειρείται η οριστική ανασκευή αφοριστικών διατυπώσεων και η φιλολογική κατάρριψη των αμφισβητήσεων που απείλησαν τον μεγάλο βουκολικό των νεοελληνικών γραμμάτων μας. Ειδικότερα, παρουσιάζεται τεκμηριωμένη συζήτηση για τα εξής (υπο-)θέματα που κατά καιρούς απασχολούν τους ερευνητές και νεοελληνιστές-γραμματολόγους: α) Τη σχέση του Κρυστάλλη (1868-1894) με το δημοτικό τραγούδι γενικώς (πρωτοτυπία, αντιγραφική λειτουργία, δομική πρόσληψη, κοινές παραστάσεις, παράλληλοι τόποι, κ.τ.ό.), β) Τη νεοελληνική κριτική για τον Κρυστάλλη ως δημοτικό / δημοτικότροπο ποιητή (Κ. Παλαμάς, Γ. Αποστολάκης), γ) Τη μοναδική γνώμη του Κ. Τρυπάνη ότι «ο Κρυστάλλης είναι ίσως από τους πιο “Ελληνες” ποιητές μας. [...] Είναι ίσως ο μόνος νεοέλληνας ποιητής που δεν υπέστη καμιά ξένη επίδραση», δ) Την παρουσία συγκεκριμένων στοιχείων της ηπειρώτικης δημοτικής μούσας στο έργο του Κρυστάλλη και τη χαρακτηριστική σφραγίδα γνησιότητας που προσδίδουν στο βουκολικό είδος ποίησης που καλλιέργησε, ε) Τη συμμετοχή του δημοτικού στοιχείου στην ιδιόμορφη γλωσσική πλαστουργία του τραγουδιστή του βουνού και της στάνης. Η παρούσα εισήγηση φιλοδοξεί να αντιμετωπίσει με όρους κειμενικής ανάγνωσης ένα κομβικό στοιχείο στις σχέσεις λαϊκού πολιτισμού και έντεχνου λόγου στη νεοελληνική λογοτεχνία, πέραν των παραναγνώσεων και των επιφάσεων. Με τη συνδρομή της χρονικής απόστασης και της αντικειμενικότερης αποτίμησης του έργου του Κρυστάλλη προκύπτουν συμπεράσματα (αντί των μέχρι τούδε δογματικών ρήσεων περί αντιγραφής και ησσόνων ποιητών...) που ενδεχομένως λειτουργούν αποτελεσματικότερα για τη θεωρία των λογοτεχνικών ειδών και για την πραγμάτευση ποιητικών εκδοχών παραλλήλων προς τη δημοτική μήτρα (το τελευταίο, φρονώ, μπορεί να κορφολογηθεί ως σημαίνον desideratum για τη διάνοιξη επιστημονικών οριζόντων).

Καμηλάκης Παναγιώτης Ιω.

“Νάκλια”: Κρητικός λαϊκός πολιτισμός και διαλεκτική λογοτεχνία

Εντράπελες διηγήσεις, ανέκδοτα, σκώμματα κ.λπ. κάθε μορφής και περιεχομένου ήταν και εξακολουθούν να είναι και σήμερα σε μεγάλη διάδοση και ευρύτατη κυκλοφορία σ’ ολόκληρη την Κρήτη. Κυκλοφορούν προφορικά ή γραπτά και μεταδίδονται ή απλώς καταγράφονται και διασώζονται με ποικίλους τρόπους: ακρόαση σε συντροφικές και βεγγέρες ή από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, δημοσίευση σε τοπικές προπαντός εφημερίδες και περιοδικά, σε βιβλία και φυλλάδια, ή καταγραφή τους σε χειρόγραφες συλλογές. Η σχετική βιβλιογραφία σε αυτοτελή βιβλία, που έχουν δημοσιευθεί από τον μεσοπόλεμο κυρίως και μετά, καθώς και σε περιοδικά της Κρήτης, είναι αρκετά πλούσια και ενδιαφέρουσα, δεκτική ποικίλων αναγνώσεων. Τα δε δημοσιεύματα των κρητικών εφημερίδων, ιδίως παλαιότερα, είναι αναρίθμητα.

Ιδιαίτερη κατηγορία κρητικών διηγήσεων αποτελούν τα λεγόμενα «νάκλια», τα οποία ως σήμερα γνωρίζουν ιδιαίτερη διάδοση σε έντυπη κυρίως μορφή στη μεγαλόνησο, αλλά και σε έντυπα των αποδήμων Κρητών.

Τα νάκλια αφηγούνται ή περιγράφουν με αδρό τρόπο πραγματικά συνήθως ή και φανταστικά καμιά φορά περιστατικά, συνήθειες και καταστάσεις της καθημερινής ζωής, συνήθως με θυμοσοφική και σατιρική διάθεση και σκωπτικό πνεύμα. Είναι σύντομα συνήθως αφηγήματα, συντομότερα από τα διηγήματα, κατά κύριο λόγο ευθυμογραφήματα, εφ’ όσον έχουν σκωπτική και σατιρική διάθεση. Αυτό, βέβαια δεν συμβαίνει πάντοτε.

Τα νάκλια γράφονται συνήθως εξ ολοκλήρου σε κρητικό γλωσσικό ιδίωμα και αποτελούνται από σύντομη διήγηση, μικρές αλλά χαρακτηριστικές περιγραφές και πλούσιους και ζωντανούς διαλόγους κυρίως μεταξύ γυναικών. Οι διάλογοι αποτελούν βασικό συστατικό, χαρακτηριστικό της μορφής των νακλιών.

Σήμερα δημοσιεύονται επώνυμα από λόγιους, συγγραφείς αλλά και απλούς λαϊκούς ανθρώπους, πολλά νάκλια, τα οποία έχουν λάβει πλέον έντεχνη μορφή, έχουν έντονο ηθογραφικό χαρακτήρα και ανάλογο περιεχόμενο, συχνά με αξιόλογα και πλούσια λαογραφικά και γλωσσικά διαλεκτικά στοιχεία. Στον χώρο πάντως της λογοτεχνίας δεν θεωρούνται αυτόνομο λογοτεχνικό είδος.

Τα νάκλια, κατά την εύστοχη ρήση του καθηγητή Νικολάου Τωμαδάκη, βαθύ γνώστη και του λαϊκού πολιτισμού και της διαλέκτου της Κρήτης, «ζωντανά ηθογραφήματα του τόσον αγνώστου εις τους αστούς μελετητάς καθ’ ημέραν γεωργικού και αγροτικού βίου, αναλύουν την ψυχήν των ιδιοτύπων χωρικών μας, επί των οποίων τεραστίαν επίδρασιν ασκεί ο άγραφος, πλην ισχυρότατος νόμος της παραδόσεως». Τα ηθογραφήματα αυτά μας προσφέρουν χρήσιμο, συχνά πολύτιμο λαογραφικό υλικό για πολλούς τομείς του κρητικού λαϊκού πολιτισμού, ιδιαίτερα του «υλικού» και «κοινωνικού» βίου.

Κανελλόπουλος Δημήτρης

Δεισδαιμονίες και προλήψεις στα διηγήματα του Αλ. Μωραϊτίδη

Οι παραδόσεις, οι θρύλοι και οι δεισδαιμονίες, σύμφωνα με τον Δημήτριο Λουκάτο, καθρεφτίζουν «τις εθνικές ιδιοτυπίες» του κάθε τόπου. Τα διηγήματα του Αλ. Μωραϊτίδη αποτυπώνουν με ενάργεια τον παλμό μιας αλλότριας προς τα σημερινά δεδομένα εποχής. Χάρη στην ιδιότυπη γραφή βοηθούν τους αναγνώστες να κατανοήσουν σε όλο τους το εύρος κοινωνικές αναπαραστάσεις, αναδεικνύοντας καθολικά αισθήματα, σκέψεις και αξίες. Μέσα από τα κείμενα αναδεικνύεται πλειάδα δεισδαιμονιών, προλήψεων και μαγικών στοιχείων, ενώ παράλληλα προβάλλονται κοινωνικά στερεότυπα που χαρακτηρίζουν τη ζωή των Σποράδων.

Μέσα από ενδελεχή έρευνα ο μελετητής ανακαλύπτει αυθεντικές εκδηλώσεις της λαϊκής ψυχής που παραπέμπουν στο απώτατο παρελθόν και σε αρχέγονες δοξασίες. Η πίστη σε τέτοια στοιχεία δημιουργεί άτομα ανελεύθερα και καταπιεσμένα που αγωνίζονται μοιρολατρικά να επιβιώσουν. Ο φόβος για ύπαρξη πλασμάτων της φαντασίας μάς επιτρέπει να διατυπώσουμε κρίσεις για το μορφωτικό, οικονομικό και βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της εποχής.

Η αποτύπωση και μελέτη του παραδοσιακού υλικού που περιέχεται είναι δυνατό να αποτελέσει αντιπροσωπευτικό δείγμα για σύγκριση παραδοσιακών και νεωτερικιών στοιχείων και να λειτουργήσει ως βάση για τη διερεύνηση των αλλαγών του παραδοσιακού πολιτισμού και των παραγόντων που συντέλεσαν σ' αυτή τη διαδικασία. Άλλωστε στα λογοτεχνικά κείμενα δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η ιστορική και λαογραφική τους διάσταση που αποτελεί κριτήριο για τη συστηματική μελέτη και διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Καραγεωργίου Αναστασία

Καθημερινή ζωή, επιθαλάμια ήθη και ταφικά έθιμα στο σωζόμενο έργο της ποιήτριας Ήριννας (4ος αι. π.Χ.)

Τρία μόλις επιγράμματα της Ήριννας (4ος αι. π. Χ.) σώζονται στην *Παλατινή Ανθολογία* –τα δύο είναι θρηνητικά επιτύμβια για τη φίλη της Βαυκίδα, που πέθανε νεόνυμφη στα δεκαεννιά της χρόνια. Σώζονται επίσης λίγοι στίχοι από το εκτενές (τριακοσίων στίχων) ποίημα με τον τίτλο *Ηλακάτη*, αφιερωμένο και αυτό στη μνήμη της νεκρής φίλης. Πλείστα όμως είναι τα λαογραφικού ενδιαφέροντος στοιχεία που εντοπίζονται στο μικρό σε έκταση διασωθέν έργο της αρχαίας ποιήτριας Ήριννας. Συγκεκριμένα, η εισήγηση θα ασχοληθεί με τα ταφικά έθιμα (έκφραση πένθους κ.ά.), τα επιθαλάμια ήθη και τις συνήθειες της καθημερινής ζωής (παιδικά παιχνίδια, το φόβητρο της Μορμώς κ.λπ.) και θα αποπειραθεί να τα εξετάσει συγκριτικά με ανάλογες εκδηλώσεις του νεοελληνικού λαϊκού βίου. Ειδικότερα, η εισήγηση θα κάνει εκτενή αναφορά στη *χελιχελών*, (παιδικό παιχνίδι, στο οποίο αναφέρεται ο σπαραγμένος πάπυρος, που διέσωσε τους λιγοστούς στίχους από την *Ηλακάτη* της Ήριννας) και θα αναζητήσει ανάλογες επιβιώσεις του παιχνιδιού αυτού στη νεοελληνική λαϊκή ζωή.

Καραμανές Ευάγγελος

Το φυσικό τοπίο στο έργο του Ζαχαρία Παπαντωνίου

Η ιδιαίτερα σημαντική θέση του φυσικού κόσμου στο έργο του Ζαχαρία Παπαντωνίου, τις λεπτότερες αποχρώσεις του οποίου περιγράφει λογοτεχνικά με ιδιαίτερη ενάργεια και του οποίου χρησιμοποιεί τις εικόνες συστηματικά, για να αποδώσει κοινωνικές καταστάσεις και ψυχικά συναισθήματα, οδηγεί στην εξέταση του φυσικού, πολιτισμικού και ιστορικού τοπίου ως μια αναπαράσταση που περιλαμβάνει πολυσήμαντες αναφορές, σχόλια και κρίσεις για την πολιτισμική τοπική ταυτότητα και τις αξίες του παραδοσιακού πολιτισμού.

Καραντζή Χρυσούλα

Λογοτεχνικές διάλεκτοι και διαλεκτική λογοτεχνία

Θέμα της παρούσας ανακοίνωσης είναι η χρήση των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων στη λογοτεχνία. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι νεοελληνικές διάλεκτοι στη λογοτεχνία ποικίλλει από εποχή σε εποχή: αντικείμενο σάτιρας ή θαυμασμού, όχημα για τη δημιουργία χαρακτήρων ή αφηγητών. Στο παρελθόν διαλεκτικά στοιχεία λογοτεχνικών έργων έχουν χρησιμοποιηθεί ως ιστορικοί δείκτες χρονολόγησης γλωσσικών φαινομένων, ενώ αργότερα η χρήση τους συνδέθηκε με τη δημιουργία τοπικής ταυτότητας. Μείζονες νεοέλληνες λογοτέχνες έχουν αξιοποιήσει διαλεκτικά στοιχεία στο έργο τους, ενώ άλλοι ελάσσονες ασκούν το είδος της καθαρά διαλεκτικής λογοτεχνίας στην προσπάθειά τους να αναβιώσουν ιδιώματα που σβήνουν. Το αποτέλεσμα δεν είναι πάντα αυθεντικό αλλά κατασκευασμένο σε ένα μεγάλο βαθμό. Η λογοτεχνική αξία αυτού του είδους της διαλεκτικής λογοτεχνίας είναι χαμηλή, καθώς κύριος στόχος των δημιουργών παραμένει η διατήρηση του ιδιώματος. Σε περιοχές, όπου η τοπική παράδοση και γλώσσα είναι ακόμα ζωντανές, όπως η Κρήτη και η Κύπρος, η διαλεκτική λογοτεχνία είναι εξαιρετικά παραγωγική, πρωτότυπη και δημιουργική.

Καραχρήστος Ιωάννης

Η καταστροφή του Αϊβαλιού το 1821 στο δημοτικό τραγούδι και σε κείμενα τοπικών λογίων. Αφηγήσεις και συλλογική μνήμη

Οι πολεμικές επιχειρήσεις, που διεξήχθησαν ανάμεσα σε Έλληνες και Οθωμανούς στην πόλη του Αϊβαλιού και τη γύρω περιοχή κατά τις πρώτες ημέρες του Ιουνίου 1821, είχαν ως συνέπεια την καταστροφή της πόλης και την εγκατάλειψή της από τους κατοίκους της, οι οποίοι κατέφυγαν αρχικά στα Ψαρά και από εκεί κινήθηκαν με προορισμό άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Το γεγονός αυτό αποτυπώθηκε σε μια ομάδα δημοτικών τραγουδιών και παραδόσεων που προέρχονται από τη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά και σε κείμενα τοπικών λογίων. Πρόκειται για τις δύο γνωστές ιστορίες των Κυδωνιών που δημοσιεύθηκαν από τους Γυμνασιάρχες Κυδωνιών, Γεώργιο Σακκάρη και Ιωάννη Καραμπλιά το 1920 και το 1949-50 αντίστοιχα, καθώς και για το επικό ποίημα *Ο Κυδωνιάτης* που δημοσίευσε το 1842 ο αϊβαλιώτης ρομαντικός ποιητής Νικόλαος Σαλτέλης.

Μέσα από τη συγκριτική μελέτη των πηγών αυτών θα διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο δομούνται οι διαφορετικές αφηγήσεις του συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος – αφηγητές, αφηγηματικοί τρόποι, αφηγηματικά μοτίβα, δραματικά στοιχεία, φορείς της δράσης με τα κίνητρα και τις ιδιότητες που τους αποδίδονται, πτυχές του ιστορικού γεγονότος που οι δημιουργοί των αφηγήσεων επιλέγουν να αναπαραστήσουν στον λόγο τους, θέση και λειτουργία της αφήγησης του συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος στο σύνολο του εκάστοτε κειμένου. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις σχέσεις και τις πιθανές επιδράσεις μεταξύ των διαφορετικών αυτών αφηγήσεων, τους διαύλους διάδοσης των λαϊκών αφηγήσεων (επιτέλεση) και, τέλος, τις συνθήκες δημιουργίας και το επικοινωνιακό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσονται οι λόγιες αφηγήσεις (συγγραφείς, ιστορική συγκυρία, ιδεολογικό κλίμα, πιθανοί αποδέκτες-αναγνώστες), σε μια προσπάθεια να διαπιστώσουμε αν αυτές οι επί μέρους αφηγήσεις αποτελούν διαφορετικές πτυχές ενός μεγαλύτερου αφηγήματος που επηρεάζει τη συλλογική μνήμη των μελών της κοινότητας.

Καρπούζης Νικόλαος Ξ.

Πρώμη αστική Λαογραφία: Αναπαραστάσεις της ιστορίας και της κοινωνίας της νέας πρωτεύουσας (1834) μέσα από το έργο του Πολύβιου Δημητρακόπουλου, *Η Δούκισσα της Πλακεντίας*

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει όψεις των κοινωνικών και πολιτισμικών μεταβολών, που έγιναν στην Αθήνα αμέσως μετά την επιλογή της ως πρωτεύουσας του νέου ελληνικού κράτους, ιδωμένες μέσα από το έργο του Πολύβιου Δημητρακόπουλου *Η Δούκισσα της Πλακεντίας*.

Το κείμενο αποτελεί τη βάση για να διερευνηθεί η κοινωνική σύνθεση της νέας πρωτεύουσας, όπως οι εσωτερικοί «μετανάστες», οι «ληστές», οι ετερόχθονες, οι ξένοι, αλλά και το νέο οικιστικό πλαίσιο. Ως φυσικό επακόλουθο, ο νέος αυτός κοινωνικός «βιότοπος» διαμορφώνει νέες νοοτροπίες, συμπεριφορές και στάσεις ζωής κυρίως στα ανώτερα και, σε μικρότερο βαθμό, στα υπόλοιπα στρώματα της κοινωνίας: Αλλάζει η ενδυμασία, αρχίζει να διαδίδεται η ευρωπαϊκή μουσική, μεταβάλλεται γενικότερα η κοινωνική ψυχαγωγία και δημιουργούνται νέες διατροφικές συνήθειες. Εντούτοις, οι αλλαγές αυτές δε συντελούνται δίχως αντιστάσεις και αφυπνίζουν την εθνική και κοινωνική αυτογνωσία (κυρίως μέσα από την ηθογραφία).

Κατρινάκη Εμμανουέλα

**Λαϊκά παραμυθιακά θέματα στον Παπαδιαμάντη.
Η στοιχειωμένη καμάρα και οι «κατατρεγμένες κόρες»**

Στο διήγημα «Η στοιχειωμένη καμάρα» ο Παπαδιαμάντης αφηγείται, όπως το συνηθίζει και αλλού, ένα ενδοοικογενειακό δράμα. Πρωταγωνιστεί σε αυτό μια κόρη-μοναχοκόρη, και η ιστορία αναπτύσσεται γύρω από τα βάσανα που υπομένει σε όλη της τη ζωή από το οικογενειακό της περιβάλλον: μητριά, πατέρα, σύζυγο.

Στο διήγημα αναγνωρίζεται καταρχάς εύκολα μια θεματική πολύ γνωστή από τα λαϊκά παραμύθια: αυτή της ορφανής από μάνα κόρης, θύμα της ζήλιας της μητριάς. Εντοπίζονται όμως και άλλα παραμυθιακά θέματα/επεισόδια, ειδικότερα από τον κύκλο των νουβελών της κατατρεγμένης/συκοφαντημένης γυναίκας. Στις λαϊκές αφηγήσεις και όχι μόνο τις ελληνικές, ο συνδυασμός αυτών των θεμάτων/επεισοδίων καταλήγει στη δημιουργία παραμυθιακών τύπων. Ο συνδυασμός αυτός δεν είναι ποτέ αυθαίρετος. Υπακούει σε μία αφηγηματική αλλά και σε μία ψυχολογική λογική, αναδεικνύοντας διάφορες όψεις των οικογενειακών σχέσεων.

Είναι πιθανό ο Παπαδιαμάντης να γνώριζε αυτές, ή κάποιες από αυτές τις διηγήσεις. Ανεξάρτητα πάντως από τούτο, στην εισήγηση αυτή, ακολουθώντας μία αφηγηματολογική και ψυχαναλυτική οπτική, θα επικεντρώσω σε δύο ερωτήματα: πώς κλασικά θέματα της λαϊκής λογοτεχνίας περνούν στη λόγια δημιουργία και κατά πόσον ο συγγραφέας Παπαδιαμάντης, συνθέτοντάς τα σε μια καινούρια ιστορία, διατηρεί ή τροποποιεί τη βαθύτερή τους προβληματική.

Κατσαδώρας Γεώργιος

Ο αισώπειος πεζός και έμμετρος - ποιητικός μύθος

Οι μύθοι του Αισώπου, γνωστοί και ως μύθοι ζώων, αποτελούν ένα από τα πιο εύπλαστα, κυρίως ως προς τη χρήση, είδη της λαϊκής λογοτεχνίας. Ο Αριστοτέλης, μάλιστα, θεωρούσε το μύθο ζώων σημαντικότερο για τις δημόσιες συζητήσεις από τα πραγματικά παραδείγματα του παρελθόντος, καθώς μπορούσε να προσαρμόζεται ή και να επινοείται ακόμα ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Με την πάροδο του χρόνου οι μύθοι αυτοί απέκτησαν ένα πιο ηθικοδιδασκτικό περιεχόμενο, ενώ έφτασαν να αποτελούν και μια φωνή κοινωνικής κριτικής, συνήθως κατά της αυθαιρεσίας των ισχυρών.

Οι περισσότεροι από τους δημιουργούς και διασκευαστές των μύθων αυτών υπήρξαν πνευματικές προσωπικότητες της εποχής τους, οι οποίες επέλεξαν το συγκεκριμένο τρόπο προβολής των ιδεών τους, τόσο λόγω της συγκαλυμμένης αναφοράς σε υπαρκτές (κοινωνικές) αδικίες και πρόσωπα όσο, κυρίως, λόγω της μεγάλης τους αποδοχής από το κοινό.

Οι πρώτες συλλογές αισώπειων μύθων ήταν γραμμένες σε πεζό λόγο, όμως κυκλοφόρησαν, ήδη από την αρχαιότητα, και αρκετές έμμετρες, ενώ στον πλατωνικό *Φαίδωνα* (61β) αναφέρεται ότι η μετατροπή τέτοιων μύθων σε ποιητικό λόγο υπήρξε η ύστατη επιθυμία του μελλοθάνατου Σωκράτη.

Η αξιοποίηση του μύθου ζώων, ο οποίος προσφέρεται σε πλήθος σημασιοδοτήσεων, δεν διακόπηκε ούτε στην πιο σύγχρονη εποχή, όπως φαίνεται από την παρουσία διασκευασμένων έμμετρων αισώπειων μύθων και σε έργα σύγχρονων λογοτεχνών.

Κατσάφαρου Αναστασία

Αναπαραστάσεις του παραδοσιακού παιχνιδιού στο αφηγηματικό έργο του Δημοσθένη Βουτυρά

Η παρούσα εισήγηση πραγματεύεται τις αναπαραστάσεις του παραδοσιακού παιχνιδιού στη διηγηματογραφία του Δημοσθένη Βουτυρά, που αναφέρεται στην περίοδο των δύο πρώτων, περίπου, δεκαετιών του 20ού αιώνα. Ειδικότερα, εξετάζουμε τα χαρακτηριστικά, τα οποία αποκτά το παιχνίδι των παιδιών στο συγκεκριμένο χωρο-χρονικό πλαίσιο, στο οποίο εκτυλίσσονται τα διηγήματα και το οποίο απεικονίζει κυρίως τις υπό διαμόρφωση λαϊκές και μικροαστικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά των αρχών του 20ού αιώνα. Αναζητούμε τους όρους υπό τους οποίους το παιδικό παιχνίδι γίνεται αντιληπτό και αποδεκτό σημασιοδοτώντας την παρουσία του παιδιού στα λογοτεχνικά κείμενα του συγγραφέα. Οι επικρατούσες αντιλήψεις για την παιδική ηλικία καθορίζουν τον τρόπο παρουσίασης των δραστηριοτήτων παιχνιδιού των παιδιών στα διηγήματα. Ακολουθώντας, ερευνούμε σε ποιο βαθμό οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που συντελούνται στο ευρύτερο κοινωνικό τοπίο, ασκούν επίδραση στις παιγνιώδεις δραστηριότητες των παιδιών, όπως αυτές περιγράφονται. Κατά τη διάρκεια της ανάλυσής μας παρουσιάζουμε τις παιγνιώδεις δραστηριότητες και τα αθύρματα, προσδιορισμένα κατά κοινωνικό φύλο, τα οποία παίζουν οι νεαροί πρωταγωνιστές των διηγημάτων του Δ. Βουτυρά.

Κεραμάρη Φωτεινή

Οι πολιτικές ιδέες του Ζαχαρία Παπαντωνίου

Η εισήγηση μου για τον Ζ. Παπαντωνίου θα αναπτυχθεί σε τέσσερα επίπεδα. Θα παρουσιασθούν απόψεις του Παπαντωνίου για θέματα εσωτερικής πολιτικής, τα οποία συνδέονται με τη λειτουργία των θεσμών και την απουσία σοβαρού πολιτικού σχεδιασμού εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας, όσον αφορά την πορεία του ελληνικού κράτους. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα τονιστούν παρατηρήσεις του συγγραφέα για θέματα εξωτερικής πολιτικής, είτε αυτές αναφέρονται σε ζητήματα ελληνικού ενδιαφέροντος είτε υπογραμμίζουν συμπεριφορές ευρωπαϊκών κρατών.

Η παρισινή εμπειρία του Παπαντωνίου (Παρίσι 1908 - 1910) δεν μπορεί να μείνει ασχολίαστη, γιατί μας διαφωτίζει για την έκρηξη του συνδικαλισμού στην Ευρώπη, πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, για την ανάπτυξη των σοσιαλιστικών ιδεών και την ευαισθητοποίηση του απέναντι σε μορφές εκμετάλλευσης της ανθρώπινης εργασίας, αλλά και απέναντι σε θέματα παιδείας, τα οποία συνδέει με τον πολιτικό προσανατολισμό των κυβερνήσεων.

Η πολιτική απασχολεί τον Παπαντωνίου και στις ταξιδιωτικές περιηγήσεις του και στα τεχνοκριτικά κείμενα του. Στα έργα της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής αναγνωρίζει τη διάθεση της πολιτικής επιβολής, ενώ δημιουργήματα της ζωγραφικής και γλυπτικής, που υποδηλώνουν ένα πολιτικό περιεχόμενο, δεν απορρίπτονται από τον συγγραφέα, όταν διαθέτουν την αισθητική σφραγίδα και δεν υποπίπτουν στο επίπεδο της προπαγάνδας.

Η συγκεκριμένη εισήγηση έχει ως σκοπό να καταδείξει ότι ο Παπαντωνίου διέθετε μια άγρυπνη πολιτική συνείδηση, κι ότι ο ίδιος ήταν ένας βαθιά ευαισθητοποιημένος πολίτης απέναντι σε πολλούς τομείς της ζωής, οι οποίοι επηρέασαν τους ανθρώπους της εποχής του.

Κολίτση Φιλοθέη

Στρατή Δούκα, *Η ιστορία ενός αιχμαλώτου* (1929): Μια αρμονική σύνθεση του λαϊκού προφορικού λόγου και της έντεχνης γραπτής αφήγησης

Το σύντομο και λιτό χρονικό της αιχμαλωσίας του Νικόλαου Κοζάκογλου επεξεργασμένο από τον Στρατή Δούκα συνιστά μια αρμονική σύνθεση του λαϊκού προφορικού λόγου και του επεξεργασμένου γραπτού, όπου εγγράφεται μια πρωτοπρόσωπη (αυτο-διηγητική) αφήγηση, με στοιχεία βυζαντινού μαρτυρολογίου, στην οποία οι «κλασικές» αριστοτελικές αρχές της σύνθεσης συναντώνται με μορφικά και δομικά στοιχεία λαϊκού παραμυθιού. Έχουμε έτσι ένα αμάλγαμα «υψηλού» ύφους (κλασικοί-τραγικοί τρόποι σύνθεσης) και «χαμηλού» (παραμυθικά στοιχεία), λόγιας αφήγησης και λαϊκού προφορικού λόγου.

Τα παραπάνω ετερόκλητα στοιχεία του κάθε είδους εμπλουτίζονται και λειτουργούν δυναμικά στο νέο τους περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μία εκ των ένδον ανατροπή τους. Το κάθε είδος εισέρχεται στον διάλογο, κομίζοντας ένα μέρος του εαυτού του, και έχοντας ταυτόχρονα απολέσει ένα άλλο, κατά συνέπεια διολισθαίνοντας σε μια διαρκή μετατόπιση του κέντρου βάρους του, και αποκτώντας στο νέο του περιβάλλον μια άλλη δυναμική και ενέργεια. Επιπλέον, καίριος είναι ο ρόλος του αναγνώστη, ο οποίος καλείται να ανταποκριθεί στη σχεδόν μινιμαλιστική γλώσσα της αφήγησης και να συμβάλει στην αισθητική ολοκλήρωση του κειμένου με την έντονη συναισθηματική εμπλοκή του.

Κομποχόλη Αγγελική

Το τρομερό του ωραίου. Το ιδεώδες της γυναικείας ομορφιάς και η διαπραγμάτευσή του στη φιλοσοφική ανθρωπολογία του Ν. Καζαντζάκη και στη λαϊκή αφηγηματική παράδοση

Ο Ελβετός παραμυθολόγος Max Lüthi έχει μιλήσει για το «σοκ της ομορφιάς», το σοκ που προκαλεί η θέα της ομορφιάς προσώπων -κυρίως- και πραγμάτων, τον φόβο που αυτή ενσπείρει, τη γοητεία (αλλά και τον φθόνο) που προκαλεί, παραθέτοντας άφθονα παραδείγματα αντλημένα από το λαϊκό παραμύθι. Το θέμα αυτό εμφανίζεται και στον έντεχνο γραπτό λόγο, ήδη από τους αρχαίους χρόνους, και ο Όμηρος μιλά για την Ωραία Ελένη αποκαλώντας τη «ριγεδανή», εκείνη δηλαδή που προκαλεί ρίγη τρόμου, χαρακτηρισμός μάλιστα που αποδίδεται αποκλειστικά μόνο σε αυτή. Αιώνες μετά, τούτη η σύνδεση φόβου και γοητείας ανιχνεύεται, για μία ακόμη φορά, στην φιλοσοφική ηθογραφία και ανθρωπολογία του Ν. Καζαντζάκη, στον φιλοσοφικό του στοχασμό, όπως αυτός αποτυπώνεται στο έργο του, και το πλούσιο λαογραφικό υλικό γίνεται η ύλη που μεταλλάσσεται πάνω στη συνάφεια αυτή, δίνοντας ουσιαστικές ευκαιρίες για τη συγκριτική εξέταση της αλληλεπίδρασης των αφηγηματικών θεμάτων και μοτίβων, της διακειμενικής, διαχρονικής (και διατοπικής) κινητικότητάς τους.

Κονταξής Κώστας Δ.

Λαϊκά πρόσωπα στη λόγια ποίηση: Ο Μπαταριάς του Μιλτιάδη Μαλακάση

Στόχος της ανακοίνωσης είναι να καταδείξει πώς η λόγια ποίηση, η προσωπική δημιουργία αποκαλύπτει αγαπητά πρόσωπα του λαού, σύμβολα της λαϊκής τέχνης, αφού ο ποιητής είναι «αποκαλυπτής εκείνου που πρέπει να αγαπάμε».

Είναι ευρύτατα γνωστό το τραγούδι – ποίημα του Μιλτιάδη Μαλακάση «Ο Μπαταριάς», ένα τραγούδι γεμάτο ηρωικό μεγαλείο και λυρική ομορφιά. «*Θαυμάσιο*» το αποκάλεσε ο Κ. Καρυωτάκης και ο Αλ. Πάλλης το χαρακτήρισε «γνήσιο και γλυκόχυμο καρπό από το δέντρο της λαϊκής ζωής».

Με τον «Μπαταριά» του ο Μεσολογγίτης ποιητής αποκάλυψε τον άξιο της αγάπης και του θαυμασμού μας, ασύγκριτο τεχνίτη του τραγουδιού. Από την πραγματικότητα δανείστηκε μόνο το όνομα – και αυτό λαθεμένο – και αποκαλυπτής και πλάστης ο ίδιος σμίλεψε τον άξιο να στηθεί στο δοξαστικό βήθρο του τρανού τραγουδιστή. «Ο αριστοκράτης του στίχου, ο κοσμικός κύριος ένοιωσε και ζωντάνεψε όσο κανείς τη ζωή του λαού», θα πει ο Βάρναλης. Τουλάχιστον, με περισσότερο αίσθημα και τέχνη από όλους όσους αγάπησαν τον άνθρωπο του λαού.

Αστείρευτη πηγή έμπνευσης για τον Μαλακάση υπήρξε η «πατρική γη» και οι «γονιμότερες θύμησές του στάθηκαν πάντα οι Μεσολογγίτικες. Ένα πάθος... αλλά και ορμητήριο καλλιτεχνικής δημιουργίας». Η καλλιτεχνική αυτή δημιουργία του ποιητή, η άρρηκτα συνδεδεμένη με τον φυσικό κόσμο της «Ρουμελιώτικης» ψυχής, αποτελεί, αναμφίβολα, τροφό των λυρικών του αναμνήσεων και βιωμάτων.

Έτσι, μας έδειξε τον Μπαταριά να δρα μουσικά και να ζει παισιωμένος επικολυρικά από τη λεβέντικη λαϊκή Ρούμελη. Ο Μπαταριάς στάθηκε, πιθανότατα, ένας από τους τελευταίους συνεχιστές της παράδοσης. Ο Μαλακάσης τον ύψωσε σε σύμβολο της λαϊκής τέχνης, νοσταλγώντας και ο ίδιος μαζί του περασμένους ωραίους καιρούς...

Η τέχνη του ήρωα, δική του ολότελα, βγαλμένη από του λαού την ψυχή, λαός και ο ίδιος ήταν αποτέλεσμα της επίμονης και ιερής επίδοσης. Το τραγούδι του ήταν η πνοή του. Η ζωή του ένα γλέντι συγκρατημένο. Ξυπνούσε, με το τραγούδι του, στους νέους την ομορφιά της ζωής, τους έπλαθε κόσμους ονειρευτούς, εξευγένιζε τους απλούς ψαράδες της λιμνοθάλασσας που τον λάτρευσαν...

Ένας τραγουδιστής που γίνεται θρύλος, ανασασμός παλικαριάς και δύναμης άξιζε το εγκώμιο που του φιλοτέχνησε ο Μαλακάσης, ένα ποίημα από τα σημαντικότερα του νεοελληνικού ποιητικού λόγου.

Κοντογιάννη Βασιλική

Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου του Κ. Παλαμά και η λαϊκή παράδοση της Ανατολής. Ένα παράδειγμα από τις Χίλιες και μία Νύχτες

Τον χειμώνα του 1950, στην Αγκυρα, ο Γιώργος Σεφέρης διαβάσει για μεγάλο διάστημα τους έξι τόμους από τις *Χίλιες και μία Νύχτες* του Dr Mardrus, έργο που είχε επανακυκλοφορήσει το 1947 στο Βέλγιο. Η ανάγνωσή του, προσεκτική και συστηματική, συνοδεύεται από χειρόγραφες σημειώσεις στο περιθώριο του βιβλίου. Στη βάση αυτής της ανάγνωσης στηρίζεται η ανακοίνωση την οποία προτείνω.

Πράγματι, ο Σεφέρης παρατηρεί την άμεση σχέση μιας από τις ιστορίες που αφηγείται ο Mardrus με «Το παραμύθι του Αδάκρυτου», από τον *Δωδεκάλογο του Γύφτου* του Κωστή Παλαμά. Πρόκειται για την αφήγηση με τίτλο «Paroles sous les quatre-vingt-dix-neuf têtes coupées». Κεντρικός ήρωας της πλοκής είναι ο νεαρός πρίγκιπας, γιος ενός βασιλιά των αρχαίων Ρουμ, δηλαδή των Ρωμιών.

Η ανακοίνωση στοχεύει να αναδείξει τους τρόπους, με τους οποίους ο Παλαμάς αντλεί την έμπνευσή του από τα παραμύθια αυτά της Ανατολής μέσω της γαλλικής διόδου που προσφέρει η διασκευή-μετάφραση του Mardrus. Μολονότι η σχέση αυτή διόλου δεν αποκαλύπτεται στην επιφάνεια του έργου από τον ποιητή-θα μπορούσε μάλιστα κανείς να υποστηρίξει ότι επιμελημένα κρατιέται στο υπόβαθρο του ποιήματος-, μια συγκριτική ανάγνωση μπορεί να φωτίσει καλά τα επιμέρους θέματα, ώστε να διαφανούν οι επιλογές του Παλαμά.

Οι αναζητήσεις τόσο στην προσωπική βιβλιοθήκη όσο και στο αρχείο του ποιητή δεν έχουν ακόμα πλήρως απολήξει ως προς τα ερωτήματα που τέθηκαν. Οπωσδήποτε όμως το αρχείο υποδεικνύει την οδηγητική θέση που κρατά «Το παραμύθι του Αδάκρυτου» στο σύνολο των δώδεκα λόγων.

Από την πρώτη παρατήρηση του Σεφέρη έως την έρευνα, που θα ήθελε να μελετήσει τη σχέση του Παλαμά με τις *Χίλιες και μία Νύχτες*, χρησιμοποιώντας ως σημείο αφορμής ένα ορισμένο παράδειγμα, η πρόταση συνθέτει στοιχεία γνωστά με υποθέσεις εργασίας. Στοχεύει να αναδείξει τρόπους με τους οποίους η λαϊκή παράδοση της Ανατολής εμπλουτίζει την ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα.

Κουμαριανού Μαρία

Συναξάρια, βίοι αγίων και λαϊκές αφηγήσεις από τη Μαρωνίτικη κοινότητα της Κύπρου.

Η ανακοίνωση αυτή βασίζεται σε τρεις αλληλοεξαρτώμενες ενότητες. Στην πρώτη παρουσιάζονται ορισμένοι άγιοι που ανήκουν αμιγώς στη Μαρωνίτικη εκκλησία (άγιος Σιαρπέλ, άγιος Χαρτίνι, αγία Ράφκα) παράλληλα με κάποιους κοινούς με την ορθόδοξη εκκλησία (Αρχάγγελος Μιχαήλ, άγιος Γεώργιος). Στη συνέχεια εξετάζονται οι πεποιθήσεις, τα πιστεύω και οι τελετουργίες που σχετίζονται με τους αγίους αυτούς και οι ιδιότητες που αποδίδονται στον καθένα. Το τρίτο σκέλος σχετίζεται με τη μέχρι τώρα διαμόρφωση των ιδιοτήτων τους σε σχέση με την κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου, όπου είναι και ο ζωτικός χώρος των Μαρωνιτών, και την επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Η ανακοίνωση θα βασιστεί τόσο στα επίσημα συναξάρια της μαρωνίτικης εκκλησίας όσο και στις εθνογραφικές πληροφορίες και αφηγήσεις που συνέλεξα στην επιτόπια έρευνά μου τόσο στα κατεχόμενα όσο και στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου.

Κουμπούρα Αμαλία

Λαογραφική και κοινωνική ανθρωπολογική ανάγνωση στο μυθιστόρημα *Πριμαρόλια της Αθηνάς Κακούρη*

Τα *Πριμαρόλια*, το μυθιστόρημα της συγγραφέως Αθηνάς Κακούρη, πραγματεύεται μέσα από τη λογοτεχνική σύνθεση το σταφιδικό ζήτημα, τις διαστάσεις του και τις μεταβολές στις κοινωνικές δομές και την κοινωνική πραγματικότητα της αστικής ζωής της Πάτρας, λόγω των οικονομικών σχέσεων που διαμορφώθηκαν.

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζονται θέματα που άπτονται του ενδιαφέροντος της αστικής λαογραφίας, η οποία ασχολείται με την αστική και την εργατική τάξη. Καταδεικνύεται περισσότερο η μεγάλη επιρροή που ήσκησε το σημαντικότερο εξαγωγικό προϊόν της Ελλάδας, η σταφίδα, σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση και το πρώτο μεγάλο κύμα μετανάστευσης. Κάτω από αυτές τις συνθήκες αναδύθηκε η αστική και ημιαστική κουλτούρα, ακολουθούμενη από κοινωνικές εξελίξεις.

Έτσι διαμορφώνεται η εικόνα ενός μείγματος πατρινού κοσμοπολιτισμού, η οποία καταδεικνύει την εισβολή του «κόσμου της τεχνολογίας», με τη μηχανή, την αυξανόμενη κινητικότητα του πληθυσμού και τη γραφειοκρατική διοίκηση και δικτύωση, στον παραδοσιακό πολιτισμό. Από αυτά, λοιπόν, συνεπάγεται ότι η λαογραφία συνδέεται στις προσεγγίσεις της και με άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως η ιστορία, η κοινωνιολογία και η ανθρωπολογία.

Κούρεντα Πολυξένη Κ.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου: Προσεγγίζοντας το Άγιον Όρος

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου είναι ο άνθρωπος της αναζήτησης, της νέας, κάθε φορά, γεύσης· παρατηρώντας τις εκφραστικές του ασκήσεις μέσα σ' όλες τις μορφές του γραπτού λόγου που δοκίμασε, διαπιστώνουμε ότι εκείνο που κυρίως τον ενδιέφερε ήταν η έκφραση, το πελέκημα της γλωσσικής ύλης, η πυκνότητα και η γλυπτικότητα, η ποιητική διαύγεια και η εικονοπλαστική υποβολή.

Όλα αυτά τα δυσεύρετα χαρίσματα του γραπτού του λόγου τα απολαμβάνουμε και στο ταξιδιωτικό δοκίμιό του για το «Άγιον Όρος». Το συγκεκριμένο κείμενο είναι από τα ωραιότερα μέσα στην ταξιδιωτική αγιορείτικη λογοτεχνία και εκδίδεται για πρώτη φορά το 1934· για τον Ζαχαρία Παπαντωνίου έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί είναι ένα από τα δυο βιβλία, που εξέδωσε όσο ζούσε.

Στα ταξίδια του στο Άγιον Όρος ενδιαφέρεται για πολλά θέματα. Για τον τρόπο ζωής των μοναχών, για το αυστηρό τυπικό της οργάνωσης της μοναστικής κοινωνίας, για το «πρόβλημα» του ασκητισμού κ.ά. Ο ασκητισμός τον απασχολεί σε βάθος, καθώς προσπαθεί να τον προσεγγίσει μέσα από φιλοσοφικές θεωρίες και να διατυπώσει το δικό του στοχασμό, πειθαρχημένος όμως πάντοτε στην Βυζαντινή Ορθόδοξη παράδοση.

Είναι ενδεικτικό ότι αντιμετωπίζει το Όρος ως βυζαντινό μουσείο – *Μουσείο βυζαντινών κτιρίων, βυζαντινών κειμηλίων, βυζαντινών τύπων, βυζαντινών ανθρώπων* - και με τη σκέψη αυτή μελετά ποικίλες εκδηλώσεις του αγιορείτικου μοναχισμού· είτε αυτές αναφέρονται στον τομέα της ζωγραφικής, με τα έργα της Μακεδονικής και Κρητικής Σχολής, είτε εκφράζονται σε αντιλήψεις και τύπους της καθημερινής ζωής.

«Από τα υψώματα των Καρυών βλέπομε την κορυφή του Άθω να πετιέται προς τον ουρανό και να τρυπά τα σύννεφα, πέτρινη λόγχη που φρουρεί το μυστικισμό, ενώ ξεκινά από τα πόδια του και απλώνεται γύρω με βελουδένια μαλακότητα όλος ο σμαραγδένιος Άθως των μοναστηριών... Ακηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τον πελώριον αυτό σμάραγδο»

Τελικά, το κείμενο του Ζαχαρία Παπαντωνίου για το Άγιον Όρος, που συνταιριάζει την ταξιδιωτική εντύπωση με την προσεκτική παρατήρηση και μελέτη, αποδεικνύει για άλλη μια φορά την ιδιαίτερη ευαισθησία του για την εικαστική έκφραση, τις φιλοσοφικές του αναζητήσεις και τον καθαρά αισθητικό τρόπο αντιμετώπισης των πραγμάτων.

Κουτριάνου Ελένα

Η αναζήτηση μεθόδου: Η λαϊκή παράδοση και η ποίηση του Γ. Μ. Βιζυηνού

Τόσο στην ποίηση και τα διηγήματά του όσο και στα δοκίμια και τις μελέτες τού Γ. Μ. Βιζυηνού ανιχνεύεται το διαρκές ενδιαφέρον του για την ελληνική λαϊκή παράδοση. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η ανάδειξη των αναζητήσεων του συγγραφέα που συνδέουν το λογοτεχνικό έργο του με τη σύγχρονή του ανάπτυξη και εξέλιξη της λαογραφικής επιστήμης. Ανατρέχοντας στο σύνολο του λογοτεχνικού έργου και τη δοκιμογραφία του, η ανακοίνωση εστιάζει στο ποιητικό έργο του, με στόχο να παρουσιάσει κεντρικά ζητήματα της ποιητικής του, που δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο ο Βιζυηνός αντιλαμβανόταν τη λογοτεχνική αξιοποίηση της λαϊκής παράδοσης.

Κουτσούκης Κλεομένης

Ο κοινωνικός και πολιτικός στοχασμός του Ζαχαρία Παπαντωνίου

Όσο κι αν στην προσωπική του ζωή υπήρξε ασκητικός και μονήρης, ωστόσο στην ιεράρχηση των αξιών του προτεραιότητα έδινε στην ομάδα, στο σύνολο, στην κοινωνία. Ο Ζ. Π. την ανεπτυγμένη ευαισθησία του και παρατήρηση για την αισθητική τάξη των πραγμάτων δεν την έδειξε μόνο στην τέχνη αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Μπορεί να διατυπώνει εκτεταμένες θεωρητικές σκέψεις και απόψεις για τα διάφορα ρεύματα της τέχνης, αλλά δεν παραλείπει να εκφράζει με αδογματίστο και ήπιο λόγο κοινωνικοπολιτικές απόψεις, που αφορούν την πατρίδα και τον πατριωτισμό, τον ελληνισμό και τη Μεγάλη Ιδέα, την κοινωνία του καιρού του κ.ά.

Αν εξαιρέσουμε τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 στην Αθήνα, το τέλος του 19ου αιώνα βρίσκει την Ελλάδα βυθισμένη σε μια πολλαπλή κρίση: πτώχευση, εθνική ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, χρεοκοπία των πολιτικών κομμάτων. Προλειαίνεται έτσι το έδαφος για το κίνημα στο Γουδί, το 1909. Αυτό θα αποτελέσει αφετηρία για την αναγέννηση της Ελλάδας με την άνοδο στην εξουσία του κόμματος των Φιλελευθέρων, με αρχηγό έναν χαρισματικό ηγέτη, τον Ελευθέριο Βενιζέλο, στο πλευρό του οποίου ο Ζ. Π. τάχθηκε από την αρχή.

Στην ευαίσθητη ψυχή του Ζ. Π. τα φαινόμενα αυτά δεν περνούν απαρατήρητα. Απεναντίας, γίνονται αφορμή να διατυπώσει σκέψεις για την πατρίδα, την κοινωνία και την πολιτική. Στον απόηχο της ήττας του 1897 θα γράψει τα «Πολεμικά του Τραγούδια». Εξάλλου, με την γοητευτική του πένα περιγράφει και κρίνει συλλογικές νοοτροπίες και συμπεριφορές του 19ου αιώνα που φεύγει και των αρχών του 20ού αιώνα που έρχεται. Άλλοτε με αλληγορίες και συμβολισμούς και άλλοτε με την αμεσότητα των διαλόγων του θα καταδικάσει τα φαινόμενα σήψης και διαφθοράς στον δημόσιο τομέα. Δεν θα παραλείψει να προβάλει φωτεινές εξαιρέσεις και παραδείγματα παρμένα συχνά, τόσο από το εξωτερικό όσο και το εσωτερικό.

Επιστρέφοντας από το Παρίσι, η κριτική του θα γίνει πιο έντονη σε σημείο που να κατηγορηθεί ως σοσιαλίζων για τις νέες προοδευτικές ιδέες, στις οποίες δεν κρύβει την προτίμησή του. Χαιρετίζει ιδιαίτερα την είσοδο στη Βουλή νέων κοινωνιολόγων γράφοντας σε σχετικό χρονογράφημά του: «Εδρoσίστη η ψυχή μου όταν έμαθα ότι πέντε σοσιαλισταί εμπήκαν εις την ελληνικήν Βουλήν και ότι υπάρχει εδώ Εταιρεία Νέων διαδίδουσα τας κοινωνιολογικάς επιστήμας». Σε άλλο χρονογράφημά του (1911) θα τους υποστηρίξει λέγοντας: «Μας έφεραν το ευγενέστερο ιδεώδες που ταρασσει την σημερινήν ανθρωπότητα από άκρου εις άκρον. Είνε δυστυχής εκείνος που το στερείται όχι εκείνος που το αποκτά».

Ο ίδιος, ευαίσθητος στην κοινωνική ανισότητα και ιδιαίτερα στην αντίθεση πλούτου – φτώχειας, θα προβεί σε μια κοινωνιολογική παρατήρηση λέγοντας σε ένα χρονογράφημα (1912): «ότι ανισότης μαινομένη εις αυτάς τας πόλεις δεν είνε δυνατόν να συντελή εις τον σεβασμόν της ιδιοκτησίας, επομένως εις την ασφάλειαν. Κορυφώνεται αυτή (ανισότης), κορυφώνεται το έγκλημα».

Από τις χιλιάδες χρονογραφήματα που έγραψε ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου θα ανθολογήσουμε τις σημαντικότερες κοινωνικές, πολιτικές σκέψεις και αντιλήψεις που πρόβαλε σε ένα ευρύτατο αναγνωστικό κοινό, που τον θαύμαζε τόσο για το ύφος της γραφής του, όσο και για τις ιδέες του.

Κοψιδά-Βρεττού Παρασκευή

Λαϊκός σουρεαλισμός: Ετερόδοξες γραφές και αφηγήσεις. Μια στέγη για τη λαϊκή ανατρεπτική «αστεγία»

Το 1953, στις 4 Ιανουαρίου, ημέρα Κυριακή, ένας λαϊκός άνθρωπος από τη Λευκάδα, με γνώσεις μόνον του δημοτικού σχολείου, παπουτσή στο πρώτο του επάγγελμα για λίγα χρόνια, κι έπειτα αυτοσχέδιος-αυτοδίδακτος μουσικός σε ρομαντικές ταβέρνες της Αθήνας, πολυτάλαντος και ιδιόρρυθμος, θα δώσει διάλεξη με θέμα: «Σουρεαλισμός» σε αίθουσα καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, στη Λευκάδα. Δυο δεκαετίες πριν, ο Ανδρέας Εμπειρικός, στις 25 Ιανουαρίου 1935, είχε δώσει διάλεξη στη Λέσχη Καλλιτεχνών, στην Αθήνα, με θέμα: «Περί σουρεαλισμού». Με τη διαφορά ότι ο πρώτος θα χρησιμοποιήσει την ασύνδετη λογικά, παραληρηματική γλώσσα των αυτόματων συνειρμών στην ανάπτυξη του θέματος, ενώ ο δεύτερος τη συμβατική ακαδημαϊκή γλώσσα εκφοράς «λογικά» αρθρωμένων νοημάτων.

Ο Κώστας Βαλαμόντε (Κόμης ντε Βαλαμόντε, όπως ο ίδιος, με μιαν αριστοκρατική διανοητικότητα, μεταξύ φάρσας και εκλεκτικής αυτοσυνειδησίας, συγκροτεί την καλλιτεχνική του ταυτότητα) θα «ενδυθεί» κυριολεκτικά όλως αυθόρμητα και δημιουργικά την έκφραση, το ύφος, τις χειρονομίες –την τέχνη και τα στρατηγήματα μιας παραλογικής, σουρεαλιστικής γλώσσας εγκλιματισμένης στη λαϊκή ιδιόλεκτο των καλλιτεχνικών και φιλοσοφικών του εμπειριών αλλά και της «θορυβώδους» κοινωνικότητάς του. Κι αυτό θα είναι μια πρωτόγνωρη καλλιτεχνική και κοινωνική χειρονομία που θα κρατήσει όσο και η ζωή του.

Αλλά τι είναι ο σουρεαλισμός και ποια η σχέση του με την παράδοση του έντεχνου λαϊκού λόγου; Η επαναστατική χρήση του παράλογου θα μπορούσε να είναι ένας ευσύνοπτος, περιεκτικός ορισμός. Έκφραση ανατρεπτική της διάνοησης και της τέχνης των πρώτων δεκαετιών του εικοστού αιώνα, αποτινάσσει την άπνοια των παλαιών ακαδημαϊσμών ανασκάπτοντας την αυτούσια ποίηση μέσα στο υλικό των ασύνειδων συνειρμών και της ανατρεπτικής υφής του παράλογου. Ανατρεπτικό επιγέννημα του λόγιου πολιτισμού ο σουρεαλισμός, με κοινωνικές και ιδεολογικές εκβολές στη σημειολογία της κρίσης του αστικού οικοδομήματος, σκέψης και πολιτικής, δεν εμπλέκει το λαϊκό άνθρωπο, παρά μόνο στο βαθμό που συντάσσει τον κώδικα της ποιητικής του θεωρίας και τον συναρτά ιδεολογικά με ζητήματα του επαναστατικού προλεταριάτου. Από την άλλη μεριά, ο σουρεαλισμός –ως εκφορά λόγου δεν εκβάλλει στα λαϊκά στρώματα, των οποίων η ποιητική συναντά το παράλογο ή το εξωλογικό στις παραδοσιακές του εκδοχές: είτε ως μεταφυσικό σημείο στο δημοτικό τραγούδι και την επώνυμη λαϊκή ποίηση, είτε ως μεταφυσική χειρονομία υπέρβασης εναντίων δυνάμεων. Ο ίδιος ο όρος «λαϊκός σουρεαλισμός», εκτός από την υποφαινόμενη αντίφαση στην ταυτότητά του, φαίνεται αδόκιμος και χωρίς περιεχόμενο στην κυριολεκτική του ανάγνωση.

Πώς παράγεται αυτή η ιδιότυπη λαϊκή εκφραστικότητα του Κώστα ντε Βαλαμόντε, που προσφέρει μοναδικές εμπειρίες ποιητικού και φιλοσοφικού ή ψευδοφιλοσοφικού λόγου, κι ακόμα ένα ασυγκράτητο στην έμπνευση πεδίο εικαστικών εμπειριών; Πώς συνδιαλέγεται με την ακαδημαϊκή, τη λόγια εκφορά του σουρεαλιστικού κινήματος και του λόγου που οι εκπρόσωποί του αρθρώνουν; Όπως και με τη φιλοσοφία της αμφισβήτησης, της απόρριψης, του σαρκασμού και της άρνησης;

Ποια όρια χαράσσονται ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη φάρσα, τα συμβολικά σημαινόμενα της παραλογικής χειρονομίας που ταυτίζουν την ποίηση με τη ζωή; Μπορούμε, τέλος, να βαδίσουμε στα ίχνη μιας ερευνητικής περιπέτειας που συνδέει το παράλογο και τις σουρεαλιστικές του εκδηλώσεις με μια λαϊκή του εκδοχή; Υπάρχουν δείγματα δημιουργικής παραλογικής (σουρεαλιστικής) λαϊκής έκφρασης; Πού και πώς παράγονται; Μια πρόκληση για τον προσανατολισμό της λαογραφικής έρευνας στην αναζήτηση κειμενικών εμπειριών-πεζού και ποιητικού λόγου- προς την οριοθέτηση του «λαϊκού σουρεαλισμού».

Κωβαίος Γιάννης Β.

**Εμ-πνέοντας τους Παριανούς ποιητές:
Η παρουσία των ανέμων στο έργο τους**

Τα στοιχεία της φύσης αποτέλεσαν ανέκαθεν τροφούς της λαϊκής φαντασίας, μαντικής και θυμοσοφίας και, γι' αυτό, πολιτισμικά αρχέτυπα με λαογραφικό ενδιαφέρον. Αντίστοιχα, η Λογοτεχνία –και όχι μόνον η ρομαντική ή η νατουραλιστική– αξιοποιεί κατά κόρον σαν πρώτη ύλη τη θάλασσα, τους ανέμους, τα σύννεφα, τον ήλιο, το φεγγάρι και τ' άλλα αστέρια, που άλλοτε σε θεομηνία και άλλοτε σε ευδία συνθέτουν σκηνικά πλοκής ή μετουσιώνονται συνυποδηλωτικά σε συναισθηματικό φορτίο των ηρώων.

Η εισήγηση ερανίζεται στίχους της *Ανθολογίας Παριανών Ποιητών* –από τον *Αρχίλοχο ως την εποχή μας*, την οποία εξέδωσε σε τόμο 436 σελίδων ο Δήμος Πάρου το 2006, με ανθολόγους και επιμελητές έκδοσης τον Νίκο Χρ. Αλιπράντη και τον εισηγητή Γιάννη Β. Κωβαίο. Εστιάζοντας στη νεότερη παραγωγή που θησαυρίζεται στον τόμο, επιδιώκει να ταξινομήσει τους «ρόλους» που διαδραματίζουν οι άνεμοι στο ποιητικό υλικό αρκετών δημιουργών και να διερευνήσει τις συνηχήσεις τους στο συλλογικό ασυνείδητο των νησιωτών, εφόσον διαφορετικά εισπράττεται από τον κάτοικο των ανεμοδαρμένων Κυκλάδων η πνοή του «μελτεμιού», για παράδειγμα, και διαφορετικά της «τραμουντάνας», έστω κι αν πρόκειται για ανέμους με την ίδια σχεδόν κατεύθυνση. Οι «ιδιοπροσωπίες» αυτές των ανέμων –βαρύνουσας σημασίας πρωτίστως για τους ναυτικούς– αντανακλώνται εν πολλοίς και στο έργο των Παριανών ποιητών, ορισμένοι από τους οποίους είτε έχουν άμεση επαγγελματική σχέση με τη θάλασσα είτε προέρχονται από οικογένειες θαλασσινών. Είναι χαρακτηριστικό ότι το φιλολογικό ψευδώνυμο του μακαριστού αρχιμανδρίτη Νικολάου Αρκά, με το οποίο είχε δημοσιεύσει μεγάλο αριθμό διηγημάτων και ποιημάτων, ήταν «Νίκος Ντραμουντιανός».

Λάλλας Δημήτρης

Το χρονογράφημα ως (ανα)παραστατική χωρικοποίηση του «καθημερινού»: Η Αθήνα του '41-44 μέσα από τα χρονογραφήματα του Κ. Βάρναλη

Το χρονογράφημα, ως απόπειρα αποτύπωσης-αναπαράστασης, δια του έντεχνου γραπτού λόγου, του «εδώ και τώρα» συνιστά προνομιακό αντικείμενο, κοινωνιολογικής-λαογραφικής μελέτης, γιατί ακριβώς δύναται να αποτυπώνει, αφενός σε συγχρονικό επίπεδο τη χωρικοποίηση του καθημερινού, δηλαδή των τρόπων και των καθημερινών πρακτικών με τις οποίες οι άνθρωποι δομούν, αποδομούν και διαπραγματεύονται τον καθημερινό τους χώρο, και αφετέρου σε διαχρονικό επίπεδο να αποκαλύπτει μέσα από τις (αντι-)παραθέσεις χώρων, φιλοδοξιών, συμπεριφορών, συνηθειών, αναμνήσεων, ονείρων, αφηγήσεων, το παλίμψηστο τοπίο της καθημερινής ζωής –αποκαλύπτοντας έτσι τις προσχώσεις του παρελθόντος (χωρικές, εμπειρικές, ονειρικές) στο παρόν, στο «εδώ και τώρα».

Με την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των χρονογραφημάτων του Κ. Βάρναλη της περιόδου 1941-44, όπως τα βρίσκουμε στην έκδοση με τίτλο «Φείγ Βολάν της Κατοχής-Χρονογραφήματα», σε επιμέλεια του Γ. Ζεβελάκη, από τις εκδόσεις Καστανιώτη, θα διερευνηθούν: τα ήθη, οι κοινωνικές φιγούρες και συμπεριφορές, οι κοινωνικές σχέσεις, οι χώροι της καθημερινότητας, οι αξίες και οι κοινωνικές στάσεις και νοοτροπίες εκείνης της ιστορικής περιόδου, όπως αυτές αποτυπώνονται μέσα από την οπτική του Κ. Βάρναλη. Μέσα από την περιγραφή και την ερμηνευτική απόδοση των καθημερινών κοινωνικών πρακτικών από τον ίδιο το Βάρναλη θα αναζητηθούν (μέσω της ποιοτικής ανάλυσης) οι «χώροι», που υφαίνονται μέσα από τις καθημερινές κοινωνικές πρακτικές και τις κοινωνικές σχέσεις εντός της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας. Η θεωρητική προσέγγιση των χρονογραφημάτων και η ερμηνευτική ανάλυσή τους με τα εννοιολογικά εργαλεία του «χώρου», των «χωρικών πρακτικών» και των «τακτικών» (κατά τον Μισέλ ντε Σερτώ), προσφέρει τη δυνατότητα της διερεύνησης των κοινωνικών σχέσεων και των πρακτικών ως τρόπων ιδιοποίησης του χώρου και του χρόνου σε μια ιστορική περίοδο «υπό Κατοχή».

Λυδάκη Άννα

**Αστική λαογραφία και κοινωνικό μυθιστόρημα.
Ένα παράδειγμα: Ισμήνη Καπάνταη, *Με θέα τη ζωή***

Η λαογραφία, από τις απαρχές της ίδρυσής της ως επιστήμης, δίνει μεγάλη βαρύτητα στα μνημεία του λόγου, καθόσον η προφορική λαϊκή λογοτεχνία –έμμετρη και πεζή- συνδέεται άμεσα με τις παραδοσιακές κοινωνίες εντός των οποίων γεννήθηκε και φανερώνει με άμεσο ή συμβολικό τρόπο τις δοξασίες και το αξιακό σύστημα των ανθρώπων. Κατά παρόμοιο τρόπο η αστική λαογραφία μπορεί να αναζητήσει στη σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή στοιχεία από τη ζωή στο άστυ, παρά το ότι τα έργα αποτελούν ατομικές δημιουργίες.

Η ανάλυση και η ερμηνεία ενός λογοτεχνικού έργου από τις κοινωνικές επιστήμες δεν περιορίζεται στην ιστορούμενη δράση, αλλά αναζητά βαθύτερα νοήματα και σημασίες και τις δομικές σχέσεις λογοτεχνίας - κοινωνίας. Ο δημιουργός εκφράζεται εντός ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου, αρύεται στοιχεία από αυτό και τα μεταπλάθει με τη φαντασία του επιχειρώντας κάθε φορά να επικοινωνήσει με τους παραλήπτες του έργου του. Έτσι η λογοτεχνική μαρτυρία μπορεί να καταστεί τεκμήριο και μέσο διερεύνησης της κοινωνικής πραγματικότητας.

Με βάση τις παραπάνω απόψεις, στην παρούσα εργασία μελετάται το έργο *Με θέα τη ζωή* της Ισμήνης Καπάνταη, ένα σύγχρονο κοινωνικό μυθιστόρημα στο οποίο με συμβολικό τρόπο παρουσιάζονται αξίες και επιθυμίες, αντιφάσεις και προβλήματα του Έλληνα αστού που φέρει όλο το βάρος της πρόσφατης ιστορίας στη ζωή του.

Μανικάρου Μεταξούλα

Λαϊκός πολιτισμός και Λογοτεχνία: Η περίπτωση του Σεραφείμ Τσιτσά

Η παρούσα ανακοίνωση στόχο έχει από τη μία πλευρά να επισημάνει τις αλληπάλληλες λαογραφικές ειδήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε περιοχές της Ρούμελης και των Αγράφων και ενυπάρχουν στο έργο του Σεραφείμ Τσιτσά (Καρδίτσα 1905-1983), εξηγώντας, παράλληλα, το ενδιαφέρον του συγγραφέα στην αναζήτηση και καταγραφή του λαογραφικού υλικού.

Από την άλλη πλευρά, επιδιώκει να εξετάσει τη σχέση του λαϊκού πολιτισμού με την έντεχνη δημιουργία, να καταδείξει, δηλαδή, μέσα από διακειμενικές αναφορές και συνδέσεις με ποιο τρόπο επεξεργάζεται και αφομοιώνει ο συγγραφέας τη λαϊκή παράδοση.

Μάντακα Χρύσα

Το λαογραφικό στοιχείο στις σύγχρονες παραστάσεις παιδικού θεάτρου στη Θεσσαλονίκη: ορισμένα παραδείγματα

Τα πλούσια στοιχεία της ελληνικής παράδοσης που μεταφέρονται από γενιά σε γενιά στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια στηριγμένα και εμπλουτισμένα από τους θησαυρούς της λαογραφίας, αποτελούν τη βάση για την ολοκληρωμένη παιδεία. Μια παιδεία με ιστορική μνήμη και ταυτότητα που αρχίζει από τη στάση ζωής και την ικανότητα κοινωνικοποίησης των μελών μιας οικογένειας με τη χρήση παροιμιών, λαϊκών εκφράσεων, με τα παραμύθια της γιαγιάς, τους θρύλους, τις γιορτές και τα πανηγύρια και τα έθιμα που προσδίδουν μια ιδιαιτερότητα στον καθημερινό τρόπο ζωής.

Και αυτή η παιδεία διευρύνεται και μορφοποιείται μέσα από τη σχολική και πολιτιστική εκπαίδευση των νεοελλήνων, τόσο με τα λογοτεχνικά μαθήματα, την επαφή με τη λαογραφία μέσα από παραδοσιακά πολιτιστικά δρώμενα, μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα όσο και με θεατρικές παραστάσεις.

Στο ρεπερτόριο του παιδικού θεάτρου στα θέατρα της Θεσσαλονίκης συμπεριλαμβάνονται με κάποια συχνότητα έργα που κυρίως μέσα από τη θεματική τους συνδέονται άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο με την ελληνική λαογραφία και παράδοση. Πρόκειται συνήθως για λαϊκά παραμύθια η θρύλους που διασκευάζονται από θεατρικούς συγγραφείς και τα οποία ερμηνεύονται σύμφωνα με την άποψη του εκάστοτε σκηνοθέτη και των καλλιτεχνικών συντελεστών της παράστασης.

Ο θεατρικός λόγος αποτυπώνει σχηματικά τη διάδραση των πολιτισμικών κωδίκων (λαογραφικό θέμα) με τους θεατρικούς και σκηνοθετικούς υποκώδικες (σκηνοθεσία, ηθοποιία, κινησιολογία, σκηνικά, κοστούμια, φωτισμός, μουσική), που συνδέει άμεσα το συγγραφέα, τους ηθοποιούς και τον μικρό θεατή, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η μεταφορά του νοήματος της λαογραφικής παράδοσης. Ωστόσο αυτή η διάδραση μπορεί να ενισχύσει ή να απονευρώσει τη δυναμική των μηνυμάτων.

Στην εισήγηση θα αναφερθούν ενδεικτικά παραδείγματα παιδικών θεατρικών παραστάσεων που στηρίχθηκαν σε παραδοσιακούς θρύλους και παραμύθια. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην κριτική προσέγγιση και ερμηνεία της παράστασης του έργου του Γιώργου Θεοτοκά, *Όνειρο του Δωδεκαήμερου* που ανέβηκε στην Παιδική Σκηνή του Κ.Θ.Β.Ε. στη Θεσσαλονίκη το 2007, σε σκηνοθεσία του Τάσου Ράτζου και στον τρόπο που οργανώθηκε και αξιοποιήθηκε το λαογραφικό υλικό.

Μάργαρη Ζωή Ν.

Ψηφίδες και θραύσματα: Πεζογραφία και επιτέλεση του Σοχινού «Μέριου»

Η προτεινόμενη ανακοίνωση εκκινεί αφενός από την παρατήρηση των αποκριάτικων καρναβαλικών δρωμένων του Σοχού - που αποτέλεσαν και αποτελούν εξαιρετικά ενδιαφέρον ερευνητικό αντικείμενο της επιστήμης της λαογραφίας - και αφετέρου από την λογοτεχνική «απεικόνιση» αυτών μέσα από την μυθιστορηματική γραφή της σοχινής Ζυράννας Ζατέλη.

Εφορμώντας από τον κομβικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων επιτελεστικών δρωμένων για τη συγκρότηση και διαχείριση των ταυτοτικών μορφωμάτων ατόμων και συλλογικοτήτων της κοινότητας θα επιχειρήσουμε την προσέγγισή τους μέσα από την παράλληλη ανάγνωση των τελεστικών και των μυθοπλαστικών εκφάνσεων που τα μορφοποιούν. Αξιοποιώντας τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας: α. θα επιχειρήσουμε την ανάδειξη των λογοτεχνικών παραμέτρων που διαμορφώνουν την επιτελεστική ερμηνεία των σοχινών και β. θα αναζητήσουμε το πλέγμα των διαδραστικών και διαντιδραστικών σχέσεων που αναπτύσσεται μεταξύ λογοτεχνικού κειμένου και εθιμικής τελετουργικής πράξης.

Μαργαρώνη Μαίρη

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για τους Εβραίους στις συλλογές του Νικόλαου Πολίτη και οι αποτυπώσεις τους στο συνολικό έργο του Κωστή Παλαμά: Μηχανισμοί συγκρότησης εθνικής ταυτότητας και στρατηγικές πολιτισμικού αποκλεισμού

Η προτεινόμενη εισήγηση εξετάζει την εικόνα των Εβραίων στις δύο βασικές λαογραφικές συλλογές του Νικόλαου Πολίτη [*Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού – Παροιμίες*, τμ. Α' – Δ', (1899-1902) και *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού – Παραδόσεις*, τμ. Α' – Β', (1904)]. Διαπιστώνεται ότι οι Εβραίοι προσλαμβάνονται και αποτυπώνονται ως πολιτισμικοί «άλλοι», οι οποίοι αποτελούν παραφωνία στην εθνοπολιτισμική ομοιογένεια που κατασκευάζεται στα πλαίσια του ελληνικού εθνικού κράτους στα τέλη του 19ου αιώνα. Η «ετερότητα» αυτή των Εβραίων συνάδει με την επικινδυνότητά τους, η οποία –μέσα στο λαϊκό λόγο– εξηγείται με θρησκευτικά, οικονομικά και εθνοπολιτισμικά επιχειρήματα.

Οι συγκεκριμένες λαογραφικές συλλογές φαίνεται πως αποτύπωναν ως ένα βαθμό την εικόνα των Εβραίων στο συλλογικό ασυνείδητο της νεοελληνικής κοινωνίας και πως αντανakλούσαν φαντασιακές αναπαραστάσεις, οι οποίες αποτελούσαν πηγή από την οποία αντλούσαν στοιχεία σημαντικοί Νεοέλληνες λογοτέχνες. Ένας από αυτούς ήταν και ο Κωστής Παλαμάς, στο έργο του οποίου υπάρχουν συχνές αναφορές για τους Εβραίους, οι οποίες από τη μια πλευρά είναι έντονα επηρεασμένες από τις λαϊκές παραδόσεις, έτσι όπως έχουν αποτυπωθεί στο έργο του Νικόλαου Πολίτη, από την άλλη ωστόσο πλευρά ενίοτε διαφοροποιούνται από αυτές.

Στόχοι, λοιπόν, της προτεινόμενης εισήγησης είναι: α. ο εντοπισμός των συγκλίσεων (αλλά και των αποκλίσεων) όσον αφορά τις αναπαραστάσεις για τους Εβραίους στο ρεπερτόριο των λαϊκών παραδόσεων και στο συνολικό έργο του Κωστή Παλαμά και β. η εστίαση αφενός στους κοινούς μηχανισμούς συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας και αφετέρου στις κοινές στρατηγικές πολιτισμικού αποκλεισμού που εντοπίζονται στο συγκεκριμένο λαϊκό και λόγιο λόγο αντίστοιχα.

Μαρκαντωνάτος Ανδρέας

Τελετουργικός ενθουσιασμός και πολεμοχαρής έξαψη: Η εορτή των Αδωνίων στην *Λυσιστράτη* του Ευριπίδη

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η επισήμανση των ευρύτερων λαογραφικών, θεολογικών και πολιτικών συνδηλώσεων που μπορούν να εντοπιστούν στη διήγηση του Προβούλου, στην αριστοφανική *Λυσιστράτη*, σχετικά με τις θρηνητικές εκδηλώσεις των γυναικών για τον πρόωρο θάνατο του ευειδούς Αδώνιδος στο πλαίσιο της αμφιλεγόμενης εορτής των «Αδωνίων» (στ. 387-398). Πράγματι, ο κατ' οίκον εορτασμός των Αδωνίων, καθώς επίσης οι λατρευτικές λιτανείες και οι μυητικές τελετές προς τιμήν του φρυγικού Σαβάζιου, περιγράφονται στο σημείο αυτό ως περιθωριακά θρησκευτικά δρώμενα. Ο Αριστοφάνης αξιοποιεί αυτές τις κατεξοχήν ανδρικές προκαταλήψεις για τις προαναφερθείσες εορτές και γενικότερα προβάλλει πασίγνωστα γυναικεία στερεότυπα, προκειμένου να αναδείξει έτι περαιτέρω την ανατρεπτική φύση των ίδιων των γυναικών, αλλά ταυτόχρονα να υποδηλώσει τις έντονες ανασφάλειες των αρρένων πολιτών. Πέραν όμως των αμιγώς θρησκευτικών και λαογραφικών νύξεων και ενδείξεων που εντοπίζονται στο προκείμενο απόσπασμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πολιτική διάσταση της αριστοφάνειας κωμωδίας παρουσιάζει η αντιστικτική εκτέλεση των γοερών θρήνων της ανώνυμης οιοβαρούς γυναίκας και των πολεμοχαρών παροτρύνσεων του ρήτορα Δημοστράτου. Οι αναφορές σε γνωστά ιστορικά γεγονότα, όπως λόγου χάριν η αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία, και ειδικότερα οι δημόσιες διαβουλεύσεις που έλαβαν χώρα στις αρχές του 415 π.Χ., αναφορικά με την κήρυξη πολέμου εναντίον των Συρακουσών, καθώς επίσης το αίτημα εκ μέρους κάποιων από τους δημαγωγούς της εποχής για άμεση στρατολόγηση των κατοίκων της Ζακύνθου με την προοπτική της υπερπόντιας εκείνης επιχείρησης, δεν αφήνουν καμιάν αμφιβολία ότι στο σημείο αυτό ο Αριστοφάνης επιθυμεί να διασυνδέσει την εντάφια παραφορά των θεοφοβούμενων γυναικών με τον πολεμικό ενθουσιασμό των Αθηναίων πολιτών.

Μαυρολέων Άννα

Ο λαϊκός πολιτισμός σε διάλογο με τον έντεχνο λόγο του αρχαίου δράματος

Το αρχαίο δράμα αναβιώνει στην σύγχρονη Ελλάδα τον 19ο όπου ταυτίζεται με την αναζήτηση εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Οι πρώτες μεταφράσεις γράφτηκαν στην καθαρεύουσα και προσπάθησαν να ενστερνιστούν μια ευρωπαϊκή ταυτότητα. Στην τάση αυτή αντιτάχθηκε μερίδα λογίων, οι οποίοι αξιοποίησαν σκηνικά στοιχεία από τη δημοτική μουσική και τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς (στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν τόσο στο «μέλος» όσο και στην «όρχηση»), αλλά κυρίως αξιοποίησαν τον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο ως μέτρο των μεταφράσεων της αρχαίας ελληνική τραγωδίας. Στόχος της εισήγησης δεν είναι η απλή αναφορά των στοιχείων αλλά η σύνδεσή τους με την πολιτισμική ταυτότητα που αυτά υπογραμμίζουν, καθώς και η ανάδειξη της ζωτικότητας του λαϊκού πολιτισμού μας μέσω της σκηνικής παρουσίας του αρχαίου δράματος. Από την εποχή του Γεωργίου Μιστριώτη στην εποχή του Καρόλου Κουν και αργότερα του Κώστα Τσιάνου οι παραστάσεις αρχαίου δράματος αποτέλεσαν πολλές φορές σημείο σύνδεσης του λαϊκού πολιτισμού με τη σύγχρονη θεατρική τέχνη.

Μερακλής Μιχάλης Γ.

Η εμπράγματα ποιητικότητα του λαϊκού πολιτισμού

Η λογοτεχνία του λαϊκού πολιτισμού, σε οποιοδήποτε είδος ή μορφή εμφανιζόταν, δεν άρχιζε από την αρχή. Χωρίς να υπερβάλλει κανείς, μπορεί να υποστηρίξει ότι φυτευόταν και καρποφορούσε πάνω σε έδαφος από πριν γι' αυτό το έργο καλλιεργημένο και πρόσφορο.

Μήτσου Μαρία

Το μαγικό στοιχείο της παραμυθικής αφήγησης στο έργο του Γεωργίου Βιζυηνού

Το μαγικό στοιχείο της παραμυθικής αφήγησης είναι βέβαια ευδιάκριτο, θα έλεγα ωστόσο ότι διαποτίζει διακριτικά το έργο του Γεωργίου Βιζυηνού.

Το γενικό πλαίσιο – μοτίβο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται ολόκληρη η γραφή του Γεωργίου Βιζυηνού είναι το ίδιο το μοτίβο της παραμυθικής αφήγησης: η διπλή πραγματικότητα και η διπλή αλήθεια.

Ο Γεώργιος Βιζυηνός αμφισβητεί τη νομιμότητα ενός πραγματικού μονοδιάστατου, δεν καταργεί ωστόσο την εξωτερική πραγματικότητα, αντίθετα τη σκηνοθετεί με αυστηρότητα και πλήρη αληθοφάνεια, πράγμα που δίνει την πραγματολογική διάσταση και τον ιδιότυπο ρεαλισμό στη γραφή του.

Παράλληλα ωστόσο με αυτή τη σκηνοθεσία της πραγματικότητας, όπως ακριβώς και το παραμύθι, σκηνοθετεί και την έλλειψή της. Αυτή η έλλειψη αναδεικνύεται όταν ο Βιζυηνός συναντά τον αυθεντικό του εαυτό, όταν ανασύρει βιώματα και μνήμες. Τότε η φαντασία του αναλαμβάνει να καλύψει τις ατέλειες του πραγματικού κόσμου χωρίς να τον περιστέλλει.

Ο τρόπος της γραφής του Γ. Βιζυηνού είναι ο ίδιος μαγικός, θαυματουργικός τρόπος που συναντούμε στα παραμύθια. Οι αναλογίες ανάμεσα στο παραμύθι και στην ονειρεμένη πραγματικότητα του Γ. Βιζυηνού αποτελούν ταυτόχρονα αναλογίες τεχνικές και αναλογίες ουσίας.

Και οι δύο γραφές στηριγμένες σε μια φαινομενολογική αντίληψη του κόσμου χρησιμοποιούν τις αφηγηματικές τεχνικές προκειμένου να αναδείξουν μέσα από την απάτη της αφηγηματικής διαδικασίας, την απάτη της ίδιας της ζωής που έχει ανάγκη την παρεκτροπή, το όνειρο, την ψευδαίσθηση, ώστε να μπορέσουμε να τη ζήσουμε.

Για να στηθεί μια τέτοια απάτη χρειαζόμαστε το διαμεσολαβητικό ρόλο προσώπων, πολλές φορές να αποφεύγουμε το σαρκασμό τους, (βασιλοπούλα του παραμυθίου – Μάσιγγα του Βιζυηνού) που μας βοηθούν να διολισθαίνουμε στον πραγματικό με τη συνείδηση πως η αλήθεια βρίσκεται στην αμφισημία και το διφορούμενο.

Η ειρωνεία και η παιγνιώδης γραφή τόσο στο παραμύθι όσο και στον Γ. Βιζυηνό αποτελούν μέσα αποκάλυψης αυτού του διφορούμενου που μπλέκει τους ήρωες στους αγώνες και στις αγωνίες.

Και στις δύο περιπτώσεις (παραμυθίου – Βιζυηνού) η σωματικότητα των ηρώων συρρικνώνεται και η γραφή γίνεται αρχετυπική. Τα συναισθήματα δεν περιγράφονται αλλά αφήνεται να διαφανούν μέσα από τις πράξεις, από τη δράση των ηρώων. Αυτοί οι ήρωες ακόμα και αν φαινομενικά συναντήσουν τελικά την ευτυχία, όπως στο παραμύθι, στον Γ. Βιζυηνό θα παραμένουν τραγικά πρόσωπα, αφού αυτή η ευτυχία θα αποδειχθεί πρόσκαιρη αυταπάτη.

Ο χρόνος του Βιζυηνού δεν είναι ο αντικειμενικός, ευθύγραμμος χρόνος της καθημερινότητας, είναι ο υποκειμενικός χρόνος του παραμυθίου, χρόνος της νοσταλγίας, της μνήμης και της αιφνίδιας ενόρασης της ενότητας του αρχέγονου

κόσμου, που προκύπτει μέσα από το διπλό και το συμπλήρωμα του φαινομενικού κόσμου.

Σ' αυτή τη διπολικότητα αναγνωρίζεται η ομορφιά σύμφωνα με την αισθητική του παραμυθιού, που ταυτίζεται με την ηθική του αλλά και σύμφωνα με την αισθητική – φιλοσοφική αντίληψη του Γ. Βιζυηνού που υποστηρίζει σε εργασία του για τον Πλωτίνο πως «το καλόν δεν είναι συμμετρία», αντίθετα η ομορφιά ορίζεται ως άρνηση της ενσωμάτωσης στην ψεύτικη αρμονία του κόσμου, ως παρεκτροπή από την ατελή πραγματικότητα και διαρκή αναζήτηση της αθωότητας.

Ο Γ. Βιζυηνός αφουγκράζεται τότε το παραμύθι της ψυχής του και προτάσσει την ακοή του αληθινού αντί της όρασης του ψεύτικου. Τότε μέσα από μια σειρά μεταμορφώσεων, μέσα από το φανταστικό παιχνίδι λέξεων, συμβόλων και πρωτογενών εικόνων ο κόσμος, σύμφωνα με τον Γ. Βιζυηνό θα μας αποκαλυφθεί στην πληρότητά του, θα φωτισθούν οι αιτίες των πραγμάτων. «Το γιατί το λέει η αλήθεια πούνε μέσ' τα παραμύθια» μας θυμίζει ο ίδιος στο ποίημά του «Μόνο η φτώχεια δεν πεθαίνει», αφού δεν αποφεύγει άλλωστε τις άμεσες αναφορές στα παραμύθια και την πολύτιμη αξία τους.

Μίχα-Λαμπάκη Ασπασία

Η Εύα Βλάμη στα σκέρα του Γαλαξειδιού

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να παρουσιάσει την πολιτισμική ταυτότητα της γυναίκας στην ακμάζουσα τον 19ο αι. ναυτοπολιτεία του Γαλαξειδιού, όπως προβάλλεται μέσα στα λογοτεχνικά έργα της Εύας Βλάμη *Γαλαξείδι* και *Σκελετόβραχος*. Εξετάζονται: η θέση της γυναίκας στην οικογένεια και κατ' επέκταση στην κοινωνία σε συσχέτισμό με την ηλικία και την οικογενειακή της κατάσταση. Γίνεται λόγος για τη θρησκευτική συμπεριφορά του γυναικείου πληθυσμού, για τη συμμετοχή τους σε εθιμικές πράξεις, για εθιμικές συσπειρώσεις γυναικών και συγκυριαρχία-συνεξουσία σε οικογενειακό επίπεδο. Διαγράφεται ο ρόλος της Γαλαξειδιώτισσας στους τρεις σταθμούς της κοινωνικής ζωής και επισημαίνονται οι ηθικές κοινωνικές αντιλήψεις οι σχετιζόμενες με το γυναικείο φύλο.

Η Εύα Βλάμη προβάλλει τις ιδιόζουσες οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες της ζωής της γυναίκας μέσα σε μια κοινωνία ανδροκρατούμενη, με απόντες όμως τους άνδρες ταξιδευτές.

Μόσχου Μαρία Γ.

**Δρώμενα, δράματα και θεατρικοί αυτοσχεδιασμοί: Φωτογραφικά τεκμήρια
συσχετισμών ανάμεσα στο «λαϊκό» και στο «έντεχνο» θέατρο**

Στην εργασία μου εξετάζω τη φωτογραφία ως τεκμήριο συσχετισμών ανάμεσα στο «λαϊκό» και στο «έντεχνο» θέατρο. Η έμφαση στη φωτογραφική εικονογραφία αποσκοπεί στην πιστοποίηση αλληλεπιδράσεων μεταξύ ποικίλων θεατρικών εκδηλώσεων, αλλά και στη διερεύνηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα της φωτογράφισης, όταν πλέον αποτελεί ευρέως παραδεδομένη διαδικασία όχι μόνο στα αστικά, αλλά και στα λαϊκά στρώματα. Η προσοχή μου εστιάζεται σε φωτογραφίες, στις οποίες πρωτεύοντα ρόλο παίζουν ενδυματολογικά στοιχεία, σκηνογραφικά τεχνάσματα και το «στήσιμο» των προσώπων (αναλόγως του ρόλου τους). Όσον αφορά τις μεταμφιέσεις, εκλαμβάνω ότι στα λαϊκά δρώμενα ο μεταμφιεσμένος ταυτίζεται με αυτό που παριστάνει, στοιχείο που υποστηρίζω ότι εγγράφεται στις υπό συζήτηση φωτογραφίες, ακόμα και όταν η φωτογραφική λήψη δεν γίνεται ενόσω το δρώμενο εκτυλίσσεται. Υπό αυτό το πρίσμα, και στη φωτογραφία ο εικονιζόμενος αυτομάτως θεωρείται άλλος, χωρίς η λατρευτική σκοπιμότητα να είναι διακριτή ή αναγκαία από την παιγνιώδη διασκέδαση. Αξιοποιώ φωτογραφικό υλικό σχετικό με μεταμφιέσεις, δρώμενα, σατιρικούς αυτοσχεδιασμούς και θεατρικές παραστάσεις, κυρίως στον ημιαστικό και αγροτικό ελληνικό χώρο, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μου σε περιπτώσεις που εμφανίζουν γνωρίσματα μαγικοθησκευτικών τελετών και εθίμων της λαϊκής λατρείας (πολύ χαρακτηριστικά, συρρικνώσεις παραστάσεων, όπως της Ερωφίλης, στις οποίες ο αγερμός συνιστά τον βασικό πυρήνα του λαϊκού θεάτρου). Αναδεικνύονται έτσι σχέσεις αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε εκδοχές του «έντεχνου» και εκφάνσεις του «λαϊκού» παραδοσιακού θεάτρου, όπου παρατηρούνται συμφυρμοί λόγιων και λαϊκών αφηγηματικών δομών. Επισημαίνω ότι επιτομές θεατρικών έργων (όπως του Ερωτόκριτου) παρεισέφρησαν σε αποκριατικές εθιμικές εκδηλώσεις ή και σε θεαματικά ξεφαντώματα, ενώ το ίδιο συνέβη και με άλλα έργα ιδιαίτερος προσφιλή στο ευρύ κοινό. Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρομαι σε κωμειδύλλια (Γκόλφω, Αγαπητικός της Βοσκοπούλας κ.ά.) και σε παραστάσεις εθνικού-πατριωτικού περιεχομένου με πρωταγωνιστές λαϊκούς ήρωες (λ.χ. Ρήγας Φεραίος, Αθανάσιος Διάκος) που εντάσσονται στο ρεπερτόριο επετειακών σχολικών παραστάσεων. Τέλος, διαπιστώνω ότι το ρεπερτόριο των λαϊκών παραστάσεων ταυτίζεται συχνά με τη θεματική δημοφιλών λαϊκών αναγνωσμάτων, γεγονός που πιστοποιεί τις προτιμήσεις, τον βαθμό ανταπόκρισης και εμπλοκής του κοινού στις παραπάνω θεατρικές εκδηλώσεις.

Μπλέσιος Αθανάσιος Γ.

**Το λαϊκό στοιχείο σε συνάρτηση με τον σκηνικό χώρο στη νεοελληνική
δραματουργία του 19ου και του 20ού αιώνα. Η εθνική και κοινωνικοπολιτική
διάσταση του λαού.**

Η έννοια του λαού στην ελληνική δραματουργία μετά το 1830 αναπτύσσεται σε συνάρτηση με την έννοια της λαϊκής- αγροτικής ζωής και με την έννοια του λαϊκού πολιτισμού. Ο λαός έχει μια δυναμική παρουσία μέσω των εκπροσώπων του πριν από την εμφάνιση της επιστήμης της λαογραφίας, την ισχυροποίηση του λαϊκού πολιτισμού, καθώς και την ιδεολογικοποίηση και τη ρομαντική θεώρηση της έννοιας του λαού. Παρά τις εξελίξεις αυτές, στα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζονται στην ελληνική δραματουργία τα πρώτα ρήγματα στη συνοχή του λαού, καθώς γίνονται φανεροί άλλοι παράγοντες που υπεισέρχονται, όπως η πολιτική.

Από τη δραματουργία του 19ου αιώνα το λαϊκό στοιχείο και η έννοια του λαού συχνά σχετίζονται άμεσα με τον σκηνικό χώρο στον οποίο εκφράζονται. Ο κατεξοχήν χώρος έκφρασης του λαού είναι ο δημόσιος, αλλά και ο ιδιωτικός ορισμένες φορές είναι μια μικρογραφία του δημόσιου, καθώς σ' αυτόν γίνεται η συνάντηση και ενδεχομένως αντιπαράθεση των φορέων του λαού και των φορέων της εξουσίας ή του αστικού κόσμου.

Η συλλογική έκφραση του λαού επιτυγχάνεται και σε μέρος της δραματουργίας του 20ού αιώνα. Το λαϊκό στοιχείο εκπροσωπείται από επιμέρους κατηγορίες του λαού, όπως είναι οι εργάτες της βιομηχανίας και οι αγωνιστές της εθνικής αντίστασης. Αντίστοιχα, οι κατεξοχήν σκηνικοί χώροι όπου κινούνται οι άνθρωποι του λαού, είναι ο βιομηχανικός χώρος, ο αγροτικός χώρος, η ύπαιθρος γενικότερα, και η αυλή. Εν τούτοις, η παρουσία και η ενότητα του λαού συρρικνώνονται στη δραματουργία του β' μισού του 20ού αιώνα, ενώ οι ιδιωτικοί κλειστοί χώροι γίνονται οι κατεξοχήν σκηνικοί χώροι.

Η ανακοίνωσή μας θα αναπτύξει και θα διερευνήσει περαιτέρω τα ανωτέρω στοιχεία, ενώ συγχρόνως θα αναζητήσει τις δυνατότητες έκφρασης του λαού στη σύγχρονη ελληνική δραματουργία.

Μπολιάκη Ελένη

**Λαογραφική λογοτεχνία: Λογοτεχνική αφήγηση των αναστεναρίων
του Πολυδ. Παπαχριστοδούλου**

Το 1951 ο Πολυδ. Παπαχριστοδούλου δημοσιεύει το κείμενο «Στους Ορφικούς Δρυμώνες», το οποίο ουσιαστικά αποτελεί μια λογοτεχνική περιγραφή σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο του αναστεναριού. Καθώς δεν έχει παρακολουθήσει ακόμη ο ίδιος το έθιμο, αντλεί κυρίως από το κείμενο του 1872 του Χουρμουζιάδη και το παρουσιάζει ως διονυσιακό, ως μια «θρακιώτικη προαιώνια λατρεία οργιαστική.»

Στην αφήγησή του τονίζει ότι μετά την λήξη υπάρχει ερωτική δραστηριότητα:

«Όλα τα κορίτσια του χωριού ελεύθερα έσμιζαν με τους καλούς των [και κάποιος άκουγε] τον γλυκό ήχο των λαχαριστών φιλιών, ένα βράδυ Μαγιάτικο, που η φύση ωργιάζε.... Έσμιγαν τα χείλια πυρωμένα και δεσμεύονταν και περιεπλέκονταν κορμιά, γεμάτα πυρετό.... Τ' όργιο “πήρε και δώκε”, ο Διόνυσος με τις Μαινάδες του κι οι Σάτυροι με τις Βακχίδες εσπόνδησαν τη νύχτα τούτη ... αφρούς βγάζοντας από το στόμα, κυλιόμαστε στο χώμα ανάσκελα, ζευγαρωτά, την ευγονία σπέρνοντας στις ρίζες ... πλεμμένοι ζευγάρια και άλυτοι σαν ερωτιάρικοι βαθρακοί».

Η περιγραφή του «διονυσιακού οργίου» είναι τολμηρή αλλά και αναληθής. Σε ένα ρομαντικό παραλήρημα και ποιητική αδειά ο Παπαχριστοδούλου δεν χρησιμοποιεί μόνο υπερβολές για να τονίσει, ίσως, την αθωότητα του ερωτισμού των ανθρώπων της υπαίθρου, αλλά μάλλον προβάλλει και δικές του φαντασιώσεις και επιθυμίες, και όχι μόνο αρχαιολατρικές. Όπως περιγράφεται το έθιμο, δεν είναι έντονη η ερωτική διάθεση των νεαρών κοριτσιών μόνο, αλλά και του ίδιου.

Όμως δεν είναι μόνο η δική του φαντασία που δημιουργεί αυτήν την ερωτική λαογραφική λογοτεχνία, αλλά και η φαντασία που κατακλύζει το κείμενο του Χουρμουζιάδη, που με την σειρά του στηρίζεται σε πληροφορίες κυρίως από ιερείς, αρχιερείς, «και άλλους». Επίσης, το ότι, «σύμφωνα με τα έθιμα του χωριού, όλα τα κορίτσια είναι ελεύθερα να σμίξουν ένα βράδυ με τους καλούς των μέσα στο σκοτάδι, πίσω από τα βάτα ή τα δένδρα και τους φράκτας ... [και] δεν ακούει κανείς παρά μονάχα το τραγούδι του γρύλλου και τον γλυκό ήχο των φιλιών», το αναφέρει και ο Αρναούτωφ στο άρθρο του, που δημοσιεύεται στον *Ελεύθερο Τύπο* της Θεσσαλονίκης το 1935.

Στις παραπάνω περιγραφές επικρατεί μία σύγχυση, όπου είναι αδύνατο να διευκρινιστεί πού τελειώνει η αλήθεια και πού αρχίζει η φαντασία, ποιο είναι το λαογραφικό κείμενο και ποιο το λογοτεχνικό.

Μπρούσκου Αίγλη

Το Χατζόπουλο του Α. Παπαδιαμάντη ως ανθρωπολογικό κείμενο

Στο διήγημά του «Το Χατζόπουλο» ο Α. Παπαδιαμάντης αφηγείται μια ιστορία που θα μπορούσε να συμβαίνει και σήμερα: την ιστορία μια άτεκνης γυναίκας, που αποκτά με εικονικό τοκετό ένα βρέφος που της χαρίζει μια συγγένισσά της. Δεν πρόκειται ωστόσο για ένα ηθογραφικό αφήγημα. Ο συγγραφέας ανατέμνει τις προϋποθέσεις και τις επιπτώσεις αυτής της ενδο-οικογενειακής μετακίνησης του βρέφους και καταλήγει σε σημαντικά ανθρωπολογικά συμπεράσματα.

Νάκας Θανάσης και Καμηλάκη Μαρία

Παροιμίες στην και από τη λογοτεχνία:

Η λειτουργία του παροιμιακού διακειμένου στον λογοτεχνικό λόγο

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει, γενικά, τους τρόπους με τους οποίους μια από τις αντιπροσωπευτικότερες μορφές λαϊκής έκφρασης, η παροιμία, «συνδιαλέγεται» με το λογοτεχνικό κείμενο.

Η αλληλεπίδραση του παροιμιακού με τον λογοτεχνικό λόγο θα εξετασθεί μέσα από διπλή οπτική: αφενός, θα διερευνηθεί η αξιοποίηση της παροιμίας στο έργο διαφόρων λογοτεχνών, ελληνόγλωσσων και ξενόγλωσσων (παροιμίες στη λογοτεχνία), και, αφετέρου, θα σχολιασθεί η συμβολή του ίδιου του λογοτεχνικού λόγου στον εμπλουτισμό του παροιμιακού ρεπερτορίου μιας γλωσσικής κοινότητας (παροιμίες από τη λογοτεχνία).

Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει και στις δύο προσεγγίσεις, είναι - παράλληλα με την ανάδειξη της εσωτερικής δομής και των ιδιαίτερων κειμενικών χαρακτηριστικών της παροιμίας (ελλειπτικότητα, λογοτυπικού χαρακτήρα, μεταφορικότητας επαναληπτικών σχημάτων, παρηχητικών εξικονισμών κ.ά.) - η ερμηνεία των πολλαπλών λειτουργιών του παροιμιακού κειμένου, όχι μόνο μέσα στο στενά περιστασιακό περιβάλλον, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό, στο οποίο παράγεται κάθε φορά το λογοτεχνικό έργο.

Ως θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς θα αξιοποιηθεί η έννοια της *διακειμενικότητας*, όπως έχει περιγραφεί από την Kristeva (1969), τον Genette (1982) κ.ά. Για τη διερεύνηση των ορίων των διακειμενικών σχέσεων μεταξύ παροιμιακού και λογοτεχνικού λόγου θα χρησιμοποιηθούν ως αναλυτικά εργαλεία μια σειρά από έννοιες-κλειδιά, βάσει των οποίων οι διακειμενικές σχέσεις της παροιμίας κατηγοριοποιούνται σε *ενδοκειμενικές, παρακειμενικές, μετακειμενικές, υποκειμενικές, υπερκειμενικές, συγκειμενικές και αρχικειμενικές*.

Νιτσιάκος Βασίλης
Το καταφύγιο της ποίησης

Στην παρούσα ανακοίνωση θα προσπαθήσω να εξηγήσω πώς και γιατί, προσπαθώντας να κατανοήσω και να εκφράσω σκέψεις και συναισθήματα κατά την επιτόπια έρευνα, καταφεύγω συχνά στην ποίηση. Σ' ένα πλαίσιο αυτο-αναφορικότητας θα παρουσιάσω συγκεκριμένα παραδείγματα μεταπήδησης από την εθνογραφική στην ποιητική γραφή, θέτοντας και το ζήτημα της ενόρασης και της λειτουργίας της σε σχέση πάντα με την πρόσληψη και την ερμηνεία των υπό μελέτη φαινομένων.

Ντάτση Ευαγγελή Αρ.

Η έννοια *χρονοτόπος* ως οργανωτική αρχή της λαϊκής λογοτεχνίας

Η εσωτερική, πολυεπίπεδη και οργανική σχέση της προφορικής με την προσωπική, γραπτή λογοτεχνία είναι διαπιστωμένη ήδη από την αρχαιότητα. Η ανακοίνωσή μου με τίτλο *Η έννοια χρονοτόπος ως οργανωτική αρχή της λαϊκής λογοτεχνίας*, θα έχει ως πεδίο αναζήτησης την *χρονοτοπική* αντίληψη, όπως παγιώθηκε στα είδη της λαϊκής λογοτεχνίας σε σχέση με τα είδη της προσωπικής λογοτεχνίας. Συγκεκριμένα: με δείκτη την έννοια *χρονοτόπος*, (*chronotope*) όπως την όρισε ο Μ. Μπαχτίν, θα γίνει αναφορά στον συλλογικό, εργασιακό και ενιαίο στη σύλληψή του παραγωγικό χρονοτόπο των αρχαϊκών γεωργικών σχηματισμών. Θα αναζητηθούν στη συνέχεια οι *μεταλλάξεις* αυτής της αντίληψης, όπως τις συναντούμε σε είδη της προσωπικής λογοτεχνίας που στηρίχτηκαν σε λαϊκά αφηγηματικά σχήματα (σοφιστικό μυθιστόρημα, βιογραφία και αυτοβιογραφία, το βουκολικό μυθιστόρημα, βίοι αγίων κλπ.). Τέλος θα γίνει αναφορά στις μορφές αποσύνθεσης της *πληρότητας* του *χρονοτόπου*, [*Η ιστορική αντιστροφή του χρονοτόπου, εσχατολογικός χρονοτόπος* κ.λπ.] και στις μορφές με τις οποίες αυτές αποτυπώνονται στα είδη της λαϊκής λογοτεχνίας.

Ξούριας Γιάννης

**Ο λαϊκός πολιτισμός στο ποιμενικό ποίημα
*Τα κατά Κλεάνθην και Αβροκόμην (1801) του Κωνσταντίνου Μάνου***

Ήδη από τη δεκαετία του 1790 φαίνεται να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον της ελληνικής λογιόσύνης για την ποιμενική/ειδυλλιακή λογοτεχνία στις διάφορες ειδολογικές εκδοχές της σε πεζή ή έμμετρη μορφή. Το ενδιαφέρον αυτό εκδηλώνεται κυρίως μέσα από μεταφράσεις, όπως η έκδοση του Ρήγα *Ηθικός Τρίπους* (Βιέννη 1797) και η αναβίωση του ενδιαφέροντος για το ποιμενικό δράμα του G. B. Guarini (1538-1612) *Il pastor fido* (1590) σε μετάφραση του Γ. Ν. Σούτσου (*Ο πιστός βοσκός*, Βενετία 1804), καθώς και με τις μεταφράσεις έργων του Salomon Gessner (1730-1788). Οι στοχεύσεις αυτών των μεταφραστικών εγχειρημάτων είναι ποικίλες και διαφορετικές, ενταγμένες τις πιο πολλές φορές στο σχέδιο ευρύτερων αναζητήσεων και επιδιώξεων του νεοελληνικού διαφωτισμού. Στο πλαίσιο αυτό έρχεται να προστεθεί η πρωτότυπη δημιουργία του Κωνσταντίνου Μάνου *Τα κατά Κλεάνθην και Αβροκόμην* (Βούδα 1801). Οι επανεκδόσεις του (1802, 1811 αλλά και 1836) δείχνουν ότι το έργο πρέπει να είχε κάποια απήχηση. Το ποιμενικό είδος, στο οποίο προσγράφεται το ποίημα του Μάνου, αποτέλεσε το κατάλληλο πεδίο για να εισχωρήσει «λαογραφική ύλη», γνώσεις για τον λαϊκό/αγροτικό βίο και πολιτισμό. Η ποιητική εκμετάλλευση αυτής της ύλης υπακούει βέβαια στις ειδολογικές προδιαγραφές της ποιμενικής λογοτεχνίας, αλλά συγχρόνως ίσως προοιωνίζεται την εκδήλωση ενός πιο συνειδητού ενδιαφέροντος για τη γνώση του αγροτικού βίου και πολιτισμού, το οποίο θα εκδηλωθεί λίγα χρόνια αργότερα από φορείς του νεοελληνικού διαφωτισμού (Κοραής, Παλιουρίτης, Καραθεοδωρής, *Λόγιος Ερμής*).

Η ανακοίνωση έχει ως στόχο την αναλυτική περιγραφή της λογοτεχνικής τάσης, που αντιπροσωπεύεται στο κείμενο του Μάνου, και την αναζήτηση των πιθανών αιτίων που την προκάλεσαν, την υπόδειξη της λαογραφικής γνώσης που αξιοποιείται και την υπαγωγή του ενδιαφέροντος αυτού στα ευρύτερα συμφραζόμενα της εποχής.

Οικονόμου Ανδρομάχη

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις του υλικού παραδοσιακού πολιτισμού: επισημάνσεις και προβληματισμοί, όρια και περιθώρια

Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται μια κριτική και στοχαστική προσέγγιση στον προσδιορισμό της σχέσης των δύο βασικών όρων του τίτλου: λογοτεχνία και υλικός, παραδοσιακός πολιτισμός. Επαναπροσδιορίζοντας τον όρο και το περιεχόμενο του υλικού πολιτισμού ως μια πολιτισμική διαδικασία, εξετάζεται πώς ο έντεχνος δημιουργός, ο λογοτέχνης, ως φορέας συλλογικών και ατομικών εκδηλώσεων και εκφράσεων επεξεργάζεται και ενσωματώνει στο έργο του στοιχεία και εκφάνσεις του υλικού παραδοσιακού πολιτισμού (επαγγέλματα, παραγωγικές διαδικασίες, αντικείμενα κλπ).

Διερευνάται πώς και σε ποιο βαθμό πρόκειται για μια πρόσληψη και αναπαράσταση της υλικής υπόστασης του λαϊκού πολιτισμού στον έντεχνο πεζό λόγο και πώς αυτή μπορεί σήμερα, μέσα από μια ερμηνευτική, κειμενική προσέγγιση, ν' αποτελέσει αντικείμενο των σύγχρονων λαογραφικών-εθνολογικών προσεγγίσεων.

Η ανάλυση και η επεξεργασία αυτών των ερωτημάτων γίνεται μέσα από επιλεγμένα παραδείγματα τόσο της «κλασσικής» (π.χ. Παπαδιαμάντης, Χρηστοβασίλης, Καρκαβίτσας κ.α.) όσο και της σύγχρονης (Γ. Σαράντη, Καλατζής, Κουμανταρέας κ.ά.) ελληνικής λογοτεχνίας.

Παναγιωτοπούλου Μαρία Παν.

Ξαναδιαβάζοντας *Τα ψηλά Βουνά του Ζ. Παπαντωνίου*

Το βιβλίο κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και κοινωνίας καθώς όχι μόνο διακρίνεται για τις λογοτεχνικές αρετές του (ένα μικρό *αριστουργηματάκι* το χαρακτήρισε ο Δημήτρης Τριανταφυλλίδης σε επιστολή του στον Μανόλη Τριανταφυλλίδη) αλλά και γιατί οι επανεκδόσεις του απηχούν το κλίμα μιας ολόκληρης εποχής, που αναζητούσε στην καθαρότητα και την υπερηφάνεια των βουνών την αλκμή της ψυχής και του πνεύματος καθώς και τη σωματική υγεία και ευεξία. Και βέβαια η τελική περιπέτεια του βιβλίου με το κάψιμό του στην πλατεία Συντάγματος οριοθετεί το σφίξιμο της ψυχής των νεοελλήνων μέσα στα δεσμά που προοικονομούσε η πολιτειακή αλλαγή.

Γι' αυτό το βιβλίο λοιπόν, που, καθώς είπε ο Στέλιος Σπεράντζας, είναι «από τα βιβλία που ξυπνούν τους λαούς και τους κάνουν μεγάλους», επιθυμούμε να καταθέσουμε την εκ νέου ανάγνωσή του .

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να καταδειχθεί πως οι έφηβοι που συμμετέχουν στο «πείραμα», θα λέγαμε με σημερινή ορολογία αυτό της ομαδικής/κοινωνικής ζωής όχι μόνο κοινωνικοποιούνται, αλλά και ανδρώνονται, ωριμάζουν ηθικά, διανοητικά και πνευματικά με οδηγό τους την αμφίδρομη σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον .

Τούτο προφανώς αντανακλά τα βιώματα του συγγραφέα από τη δική του επαφή με αυτό το περιβάλλον, τόσο γνώριμο και οικείο, στο οποίο επιστρέφει νοσταλγικά και το ξαναζωντανεύει με μαεστρία μέσα από τις περιγραφές των σελίδων του, καταφέροντας να μεταδώσει στον αναγνώστη αίσθημα και συναίσθημα

Η εισήγηση θα συνοδεύεται από φωτογραφικό υλικό σε αντίστιξη με το κείμενο του βιβλίου.

Παντουβάκη Σοφία

Ο λαϊκός πολιτισμός ως εκφραστικό μέσο στη σύγχρονη ελληνική σκηνογραφία-ενδυματολογία

Η μελέτη της σκηνογραφίας και της ενδυματολογίας του ελληνικού θεάτρου κατά τα τελευταία 30 χρόνια παρουσιάζει παραδείγματα όπου ο λαϊκός πολιτισμός έχει αποτελέσει σαφές σημείο αναφοράς και πηγή υλικού για τους σκηνογράφους και ενδυματολόγους που παρουσίασαν έργο στο ελληνικό θέατρο. Με αυτό δεν νοούνται τα έργα εκείνα που απαιτούν με άμεσο τρόπο τη χρήση σκηνογραφικών ή νοηματικών στοιχείων λόγω της θεματολογίας του έργου ή της ιστορικής του αναφοράς (όπως π.χ. η γνωστή *Βαβυλωνία* του Δ. Βυζάντιου που διαδραματίζεται στο α΄ μισό του 19ου αιώνα και τα πρόσωπα του έργου, σε μια κλασική ερμηνεία, συνδέονται γλωσσικά και ενδυματολογικά άμεσα με τη λαϊκή παράδοση). Αντιθέτως, στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζονται περιπτώσεις θεατρικών έργων που ανήκουν είτε στη δραματολογία του αρχαίου θεάτρου, είτε στη σύγχρονη δραματολογία είτε σε άλλες κατηγορίες, όπως το μουσικό θέατρο, και, ενώ η θεματολογία και το ιστορικό υπόβαθρο στο οποίο αναφέρεται το έργο συνδέονται με άλλες πολιτισμικές παραδόσεις, οι τελικές επιλογές που προτείνονται από το σκηνογράφο στην παράσταση προέρχονται από το λαϊκό πολιτισμό.

Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά κυρίως στο έργο των σκηνογράφων Ιωάννας Παπαντωνίου και Γιώργου Ζιάκα, οι οποίοι επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν μορφολογικά και συμβολικά στοιχεία προερχόμενα από το λαϊκό πολιτισμό, στις σκηνογραφικές και ενδυματολογικές τους προτάσεις σε έργα όπως οι τραγωδίες *Ηλέκτρα*, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, αλλά και στα σύγχρονα έργα *Ο Κύκλος με την Κιμωλία* και την όπερα *Οι Δραπέτες της Σκακιάρας*. Διαπιστώνεται ότι οι σκηνογράφοι-ενδυματολόγοι που μελέτησαν, επεξεργάστηκαν και στη συνέχεια πρότειναν ενδυματολογικά -πρωτίστως- στοιχεία της λαϊκής παράδοσης σε θεατρικές παραστάσεις, είχαν οι ίδιοι πρότερη γνώση του λαϊκού πολιτισμού. Ταυτόχρονα και οι καλλιτεχνικοί τους συνεργάτες – κυρίως ο σκηνοθέτης – διέθεταν επίσης εμπειρία της λαϊκής παράδοσης, ώστε να προτείνουν το λαϊκό πολιτισμό ως εκφραστικό μέσο στο σκηνικό ανέβασμα. Τέλος, διατυπώνονται παρατηρήσεις για τη δυνατότητα επαναπροσέγγισης του λαϊκού πολιτισμού σήμερα με δημιουργικό τρόπο, ως πηγή έμπνευσης αλλά και ως τράπεζα εκφραστικών μέσων για τη σύγχρονη σκηνογραφία-ενδυματολογία από τους νεότερους θεατρικούς καλλιτέχνες.

Παπακώστας Γιάννης

**Λαϊκές αναπαραστάσεις στη νεοελληνική λογοτεχνία.
Η περίπτωση του Γ. Δροσίνη: *Το βοτάνι της αγάπης***

Πρόκειται για το δραματικό ειδύλλιο ενός αρχοντόπαιδου και μιας φτωχής αθιγγανίδος, της Ζεμφύρας, με το μελαμψό πρόσωπο και τα γαλανά μάτια, η οποία, για να τον κρατήσει κοντά της, κατέφυγε σε μαγικά βότανα. Είναι το μαγικό φίλτρο από το οποίο μαγεύτηκε η ίδια. Ο συγγραφέας εδώ κινείται μεταξύ μύθου και πραγματικότητας, στοιχείο που προκαλεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη, στο οποίο συντελεί και η εναλλασσόμενη αφηγηματική τεχνική.

Παπαχριστοφόρου Μαριλένα

**Το παραμύθι του *Αλαντίν* στην ελληνική προφορική παράδοση
και η διαπολιτισμική προσαρμογή του**

Ο «Αλαντίν», ένα από τα γνωστότερα παραμύθια της συλλογής *Χίλιες και μια Νύχτες*, έχει εισχωρήσει στις προφορικές παραδόσεις πολλών λαών από τις αρχές του 18ου αιώνα, ενώ υπάρχουν και αρκετές ελληνικές καταγραφές του σύμφωνα με τα στοιχεία του καταλόγου του Γ.Α. Μέγα. Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει την ελληνική προφορική αφηγηματική εκδοχή του παραμυθιού μέσα από μία συγκριτική προσέγγιση. Οι αποκλίσεις από το «αραβικό» πρωτότυπο υποδηλώνουν μία μακρά πορεία, και την προσαρμογή ενός αριθμού μοτίβων και θεμάτων, στα ειδικά πολιτισμικά συμφραζόμενα της ελληνικής παράδοσης.

Πελασγός Στέλιος

Οι σαλοί ξάδελφοι. Παραμυθάδες κι αλαφροϊσκιωτοι από τις Παραδόσεις του Νικολάου Πολίτη στη νεοελληνική πεζογραφία του 20ού αιώνα

Οι λαϊκοί λογοτέχνες- παραμυθάδες πάντοτε έλκυαν και φόβιζαν τους λογοτέχνες της γραφής. Μια σχέση έλξης –απόθησης καθώς η ευμετάβλητη ψυχική πολικότητα των λόγιων λογοτεχνών άλλαζε. Ο λαϊκός αφηγητής έμενε ο θετικός πόλος της μπαταρίας. Ο γραμματισμένος, όμως, μια αποκτούσε θετική και μια αρνητική φόρτιση.

Όταν ο ξάδελφος της γραφής πνιγόταν από την πόλη και τις αστικές συνθήκες (συνθήκες όχι μόνο ζωής αλλά και καλλιτεχνικής δημιουργίας όπου ο γνωστός γείτονας ακροατής γίνονταν άγνωστος αναγνώστης) τότε ένιωθε δραματικά την απόσταση που τον χώριζε από το χωριό κι αποκτούσε αρνητική πολικότητα. Τραβιόταν με ισχυρή μαγνητική έλξη προς τον θετικό πόλο της κοινότητας του χωριού. Νοσταλγούσε την παιδική του ηλικία, μελετούσε θρύλους και παραμύθια, μιμούνταν τη δομή και το περιεχόμενο τους, φαντασιώνονταν το ανθρώπινο πρόσωπο του αναγνώστη του και του ψιλοκουβέντιαζε σαν να ήταν ακροατής, εμπλούτιζε τη γραφή με προφορικές εκφράσεις από διαλέκτους και ντοπιολαλιές.

Αντίθετα, όταν ο ξάδελφος της γραφής φοβόταν μήπως παλινδρομεί στο λαϊκό του παρελθόν, θυμόταν τον ασφυκτικό έλεγχο της μικρής κοινωνίας, την πνευματική αδράνεια, την καχυποψία, τη δεισιδαιμονία και αποκτούσε θετική πολικότητα. Τότε ένιωθε την απόσταση από το χωριό επικίνδυνα ελάχιστη και απομακρύνονταν από την απλότητα της προφορικής λογοτεχνίας, σudaύλιζε την εφηβική του διάθεση να τα γκρεμίσει όλα και να τα ξαναχτίσει με νέες λέξεις καθαρευουσιάνικες, επιστημονικοφανείς ή ξένες (αγγλικές και γαλλικές κυρίως), υμνούσε την ανεξαρτησία, αποζητούσε την εξαφάνιση μέσα στα μεγάλα πλήθη.

Οι παραμυθάδες του χωριού ήταν καθρέφτης που ο πεζογράφος κοίταζε το πρόσωπό του. Όταν κοιτούσε με νοσταλγία, ένιωθε αίμα του τους αλαφροϊσκιωτους ξαδέλφους του, μια αρχοντική καταγωγή που τον γέμιζε περηφάνια. Όταν κοιτούσε με δυσπιστία, ένιωθε άξεστους τους σαλούς ξαδέλφους, μια κρυφή οικογενειακή αναπηρία που τον γέμιζε ντροπή.

Στη διάρκεια της εισήγησης θα αναφερθούμε στον αυτοπροσδιορισμό των λαϊκών αφηγητών μέσα στις παραδόσεις του Νικολάου Πολίτη και στην αντιφατική εικόνα τους στο έργο του Β. Γκουρογιάννη, Φ. Κόντογλου, Μ. Μαυρολέοντα κ.ά.

Περπατάρη Νικολέττα Δ.

Ματαπλάσεις κειμένων λαϊκής λογοτεχνίας σε έντεχνη μορφή λόγου

Αντικείμενο πραγμάτευσης της εργασίας είναι ο τρόπος της εκ νέου διαμόρφωσης κειμένων της λαϊκής λογοτεχνίας (λαϊκών παραμυθιών, παραδόσεων και δημοτικών τραγουδιών –ως κειμένων–) με τη μεταβολή του περιεχομένου τους, σε έντεχνη μορφή λόγου (λογοτεχνία, με έμφαση στο μυθιστόρημα, αφήγημα και θέατρο: Μάρω Βαμβουνάκη, Ισμαήλ Κανταρέ, Αιμιλία Υψηλάντη, κ.ά.). Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η μεταβολή στο περιεχόμενο των κειμένων της λαϊκής λογοτεχνίας αποδίδεται και ως μεταβολή στη μορφή, τα είδη και τους τύπους της. Προδήλως, λοιπόν, αποδεικνύεται ότι η λαϊκή λογοτεχνία αποτελεί ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο φαινόμενο, με δυνατότητες, μάλιστα, μετάπλασης σε διαφορετικές μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης.

Πετράκου Κυριακή

Το παραμυθόδραμα στο νεοελληνικό θέατρο: από την εμφάνισή του έως τις σύγχρονες εκδοχές του

Το παραμυθόδραμα για ενήλικο κοινό – αντίθετα με το παιδικό θέατρο - έχει να παρουσιάσει έναν όχι πολύ μεγάλο αριθμό έργων. Το μελέτημα αυτό κινείται από τα πρώτα σημαντικά έργα του είδους (τα δράματα του Γιάννη Καμπύση *Αρήγιανος*, 1898, δημ. 1911 και *Ανατολή*, 1901), του Ιωάννη Πολέμη (*Ο βασιλιάς Ανήλιαγος*, 1910, *Μια φορά κι έναν καιρό*, 1924), ως τα σύγχρονα (Σωτήρη Χατζάκη *Η νύχτα του τράγου*, 2002, Μαρίας Κυριάκη *Μαργιεντίνη*, 2004), διερευνώντας τις σύγχρονες (της συγγραφής τους) αναφορές και υποδηλώσεις. Αναλύονται κυρίως τα κείμενα, αλλά και η παραστασιακή τους τύχη, που δίνει πρόσθετες πληροφορίες για την πρόσληψη από το κοινό του υβριδικού αυτού μεταξύ παιδικού θεάτρου και θεάτρου για ενηλίκους είδους.

Πλεμμένος Ιωάννης

Από τη γνώση στην ενόραση: Το δημοτικό τραγούδι στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

Η αγάπη του Παπαδιαμάντη για τη μουσική είναι γνωστή μέσα από τα έργα του αλλά και από αναφορές άλλων συγχρόνων του. Ελάχιστα από τα διηγήματά του δεν περιέχουν αναφορές στη μουσική ή στίχους από τραγούδια. Ο Παπαδιαμάντης παρεμβάλλει συχνά αυτούσια δημοτικά άσματα, ολόκληρα ή αποσπάσματά τους. Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί για τον Σκιαθίτη λογοτέχνη ένα σταθερό σημείο αναφοράς σε πολλά έργα του, κυρίως με τη μορφή εμβόλιμων στίχων, που είτε μπαίνουν στο στόμα των ηρώων του είτε παρεμβάλλονται από τον συγγραφέα, για να προσδώσουν μεγαλύτερη ένταση και δραματικότητα στην αφήγηση. Τα περισσότερα από αυτά τα στιχουργήματα είναι ειλημμένα από συλλογές δημοτικών τραγουδιών του 19ου αιώνα και παρατίθενται αυτούσια. Στο έργο του Παπαδιαμάντη, το δημοτικό τραγούδι ασκείται στο «φυσικό» του πλαίσιο, όπως το καφέ-αμάν, η ταβέρνα, το καπηλειό, το σπίτι που γιορτάζει, αλλά ακόμα και στον εξωτερικό χώρο του νησιού που ηχολογεί από τα παιδικά κάλαντα. Τα τελευταία κατέχουν ιδιαίτερη θέση στα Χριστουγεννιάτικα διηγήματά του. Ο Σκιαθίτης δημιουργός δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στη δυνατότητα της μουσικής να διαπλατύνει τον συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου, μέσα από την αναφορά στο μεταφυσικό στοιχείο. Στο σημείο αυτό φαίνεται να πλησιάζει τον Σοπενχάουερ, που έβλεπε τη μουσική ως την προσφορότερη οδό για να βαδίζει ο άνθρωπος από τη γνώση στην ενόραση. Ο Παπαδιαμάντης βλέπει το τραγούδι αριστοτελικά, ως παραπλήρωμα δηλαδή της φύσης, και όχι πλατωνικά, ως το μακρινό αντίγραφο της. Η μουσική αποτελεί για τον Παπαδιαμάντη και έναν αποτελεσματικό κώδικα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων του λαού, όταν οι λέξεις είναι φτωχές. Στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης, καταβάλλεται προσπάθεια να εντοπιστούν οι συλλογές δημοτικών τραγουδιών, από τις οποίες αντλεί τους στίχους που συχνά παρεμβάλλει στα έργα του.

Πολλάτου Ευπραξία

Το παρασκήνιο στο προσκήνιο: Μια πρόταση «ανάγνωσης» των κεφαλλονίτικων παρλάτων...

Η παρούσα εισήγηση αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη μορφή λαϊκής σατιρικής ποίησης στην Κεφαλονιά και προτείνει μια «ανάγνωσή» της τόσο με βάση το κείμενο όσο και πέρα από το «κείμενο». Η παρλάτα, όπως ονομάζεται η συγκεκριμένη μορφή, είναι βραχύβιο είδος: εμφανίζεται μόνο κατά το καρναβάλι και μάλιστα την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς. Είναι «μεικτό» είδος: έχει γραπτή μορφή και απαγγέλλεται.

Η εισήγηση θα βασιστεί στο υλικό που προέρχεται από το Αργοστόλι. Το υλικό έχει όχι μόνο την έντυπη μορφή των ποιημάτων, αλλά κυρίως τις προσωπικές εμπειρίες. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε δυο σημεία: στη σύνθεση και την απαγγελία. Ως προς τη σύνθεση, το ποίημα συνήθως υπογράφεται και είναι περισσότερο δημιουργημα ανδρικό παρά γυναικείο. Η απαγγελία γίνεται από μέλος της μασκαράτας στην κεντρική πλατεία.

Το κεντρικό ερώτημα που οργανώνει το υλικό και την εισήγηση αυτή είναι η διερεύνηση των σχέσεων κατά τη διαδικασία της σύνθεσης και της απαγγελίας μιας παρλάτας. Πώς, με άλλα λόγια, καθιερώνεται το «πρόσωπο» του δημιουργού και αυτό του απαγγέλλοντος ως ιδιαίτερα μέλη της μασκαράτας; Η θεωρητική προσέγγιση στο ερώτημα προέρχεται από τη σχέση μεταξύ του προσκήνιου και του παρασκήνιου. Εδώ δίνεται έμφαση στο παρασκήνιο για να αντιληφθούμε τις αρχές που διέπουν τη συμπεριφορά των μελών της μασκαράτας.

Στο δεύτερο μέρος της εισήγησης θα διερευνηθεί η σχέση της λαϊκής με τη λόγια «σάτιρα» με υλικό από Κεφαλλονίτες λόγιους σατιρικούς. Μελετώντας το ποίημα της παρλάτας και σατιρικά ποιήματα λογίων, παρατηρούμε την εφαρμογή της τεχνικής της αυτοσάτιρας. Το ερώτημα επομένως που τίθεται αφορά στα λεκτικά μέσα που επιστρατεύονται σε κάθε περίπτωση και στην προβολή συγκεκριμένης εικόνας του ποιητή. Τι χρησιμοποιεί η λόγια σάτιρα και τι η λαϊκή ως μέσο για την αυτοσάτιρα; Σε ποια συμπεράσματα μπορούμε να οδηγηθούμε για τη χρήση της γλώσσας και την παρουσίαση του ποιητή μέσω αυτής; Σε τι διαφέρουν και σε τι συγκλίνουν οι δυο μορφές σατιρικής ποίησης ως προς την αυτοσάτιρα;

Πολυμέρου-Καμηλάκη Αικατερίνη

Ζαχαρίας Πανατωνίου: Από τα ψηλά βουνά στην Ακαδημία Αθηνών

Ο Ζαχαρίας Πανατωνίου και η βιοματική σχέση του με τον λαϊκό πολιτισμό αναδύεται μέσα από τη δραστηριότητά του και το έργο του. Διευθυντής της Εθνικής Πινακοθήκης, τεχνοκριτικός, ταξιδευτής και κοσμοπολίτης εξακολουθεί να είναι γνήσιος ορεσίβιος Ευρυτάνας είτε ζει στο Παρίσι, είτε στην Αθήνα.

Πολυχρονόπουλος Βασίλης

Η λειτουργία του λαογραφικού υλικού στα κείμενα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη

Ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης θεωρείται βασικός εκπρόσωπος του κοινωνικού ή ιδεολογικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Στα κείμενά του αποτυπώνονται ρεαλιστικά οι κοινωνικές συνθήκες της εποχής και οι συνέπειές τους στη ζωή και τον ψυχικό κόσμο των ηρώων, που ψυχογραφούνται αριστοτεχνικά. Τα πάθη τους οφείλονται στην ανθρώπινη αδυναμία, την κοινωνική τους θέση, την οικονομική τους κατάσταση και τους ηθικούς-κοινωνικούς κώδικες, οι οποίοι, όταν παραβιάζονται, οδηγούν τα πρόσωπα σε ρήξη με το περιβάλλον τους, στην ήττα και τη στέρηση. Συνακόλουθα, στο πλαίσιο της ηθογραφίας σκιαγραφούνται ολοζώντανοι ανθρώπινοι χαρακτήρες.

Σημαντική θέση στα αφηγήματα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη κατέχουν και οι λαογραφικές μαρτυρίες. Πρόκειται για υλικό, το οποίο προέρχεται από το Κερκυραϊκό περιβάλλον και αφορά στο λαϊκό πολιτισμό, σε θρησκευτικές δοξασίες και μεταφυσικές αναζητήσεις, ήθη και έθιμα, τη λαϊκή τέχνη και τις κοινωνικές αντιλήψεις για τη θέση του ατόμου στην κοινωνία.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να καταδείξει πως οι λαογραφικές καταγραφές δεν είναι συμπληρωματικές ή δευτερεύουσας σημασίας. Αντιθέτως, συχνά αποτελούν δομικό στοιχείο της αφήγησης και έχουν λειτουργικό ρόλο στην εξέλιξη και τη λύση του μύθου. Οι θρησκευτικές δοξασίες και οι κοινωνικοί κώδικες, οι περιγραφές των εθίμων, των στοιχείων της ενδυμασίας και της λαϊκής αρχιτεκτονικής σκιαγραφούν και οριοθετούν τον κόσμο των ανθρώπων. Τα δεδομένα αυτά σε συνάρτηση με τις επιλογές τους καθορίζουν την πορεία τους προς την τέλεση ή την αποτυχία.

Ποτηρόπουλος Παρασκευάς:

**Οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του παραδοσιακού πολιτισμού.
Ζητήματα πρόσληψης και τεκμηρίωσης της λαογραφικής / εθνογραφικής
πληροφορίας σε επίπεδο πρακτικής άσκησης.**

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει μια πτυχή των σχέσεων του παραδοσιακού πολιτισμού με την έντεχνη δημιουργία, τη χρήση δηλαδή των λογοτεχνικών κειμένων ως μια τάξη τεκμηρίων ανάμεσα στις άλλες στη λαογραφική / εθνογραφική έρευνα, ενταγμένες στο ευρύτερο δίκτυο των διαδραστικών σχέσεων Λαογραφίας και Λογοτεχνίας. Με αφορμή την κατάθεση στο αρχείο του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας ενός μεγάλου αριθμού από εργασίες φοιτητών στα πλαίσια του μαθήματος της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, από το αρχείο της διδάσκουσας και διευθύντριας του Κ.Ε.Ε.Λ. κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, όπου αφορούν έρευνα δευτερογενούς υλικού στην κατηγορία της Φιλολογικής Λαογραφίας επικεντρωμένη κατά κύριο λόγο στην ανίχνευση λαογραφικών στοιχείων στο έργο γνωστών λογοτεχνών και ποιητών, όπως ο Παπαδιαμάντης, ο Ξενόπουλος, ο Θεοτόκης, ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Εμπειρικός κ.ά., επιχειρείται να διερευνηθούν μια σειρά ζητημάτων σχετικών με τη χρήση του λογοτεχνικού υλικού στη λαογραφική / εθνογραφική έρευνα και ειδικότερα την πρόσληψη και την τεκμηρίωση του στα πλαίσια του Κέντρου Λαογραφίας.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του, το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αποσκοπεί «εις την περισυλλογήν πάσης της λαογραφικής ύλης και εις την δημοσίευσιν αυτής» και μέρος του έργου του είναι: «Να συγκεντρώνει τα δημοσιευμένα κείμενα του λαϊκού πολιτισμού, να τα αποδελτιώνει... να ταξινομεί και να κατατάσσει σε ειδικά επιμέρους αρχεία τη λαογραφική ύλη που αποδελτιώνεται, ώστε να είναι θεματικά προσιτή στην έρευνα».

Στα πλαίσια λοιπόν αυτά δημιουργείται το ερώτημα της αξιολόγησης, διαχείρισης και της περαιτέρω ανάπτυξης μιας παρόμοιας πρακτικής με συστηματικό τρόπο, τη διερεύνηση δηλαδή της αναγκαιότητας για τη δημιουργία μιας ξεχωριστής αρχειακής βάσης λαογραφικών δεδομένων λογοτεχνικού υλικού. Αν τα θέματα επιλογής συγγραφέων, συλλογής, κατάταξης και αρχειοθέτησης του υλικού, όπως προκύπτουν από μια πρώτη επεξεργασία των συγκεκριμένων χειρογράφων αποτελούν το ένα επίπεδο ζητημάτων που πρέπει να εξεταστούν, η ανακοίνωση εστιάζει αρχικά σε μια σειρά πρωταρχικών θεωρητικών και επιστημολογικών προβληματισμών.

Τα ζητήματα της αξιοπιστίας της διαμεσολαβημένης πληροφορίας του λογοτεχνικού έργου, του καθορισμού ιστορικά και μορφολογικά του υλικού προς μελέτη, των θεματικών προς διερεύνηση, της πολυδιάστατης τελικά πρόσληψης και ερμηνείας των λογοτεχνικών έργων με τις αναγκαίες διεπιστημονικές συναντήσεις, θέτουν ερωτήματα που η διερεύνησή τους μπορεί να δώσει απαντήσεις τόσο στον πρωταρχικό προβληματισμό για την αναγκαιότητα της συγκέντρωσης ενός παρόμοιου αρχειακού υλικού όσο και στα ζητήματα τεκμηρίωσής του.

Πούχνερ Βάλτερ

Η Ρέα Γαλανάκη και ο λαϊκός πολιτισμός. Παρατηρήσεις της εφαρμοσμένης λαογραφίας στο μυθιστόρημα *Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα* (2009)

Η ανακοίνωση αναλύει το τελευταίο μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη *Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα* (2009), το οποίο είχε ευρύτερη απήχηση και χρησιμοποιεί συνειδητά ως διακείμενο α) τον απόκρυφο βίο του Ιούδα Ισκαριώτη, όπως διασώζεται στην ορθόδοξη συναξαριακή παράδοση και την προφορική παράδοση, και β) την ίδια αφήγηση στο κρητικό θρησκευτικό ποίημα «Παλαιά και Νέα Διαθήκη», που έχει εκδοθεί προσφάτως (2004) και με το οποίο έχω ασχοληθεί επισταμένα (Πούχνερ 2009), διαπλέκοντας την υπόθεση αυτή, την οποία τοποθετεί στη Βενετοκρατία, με μια σύγχρονη, που αφορά μια νεαρή δασκάλα σε κρητικό ορεινό χωριό και έναν «μεταφυσικό» διάλογο που έχει με την πεθαμένη μητέρα της. Η συγγραφέας έχει διαβάσει τη σχετική βιβλιογραφία για την ταύτιση του αρχαίου Οιδίποδα με τον μεσαιωνικό Ιούδα και χειρίζεται το υλικό αυτό με ελεύθερο τρόπο, τροποποιώντας τις λεπτομέρειες της ιστορίας αυτής. Πρόκειται για ένα απτό παράδειγμα για το ότι ο λαϊκός πολιτισμός, και πέρα και έξω από την κληρονομιά του ηθογραφισμού, εξακολουθεί να εμπνέει, ακόμα και σήμερα, στην περίοδο μιας μεταμοντέρνας αφηγηματολογίας μιας μετα-αστικής εποχής, ένα ικανό μέρος της ελληνικής λογοτεχνίας.

Προύσαλης Δημήτρης
**Αντανεκλάσεις της λαϊκής προφορικής λογοτεχνίας
στο έργο του Γ. Βιζυηνού, *Ο Τρομάρας***

Με την παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται η κατάδειξη της αντανάκλασης του λαϊκού προφορικού αφηγηματικού υλικού με παραμυθολογικό περιεχόμενο, στην πεζογραφική δημιουργία του Γ. Βιζυηνού και συγκεκριμένα στο διήγημά του για παιδιά *Ο Τρομάρας* που δημοσιεύτηκε το 1884 στη *Διάπλαση των Παίδων*. Θα γίνει εντοπισμός και σχολιασμός στην παρουσία των ευρισκόμενων παραμυθιακών τύπων με βάση τον ελληνικό κατάλογο του Γ. Μέγα και τον Διεθνή Κατάλογο Ταξινόμησης των Aarne-Thompson-Uther, καθώς και των λαϊκών παραμυθιακών μοτίβων με βάση τον αντίστοιχο Διεθνή Κατάλογο του S. Thompson. Θα αναφερθούν οι διαπολιτισμικές επιρροές με αντίστοιχες ιστορίες της λαϊκής αφήγησης. Η εμφάνιση των στοιχείων του λαϊκού παραμυθιού τόσο στη δομή όσο και στη ροή των θεματικών επεισοδίων της λογοτεχνικής δημιουργίας του Έλληνα πεζογράφου, φέρνει στην επιφάνεια τις σχέσεις-δεσμούς και ιδιαίτερα τις αντανεκλάσεις της λαϊκής προφορικής αφηγηματικότητας με παραμυθιακή μορφή στην έντεχνη έκφραση του λόγιου έργου του Θρακιώτη δημιουργού.

Πυλαρινός Θεοδόσης

Οι λογοτέχνες της Σχολής της Κέρκυρας και το ενδιαφέρον τους για τη λαογραφία

Οι Επτανήσιοι, επόμενοι στο παράδειγμα του Διονυσίου Σολωμού, στράφηκαν πολύ ενωρίς στην αναζήτηση, διάσωση και μελέτη του δημοτικού τραγουδιού, κινούμενοι πρωτίστως από την αγάπη τους για τη δημοτική γλώσσα και από το εθνικό περιεχόμενό του (βλ. Αντ. Μάτεση). Η πρώτη αυτή πηγή αποτέλεσε το θεμέλιο για τη γενικότερη ενασχόλησή τους με τον δημόδη λόγο και συνακόλουθα, προϊόντος του χρόνου, με αποκορύφωση την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, με τη λαογραφία, τόσο σε επίπεδο επιστημονικό με τη συλλογή λαογραφικού υλικού, όσο και σε επίπεδο λογοτεχνικό, με τις επιδόσεις τους στο ηθογραφικό διήγημα ή τον εγκιβωτισμό στα κείμενά τους λαογραφικού υλικού, σε ανύποπτο χρόνο αναδυόμενου, λόγω της έντονης και συστηματικά προβαλλόμενης εντοπιότητας που διακρίνει αυτά. Μέσα από συγκεκριμένα κείμενα (των Ι. Πολυλά, Κωνστ. Θεοτόκη, Ηλ. Σταύρου, Ειρ. Δεντρινού κ.ά.) και με μαρτυρίες (για συλλογές δημοτικών τραγουδιών, παροιμιών, παραμυθιών κ.λπ.) θα δειχθεί στην εν λόγω ανακοίνωση η άμεση ή έμμεση σχέση των Επτανησίων με τη λαογραφία.

Ρηγάτος Γεράσιμος Α.

**Ο Θάνατος του Παλληκαριού του Κωστή Παλαμά.
Μια κιβωτός της νεοελληνικής λαϊκής ιατρικής**

Ο «Θάνατος του παλληκαριού» είναι το πιο αξιόλογο από τα λίγα πεζά του Κωστή Παλαμά. Ο Ψυχάρης θεωρούσε το κείμενο αυτό αριστουργηματικό, ενώ άλλοι το χαρακτηρίζουν «σαν ένα έπος πεζό, που συνεχίζει στην πρόζα τις ιδέες του ποιητή για την πνευματική αναγέννηση της χώρας» (Φ. Μιχαλόπουλος). Δεν θα σταθούμε όμως εδώ στη φιλολογική σημασία ή στη λογοτεχνική αξία του πεζογραφήματος. Μέσα στο κείμενο αυτό παρεμβάλλονται έθιμα και ήθη γιορταστικά και καθημερινά, λεπτομέρειες της ζωής των απλών ανθρώπων, προλήψεις, δεισιδαιμονίες, ξόρκια, μάγια, απόψεις και αντιλήψεις των αγροτικών πληθυσμών των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα.

Στο «Θάνατο του παλληκαριού» περιέχεται ακόμα πλήθος στοιχείων για τη λαϊκή ιατρική και τους εμπειρικούς θεραπευτές, για τους διάφορους τρόπους και τα μέσα θεραπείας που διέθεταν. Αναφέρονται επίσης οι απόψεις των ανθρώπων της εποχής για τη ζωή, την αρρώστια, την αναπηρία, φράσεις και όροι σχετικοί με την υγεία κ.ά. Θα θεωρήσουμε εδώ το παλαμικό αυτό κείμενο από την πλευρά της ιατρικής λαογραφίας. Είναι δε τόσο πολλές οι πληροφορίες αυτές, όσες ίσως δεν ανευρίσκονται συγκεντρωμένες σε κάποιο άλλο λογοτεχνικό κείμενο. Για αυτό το λόγο και χαρακτηρίζουμε το πεζογράφημα αυτό του Παλαμά ως «κιβωτό» της Νεοελληνικής λαϊκής ιατρικής.

Ρωπαΐτου Ζωή Ε.

Οι λαϊκές δοξασίες στο έργο της Ζυράννας Ζατέλη, *Το πάθος χιλιάδες φορές*. Η περίπτωση του ανακαλήματος των νεκρών

Στην ανακοίνωση αυτή εντοπίζονται στοιχεία της λαϊκής παράδοσης στο έργο της Ζυράννας Ζατέλη, *Το πάθος χιλιάδες φορές* και επιχειρείται η αξιολόγησή τους σε σχέση με τον λαϊκό πολιτισμό του Σοχού, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε η συγγραφέας, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1950-1960, όπου και αναφέρεται η πλοκή του μυθιστορήματος.

Ανάμεσα στο πλήθος των προσώπων του μυθιστορήματος σεβαστή θέση έχουν και άνθρωποι με αναπηρίες. Οι ζωές και οι συμπεριφορές των ανθρώπων συμπλέκονται με αυτές των ζώων και των φυτών ως ένας ενιαίος ιστός, στον οποίο συνυπάρχουν ισοδύναμα. Σε αυτόν τον αριστοτεχνικά υφασμένο ιστό, σημαντική θέση έχει και ο κόσμος των ονείρων.

Τα χελιδονίσματα, οι τελετουργίες για να πέσει βροχή μετά από μεγάλη περίοδο ανομβρίας και το αντίστροφο, καθώς και οι τελετουργίες κατά τα Καρναβάλια, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά επικλήσεις στη Μητέρα γη, για να αναδυθεί ξανά και να καρπίσει.

Την αγροτοκτηνοτροφική κοινωνία του Σοχού, εκείνη την εποχή, χαρακτήριζε από τη μια μεριά, η μετανάστευση, που ήταν σε έξαρση και από την άλλη, οι εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού, που ήταν ακόμη απτές. Την χαρακτήριζαν όμως και οι θάνατοι, που ήταν πολλοί, από διάφορες αιτίες, αλλά και από πτώσεις κεραυνών, γιατί ο τόπος είχε πολλές ξέρες που τις ακολουθούσαν μπόρες με πολλά φονικά αστροπελέκια.

Το έργο διαπνέεται από συμπόνια για όλα τα όντα, ανθρώπους, ζώα, φυτά, καθώς όλα συνδέονται με την κοινή μοίρα του θανάτου, ο οποίος ως διαβατήριο σημείο και ως μυστήριο, μαζί με τις τελετουργίες που τον αφορούν, έχει την πρώτη θέση στο μυθιστόρημα.

Η μικρή ηρωίδα, που την παρακολουθούμε στο μεγάλωμά της, και με το όνομά της Λεύκα, αλλά και με την ιδιότητά της ως ψυχοπομπού (βοηθάει, στις τελευταίες τους ώρες, όσους δυσκολεύονται να φύγουν από τη ζωή) ενώνει τον Πάνω Κόσμο με τον Κάτω. Κορυφαία στιγμή του βιβλίου το δείπνο μιας παραμονής Πρωτοχρονιάς όπου (ενάντια στις λαϊκές δοξασίες) η συγγραφέας τοποθετεί στο ίδιο τραπέζι ως συνδαιτυμόνες τα ζωντανά αλλά και τα νεκρά μέλη της ευρύτερης οικογένειας της ηρωίδας με την ίδια να είναι οινοχόος.

Το βιβλίο αφιερώνεται από τη συγγραφέα, στα παιδιά της άλλης όχθης, που κατέχουν το αίνιγμα, δηλαδή τους νεκρούς. Είναι δηλαδή ένα νήμα που ενώνει τη ζωή με το θάνατο. Μα μήπως αυτός δεν είναι και ο ρόλος της Τέχνης γενικότερα;

Σέργης Μανόλης Γ.

**«Μας έβαλαν τα ποτάμια μπροστά αφ' όντις έρθαν στα χωριά αυτοί οι
αντίχριστοι»: μνήμες ηπειρωτισσών γυναικών από τον Εμφύλιο στο πεζογράφημα
του λογοτέχνη Σωτήρη Δημητρίου, *Σαν το λίγο το νερό***

Περιληπτική απόδοση του περιεχομένου του πεζογραφήματος του Σωτήρη Δημητρίου *Σαν το λίγο το νερό*: μνήμες του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στην Ήπειρο από την σκοπιά της «αντικομμουνιστικής δεξιάς»: η έμφυλη διάσταση του Εμφυλίου, ατομικές γυναικείες μνήμες, με αφορμή ένα «τραύμα», την απώλεια της μάνας: γιατί γράφει περί του Εμφυλίου ο λογοτέχνης; η λογοτεχνική απόδοση του «ανοίκειου ήθους» των «αριστερών» ανταρτών, τα εγκλήματα τους κατά του (γυναικείου κυρίως) Σώματος, της Περιουσίας, της Ατομικής Ελευθερίας, του Κοινοτικού Βίου, του «Χωριανικού Ήθους»: η λειτουργία κάποιων λαϊκών μοτίβων στην λογοτεχνημένη αφήγηση, του παροιμιακού λόγου ειδικότερα. Τα παραπάνω είναι μερικά από τα ερωτήματα-θέματα που θέτει η εργασία, η οποία, επαναφέρει προς *συ(ν)-ζήτηση*, ως οίκοθεν εννοείται, τις σχέσεις Ιστορίας - Λογοτεχνίας και Λαογραφίας - Λογοτεχνίας.

Σίνου Χριστίνα

Λαϊκές αφηγήσεις και δημώδεις ρήσεις στα κείμενα του Αριστοτέλη

Στην πρακτική φιλοσοφία του, στις ηθικές και πολιτικές πραγματείες του, ο Αριστοτέλης συχνά παρεμβάλλει στο κείμενό του διηγήσεις από τη λαϊκή παράδοση, τα «ήθη και τα νόμιμα», τα έθιμα, τις ηθικές αντιλήψεις, καθώς και τις κυρίαρχες απόψεις των μελών μιας κοινωνίας. Στη *Ρητορική* και τα *Πολιτικά*, στην πραγμάτευση αμιγώς πολιτικών ζητημάτων, ο Αριστοτέλης μαζί με το θεωρητικό σκέλος ανάλυσης του ζητήματος, παρουσιάζει «τα λεγόμενα», δηλαδή τις λαϊκές αφηγήσεις που συνοδεύουν ένα ιστορικό πολιτικό γεγονός, και αφορούν όψεις του βίου και των πράξεων των πρωταγωνιστών. Στα *Ηθικά*, στην πραγμάτευση θεμελιωδών φιλοσοφικών εννοιών όπως το αγαθό, η ευδαιμονία, το καλό και το κακό, ο φιλόσοφος παρουσιάζει πώς αντιλαμβάνεται ο λαός αυτές τις έννοιες, τι διηγείται για αυτές (μυθολογούσι), καθώς και πώς αυτές εκφράζονται και αναπαρίστανται στη λαϊκή παράδοση.

Τα αριστοτελικά κείμενα είναι πλούσια σε παροιμίες, δημώδεις ρήσεις, αποφθέγματα και γνωμικά, «τα δοκούντα», τα οποία ο Αριστοτέλης τα χρησιμοποιεί καταρχάς ως ενδείξεις αλήθειας, γι αυτό και τα καταγράφει. Έτσι, βρίσκουμε παροιμίες από διάφορες περιοχές, ρητά των επτά σοφών, παροιμιακούς στίχους από τους Όμηρο, Ησίοδο, τη λυρική και τη δραματική ποίηση. Οι παραδόσεις και ρήσεις προέρχονται κατά κύριο λόγο από τον ελληνικό πολιτισμό, τη Σικελία, Μακεδονία, Κρήτη, Θήβες, Κόρινθο, μέχρι την Ηρακλεία (Εύξεινος Πόντος), αλλά και από κοινωνίες βαρβαρικών φύλων, όπως καταγράφηκαν στην πραγματεία «Νόμιμα βαρβαρικά». Η πληροφόρηση του Αριστοτέλη για τις λαϊκές παραδόσεις προέρχεται από τα ταξίδια του κατά τη μέση περίοδο του βίου του, όπου μαζί με τους ερευνητές του συγκέντρωσε πλούσιο εθνογραφικό και πολιτισμικό υλικό.

Αυτές οι παραδόσεις, οι λαϊκές διηγήσεις, οι κυρίαρχες απόψεις και πεποιθήσεις μιας κοινωνίας, εντάσσονται στη φιλοσοφική μέθοδο έρευνας του Αριστοτέλη και αποκαλούνται «ένδοξα». Αυτό υποδεικνύει ότι ο φιλόσοφος λαμβάνει τα «ένδοξα» ως αληθή, γι αυτό τα χρησιμοποιεί είτε ως έναρξη της έρευνας ενός ζητήματος είτε προς επίρρωση των θέσεων του στα ζητήματα πρακτικής φιλοσοφίας.

Σπαθάρη-Μπεγλίτη Ελένη

Πρόσφυγες, χώρος, χρόνος και μνήμη: Τα ήθη των προσφύγων της Θεσσαλονίκης στο έργο του πεζογράφου Γιώργου Ιωάννου

Ο Γιώργος Ιωάννου (1927-1985), γνωστός ως πεζογράφος, ασχολήθηκε παράλληλα και με τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών, παραμυθιών, με τον караγκιόζι κ.ά. Στην εισήγησή μας αυτή θα ανιχνεύσουμε τον προσφυγικό περίγυρο του συγγραφέα (Πόντιοι, Καραμανλήδες, Μικρασιάτες, Κωνσταντινουπολίτες, Θρακιώτες, Μοναστηριώτες κ.ά.) στη Θεσσαλονίκη στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου-χρόνια που σφράγισαν τη ζωή του- όπως ο περίγυρος αυτός καταγράφεται στα πεζογραφήματά του.

Με έμφαση στη συλλογική μνήμη, όπως αυτή συναιρείται με τη μνήμη του συγγραφέα, θα διερευνήσουμε στα πεζογραφήματά του, διαμέσου του υπαινικτικού ύφους του και της χωρικής εμμονής του, το βιωματικό πυρήνα του έργου του που προέρχεται από τις παιδικές του αναμνήσεις, τις οποίες εξομολογείται ενεργοποιώντας παράλληλα την παρατηρητικότητα του για να παρουσιάσει συνειρμικά και με έντονη συγκινησιακή φόρτιση μικρογραφίες της καθημερινής ζωής των προσφύγων της Θεσσαλονίκης.

Θα γίνουν αναφορές στον Φώτη Κόντογλου, από τον οποίο δέχεται την αγάπη για τη λαϊκή παράδοση και τη στροφή στο παρελθόν, στον Αλ. Παπαδιαμάντη και τον Κ.Π. Καβάφη από τους οποίους δανείζεται την εμμονή στο χώρο (Θεσσαλονίκη, Σκιάθος, Αλεξάνδρεια), αλλά και στον Ν. Πεντζίκη από τον οποίο υιοθετεί τον εσωτερικό μονόλογο και τη συνειρμική γραφή, με την οποία προβάλλει την ατομική μνήμη στη συλλογική. Επίσης, θα εξετάσουμε αντιθετικά, το έργο της Ιφιγένειας Χρυσόχου -πρώτη γενιά προσφύγων- με εκείνο του Γιώργου Ιωάννου -πρόσφυγας ο ίδιος δεύτερης γενιάς- παρακολουθώντας τις ανεπαίσθητες αλλά ουσιαστικές αλλαγές, από τη δυναμική της πρώτης στην ενδοσκόπηση και απομόνωση της δεύτερης γενιάς προσφύγων.

Ολοκληρώνοντας, θα προβούμε σε μια βαθύτερη διερεύνηση του ρόλου του χώρου του χρόνου και της μνήμης, όπως καταγράφονται στην πεζογραφία γενικότερα.

Σπυρέλη Χρυσούλα

Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Πολιτισμικές αναπαραστάσεις μιας παραδοσιακής κοινωνίας στο ποιητικό του έργο

Η εισήγησή μου «Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Πολιτισμικές αναπαραστάσεις μιας παραδοσιακής κοινωνίας στο ποιητικό του έργο» απαρτίζεται από δυο μέρη.

Στο πρώτο επιχειρείται μια «λαογραφική περιδιάβαση» στην ποίηση του Ζαχαρία Παπαντωνίου (Καρπενήσι 1877-Αθήνα 1940), μέσα από την οποία θα αναδειχθεί η νοσταλγική διάθεση απέναντι στην πατρογονική κοιτίδα και παράλληλα η εξιδανίκευση και η προβολή του λαϊκού πολιτισμού, ενταγμένου πάντα στο φυσικό περιβάλλον με προέχοντα τα ποιμενικά στοιχεία. Θα αξιολογηθεί, επίσης, αφενός η επιλογή του να μεταφράσει και να δημοσιεύσει το 1911 το ποίημα «Η Γρηά η Βαβά μ'» του Richerpin «στη διάλεκτο της Ρούμελης και τοπικώτερα της πατρίδας του Ευρυτανίας» και αφετέρου η απόφασή του να γράψει το 1929 για το νεοελληνικό θέατρο τον «Όρκο του Πεθαμένου», μια ποιητική εκδοχή της παραλογής του «Νεκρού αδελφού».

Στο δεύτερο μέρος ανιχνεύονται «λαογραφικές θεματικές συναντήσεις» της ποίησής του με την ποίηση συγχρόνων ομοτέχνων του, της ίδιας γεωγραφικής κοινότητας, αλλά και της ευρύτερης, απ' όπου προκύπτει μια βαθιά αίσθηση ταυτότητας σε ατομικό αλλά και συλλογικό επίπεδο, η οποία φθάνει μέχρι σήμερα.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε συνοπτικά πως, όσον αφορά τη διατήρηση της τοπικής ταυτότητας, ο ποιητικός λόγος του Ζαχαρία Παπαντωνίου, με τη βιωματική του διάσταση και τις πολιτισμικές αναπαραστάσεις, ανατροφοδοτεί ποικιλότροπα τόσο την κοιτίδα καταγωγής του, την Ευρυτανία, όσο και τους χώρους διασποράς των Ευρυτάνων.

Σταυρακοπούλου Σωτηρία

Όψεις του λαϊκού μας πολιτισμού στον πεζογραφικό «Κύκλο της Διαγωνίου»

Στη Θεσσαλονίκη, η οποία είναι γνωστή για την εισαγωγή του μοντερνισμού στα ελληνικά γράμματα, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου (πρβ. τα περιοδικά *Μακεδονικές Ημέρες* και *Κοχλίας*), εμφανίζεται μεταπολεμικά μια ομάδα συγγραφέων (ανήκουν οι περισσότεροι στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά), όπως οι Ιωάννου, Καζαντζής, Σφυρίδης, Παπαδημητρίου κ.ά., που συσπειρωμένοι γύρω από το λογοτεχνικό περιοδικό *Διαγώνιος* του Ντίνου Χριστιανόπουλου στρέφονται προς την παράδοση της ρεαλιστικής διηγηματογραφίας, η οποία είχε ξεκινήσει από τον Βιζυηνό (πρβ., επίσης, την ενασχόληση του Βιζυηνού με τη μετάπλαση λαϊκών παραδόσεων σε ποιητικό λόγο από το 1877 κ.ε.). Η στροφή αυτή οφείλεται στην έντονη αντίδραση των παραπάνω συγγραφέων προς τη μίμηση ξένων ηθών, αλλά και προτύπων λογοτεχνικής έκφρασης, κι ενός λόγου συνειρμικού που θεωρούνταν ως προϋπόθεση δήθεν της μοντερνιστικής γραφής. Αυτή η γενικότερα αντισυμβατική ηθική στάση διαμόρφωσε ταυτόχρονα μια ορισμένη τάση ως προς την πεζογραφική ρητορική, αλλά και ως προς το θεματικό υλικό και τις τεχνικές καθαυτές. Η απόρριψη του ξενόφερτου, η επίμονη αναζήτηση του ουσιώδους και αυθεντικού, η λατρεία του γνήσια λαϊκού, η αισθητική των ναΐφ, που εμφανίζονται ως κοινός τόπος στο έργο όλων, εξηγεί την ενασχόλησή τους με το θέατρο σκιών, το παραμύθι, το δημοτικό τραγούδι, το ρεμπέτικο, τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα του λαού, κ.τ.λ. Είναι χαρακτηριστικός, από αυτή την άποψη, ο εντοπισμός πολλών στοιχείων, όπως αυτά που αναφέραμε προηγουμένως, σε όλη τη διαδρομή του πεζογραφικού τους έργου. Η κριτική χαρακτήρισε τους λογοτέχνες της *Διαγωνίου* ως «τον κύκλο των ποιητών και πεζογράφων της *Διαγωνίου*», με την έννοια ότι αποτελούν μια συμπαγή ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά.

Στην εργασία μου εξετάζονται όψεις του λαϊκού πολιτισμού που αποτυπώνονται τόσο στα λογοτεχνικά κείμενα, όσο και σε ειδικά αυτοτελή δημοσιεύματα των πεζογράφων της *Διαγωνίου* και εξηγείται εμπειριστατωμένα και με λεπτομερή στοιχεία η αναβίωση της λαϊκής παράδοσης στον λογοτεχνικό αυτό «Κύκλο» της Θεσσαλονίκης, που αν και μικρός στον αρχικό του πυρήνα, επηρέασε νεότερους πεζογράφους από τη Θεσσαλονίκη και από άλλα σημεία της ελλαδικής ενδοχώρας.

Σταφυλάς Μιχάλης

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου και το Συμβούλιο Καλαισθησίας των Αθηνών

Η καταστροφή των Μνημείων της Αρχαιότητας -και όχι μόνο- με τις μεγάλες οικοδομές που χτίζονταν αυθαίρετα, αλλοίωσαν και «έκρυβαν» το πολιτιστικό πρόσωπο της Αθήνας, εξόργισαν τον Ζαχαρία Παπαντωνίου, Διευθυντή της Εθνικής Πινακοθήκης, και άρχισε έναν σκληρό αγώνα για τη διάσωσή τους. Αυτός ο πάντα ήρεμος άνθρωπος με έντονα καταγγελτικά δημοσιεύματα, διαμαρτυρίες σε αρμόδιες Υπηρεσίες, κατηγορίες κατά συγκεκριμένων υπεύθυνων, παρουσιάσεις του ζητήματος σε κυβερνητικούς παράγοντες, κ.λπ. με τις ακραίες εκφράσεις που χρησιμοποιούσε ξάφνιαζε όσους τον ήξεραν. Π.χ. «Μόνον η Ελλάς εις όλον τον κόσμον είναι τόσον βάρβαρος τόπος, ώστε να μην έχει νόμον προστατεύοντα την Δημοσίαν καλαισθησίαν».

Έτσι δημιουργήθηκε ένα κίνημα διάσωσης των Αρχαιοτήτων αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος, όπως των λόφων στους οποίους χτίστηκαν οικοδομικά εξαμβλώματα. Το πρόβλημα αυτό ο Παπαντωνίου το μελέτησε από όλες τις πλευρές του και κατέληξε στην πρόταση για τη δημιουργία ενός Συμβουλίου Καλαισθησίας των Αθηνών, που να είναι ανεξάρτητο από κυβερνητικές ή άλλες παρεμβάσεις. Μπόρεσε να πετύχει τη συμμετοχή σημαντικών κοινωνικών και πνευματικών παραγόντων και στην πρώτη συνεδρίαση, που έγινε στο Γραφείο του Διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος, παρουσίασε το σκεπτικό με τους τρόπους που θα μπορούσαν να διασωθούν όσες Αρχαιότητες δεν είχαν ως τότε καταστραφεί ή περικυκλωθεί από οικοδομικά «τερατουργήματα». Ο τ. πρωθυπουργός Γ. Καφαντάρης παρέστη και επαίνεσε θερμά αυτήν την πρωτοβουλία.

Δυστυχώς, ακριβώς τις μέρες που θα άρχιζε η ενεργοποίηση των στόχων του Συμβουλίου Καλαισθησίας άλλαξε η Κυβέρνηση και το θέμα μπήκε στο Αρχείο όπου παραμένει ως τις μέρες μας.

Τρομπούκης Απόστολος Λ.

Η σχέση «άνθρωπος - φύση» στο δημοτικό τραγούδι και στη λόγια ποίηση

Στην εργασία μας αυτή θα διερευνήσουμε τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, όπως αυτή παρουσιάζεται στο δημοτικό τραγούδι, αλλά και στη λόγια νεοελληνική ποίηση.

Θα επιδιώξουμε να αποδείξουμε ότι το δημοτικό τραγούδι, στο οποίο έχει αποτυπωθεί η καλλιτεχνική ιδιοφυΐα του λαού μας, συγγενεύει με τη λόγια ποίηση όχι μόνο στο πνεύμα και στη μορφή, αλλά διαμορφώνει και τις συντεταγμένες εκείνες που συνιστούν τα «διακριτά» συστατικά στοιχεία της λόγιας ποίησης.

Επίσης, θα επισημάνουμε ότι, μολονότι ο σύγχρονος άνθρωπος χειρίζεται τη φύση ως άψυχο χρηστικό εργαλείο και προσλαμβάνει το φυσικό κόσμο αντικειμενικά και ενδοσκοπικά, ωστόσο ο άνθρωπος και η φύση, τόσο στο δημοτικό μας τραγούδι όσο και στη λόγια νεοελληνική ποίηση, αποτελούν περιοχές ποιητικής έμπνευσης και δύο βασικές πηγές από τις οποίες αντλούν τα θέματα και την εικονοποιία τους.

Ακόμα, θα διαπιστωθεί ότι, στο δημοτικό τραγούδι ο μεν άνθρωπος αποτελεί αποκλειστικό αντικείμενο, η δε φύση αντιπροσωπεύει το τυπικό περιβάλλον του ανθρώπου, με το οποίο τον συνδέει μια στενή και οργανική σχέση. Αυτή η σχέση, θα φανεί ότι εκφράζεται με την εμψύχωση και προσωποποίηση των στοιχείων του φυσικού κόσμου, που εμφανίζονται να περιβάλλουν με οικειότητα τον άνθρωπο, να βρίσκονται σε μια διαρκή ανταπόκριση μαζί του, να του συμπαραστέκονται στις περιπέτειές του και να συμπάσχουν στις δυστυχίες του.

Θα τονίσουμε ότι αυτός ο εξανθρωπισμός της φύσης, αλλά και η φυσιοποίηση του ανθρώπου αποτελεί ένα αρχετυπικό πλαίσιο θεώρησης του Κόσμου, το οποίο κυριαρχεί και στο έργο πολλών νεοελλήνων ποιητών, όπου η φύση παρουσιάζεται ως ενδοκοσμικός παράδεισος και ένας καθολικός «ευτυχισμός» (κατά τη σολωμική έκφραση).

Εκτός αυτών θα αναφέρουμε ότι στο δημοτικό τραγούδι αλλά και στη λόγια ποίηση η φύση παρουσιάζεται ως πηγή πολιτισμικών αξιών, μέσα από τις οποίες αναδύονται και οι απαντήσεις στις αναζητήσεις της νέας φιλοσοφίας της φύσης, σχετικά με τα κοσμοειδωλα του ανθρωποκεντρισμού και του φυσιοκεντρισμού – βιοκεντρισμού.

Τσούπρου Σταυρούλα Γ.

Κ. Π. Καβάφης, Μελισσάνθη, Τάσος Αθανασιάδης και δημοτικό τραγούδι

«Κατεβαίνουν στο γιαλό και σηκώνουν το φουστάνι. Λάμπουν τα πόδια στο γιαλό, λάμπει και της πεντάμορφης, που 'ναι σαν νερατζούλα φουντωτή ο ποδαστράγαλος. Λάμπει ο γιαλός, λάμπει το περιγιάλι». Το παραπάνω απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Ο πεθαμένος και η ανάσταση* του Ν. Γ. Πεντζίκη μάς εισάγει με τον κατάλληλο τρόπο σε εκείνον τον χώρο της λογοτεχνίας, που χρησιμοποίησε τη δημοτική παράδοση είτε αυτούσια είτε μπολιασμένη με καινούργια στοιχεία, προκειμένου να αναδείξει την αξία της και, κυρίως, να αναγνωρίσει δημόσια, την έτσι κι αλλιώς αναπόφευκτη, κεντρική θέση της στο πάγιο βιωματικό υλικό που φέρει ο καλλιτέχνης μέσα του.

Το ενδιαφέρον του Κ. Π. Καβάφη για τα δημοτικά τραγούδια είναι ίσως λιγότερο γνωστό στο ευρύτερο κοινό, από όσο νομίζουν όσοι ασχολούνται ως ερευνητές με το έργο του. Μάλιστα, πέρα από τα πεζά κείμενα που είχε γράψει σχετικά, έγραψε τον Μάρτιο του 1921 και το ποίημα «Πάρθεν», το οποίο συγκαταλέγεται μεταξύ των *Ανέκδοτων 1882 – 1923*. Από την άλλη πλευρά, η ποιήτρια Μελισσάνθη, στη συλλογή της του 1965 *Το Φράγμα της Σιωπής*, παραπέμπει με περισσότερα από ένα ποιήματά της στο δημοτικό τραγούδι, και όχι μόνο μέσω του τίτλου, «Μικρή συμβολή στο δημοτικό τραγούδι», ενός από αυτά.

Τέλος, ο πεζογράφος Τάσος Αθανασιάδης, δημιουργός ο οποίος, όπως και οι δύο προηγούμενοι, δεν θα συνδεόταν εύκολα με τη δημοτική παράδοση, κάθε άλλο, είχε ενσωματώσει σε ένα από τα πρώτα κιόλας διηγήματά του, εκείνα της λυρικής φάσης του, ένα δημοτικό τραγούδι, το οποίο παρέμενε μέχρι πρόσφατα αταύτιστο, και το οποίο επαναχρησιμοποίησε, μαζί με την ιστορία που το πλαισίωνε, σε ένα πολύ μεταγενέστερο μυθιστόρημά του.

Μέσα από παραδείγματα, όπως τα προαναφερθέντα, αποδεικνύεται περίτρανα η δυναμική του δημοτικού τραγουδιού, ιδιαίτερα, μάλιστα, επειδή πρόκειται για έλληνες λογοτέχνες, οι οποίοι δεν είχαν ως βασικό μέλημά τους τη διατήρηση της επαφής με την εν λόγω παράδοση.

Φουρναράκης Κωνσταντίνος

Ο Ερωτόκριτος του Βιτσέντζου Κορνάρου και η Κρητικοπούλα του Χατζημιχάλη Γιάνναρη: επιδράσεις του αριστουργήματος της Κρητικής Λογοτεχνίας στην έμμετρη ιστορική αφήγηση του λαϊκού ποιητή

Ο Χατζή Μιχάλης Γιάνναρης (1832-1916), αρχηγός της επαρχίας Κυδωνίας στις κρητικές επαναστάσεις του 19ου αιώνα, μετά το τέλος της μεγάλης κρητικής επανάστασης του 1866-69 συνέθεσε στο Ταϊγάνι της Ρωσίας, στα 1874, την «Κρητικοπούλα», μια πολύστιχη έμμετρη ιστορική αφήγηση με έντονο το επικό στοιχείο, η οποία δημοσιεύτηκε το 1894. Το ποίημα αποτελείται από 4029 ιαμβικούς ομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους και χωρίζεται σε 157 κεφάλαια. Ο Παντελής Πρεβελάκης, που θαύμαζε την ποιητική τέχνη του «αγράμματος» επαναστάτη, θεωρεί ότι ο λαϊκός αυτός ποιητής συνεχίζει τη μακρά επική μας παράδοση, η οποία ξεκινά από τα χρόνια του Ομήρου.

Στην ανακοίνωσή μας εξετάζουμε την επίδραση του «Ερωτόκριτου» του Κορνάρου στην «Κρητικοπούλα» του Γιάνναρη στο λεξιλόγιο, στη στιχουργία και στους αφηγηματικούς τρόπους. Αποδεικνύουμε με τη συνεξέταση των δύο κειμένων ότι το έμμετρο ερωτικό μυθιστόρημα του λόγιου Βενετοκρητικού της Αναγέννησης επηρέασε την έμμετρη αφήγηση του ολιγογράμματος λαϊκού ποιητή, που έγραψε στα χρόνια της όψιμης Τουρκοκρατίας. Η πλούσια και εκφραστική γλώσσα και στιχουργία της «Κρητικοπούλας» πολλά οφείλουν στη μαθητεία του Γιάνναρη στον «Ερωτόκριτο». Με οδηγό τη θεωρία της αφήγησης του G. Genette, δείχνουμε επίσης ότι ο Χατζημιχάλης Γιάνναρης ξεκινά από την παράδοση της ιστορικής ρίμας, αλλά την ξεπερνά μπολιάζοντάς την με λόγιες αφηγηματικές τεχνικές, που παρατηρούνται στο ποίημα του Κορνάρου και απουσιάζουν εντελώς από τις λαϊκές ιστορικές ρίμες. Φαίνεται εξάλλου ότι ο Χατζημιχάλης μετασχημάτισε και το μύθο του «Ερωτόκριτου» δίνοντάς του νέο νόημα. Ταύτισε τα πάθη του Ερωτόκριτου με τα πάθη του Κρητικού λαού, που αγωνίζεται και ταλαιπωρείται για χάρη της αγαπημένης του Κρήτης. Για παράδειγμα, η εικόνα της αλυσοδεμένης «Κρητικοπούλας» στην αρχή του ομώνυμου ποιήματος παραπέμπει στη μορφή της φυλακισμένης Αρετούσας, η οποία θα λυτρωθεί και θα βρει την ευτυχία μόνο χάρη στη φρόνηση και την παλικάριά του Ερωτόκριτου - του Κρητικού λαού στην περίπτωση της Κρητικοπούλας. Οι ομοιότητες αυτές, πιθανόν, οδήγησαν τον ανιψιό του Χατζημιχάλη, το διαπρεπή φιλόλογο Αντώνιο Γιάνναρη, ν' αποκαλέσει σε επιστολή του το ποίημα του θείου του «Ερωτόκριτο».

Χατζηγεωργίου Παναγιώτα

Η παράδοση ως πλαίσιο σχολιασμού του σύγχρονου κοινωνικού βίου: Ρέας Γαλανάκη, *Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα*

Στο μυθιστόρημά της *Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα* (2009), η Ρέα Γαλανάκη αναδεικνύει τις ιδεολογικές στρεβλώσεις και τις παραμορφώσεις του αξιακού συστήματος της νεοελληνικής κοινωνίας με έναν πρωτότυπο τρόπο: όχι παρουσιάζοντας μία κακοφορμισμένη αστική κοινωνία αλλά περιγράφοντας παλαιά ήθη και έθιμα της πατρώας γης. Η νέο-ηθογραφική αφήγηση δεν προβάλλει την επιστροφή στις ρίζες και τη σύνδεση με την παράδοση ως αντίδοτο στην αστική κοινωνική σήψη και τα σύγχρονα αδιέξοδα, αλλά επισημαίνει ότι ορισμένα νοσηρά φαινόμενα, όπως ο αντισημιτισμός, που υφέρπουν στη σημερινή νεοελληνική κοινωνία έχουν την αφετηρία τους στον ιδεολογικά απενοχοποιημένο ελληνικό παραδοσιακό βίο. Ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο μυθιστόρημα ξεχωρίζει από τη νεοελληνική μυθιστορηματική παραγωγή των τελευταίων χρόνων, η οποία επικεντρώνεται συνήθως σε ένα αστικό αφηγηματικό «εγώ» και στο μικρόκοσμό του, χωρίς να ενδιαφέρεται για το αξιακό και το ευρύτερα ιδεολογικό σύστημα που συγκροτεί την κοινωνία στην οποία υπάρχει αυτός ο μικρόκοσμος.

Χατζητάκη-Καψωμένου Χρυσούλα

Η παρουσία του λαϊκού βίου στο έργο του Γεωργίου Βιζυηνού και του Κώστα Κρυστάλλη: Δύο αντιθετικές περιπτώσεις

Στην ανακοίνωση σχολιάζεται η παρουσία του λαϊκού βίου στο έργο των δύο λογοτεχνών. Στην περίπτωση του Βιζυηνού όψεις του λαϊκού βίου συνυφαίνονται στη μυθοπλασία και συνιστούν τον καμβά πάνω στον οποίο αρθρώνεται η διήγηση. Από την άλλη πλευρά, στο έργο του Κρυστάλλη ο λαϊκός βίος στην ουσία αποτελεί εξωτερικό στοιχείο της διήγησης, με περιγραφικό περισσότερο χαρακτήρα και αφετηρία μια ρομαντική διάθεση και νοσταλγία γι' αυτό που στην πραγματικότητα αποτελεί για τον δημιουργό έναν «χαμένο παράδεισο». Οι απόψεις που αναπτύσσονται στην ανακοίνωση τεκμηριώνονται με παραπομπές στα έργα των δύο λογοτεχνών.

Χναράκη Μαρία

**Από την *Ιφιγένεια στο Γεφύρι της Άρτας*:
Η θυσία στην καθημερινότητα ως λόγος και δρώμενο**

Η πρώτη όπερα του Μανώλη Καλομοίρη «Ο Πρωτομάστορας» (1915) βασίστηκε στο θεατρικό έργο που ο Καζαντζάκης, ως Πέτρος Ψηλορείτης, είχε αρχικά τιτλοφορήσει «Η Θυσία» (1910). Τόσο η τραγωδία όσο και το μελόδραμα πείθουν τους Έλληνες του 1908-1910 πώς είναι ικανοί να ξεπεράσουν την ηττοπάθεια και να ανοικοδομήσουν το κράτος τους. Και τα δύο έργα εξυμνούν την Ελλάδα, τη δημοτική γλώσσα, τη Μεγάλη Ιδέα και την εθνική ταυτότητα.

«Η Ιφιγένεια στο γεφύρι της Άρτας» (1995) του Γιώργου Κουμεντάκη για την *Ομάδα Εδάφους*, ένα έργο για σοπράνο, τρομπέτα και sampled πιάνο, με σοβαρή διάθεση παιχνιδιού, γεφυρώνει τον προπατορικό μύθο με το δημοτικό τραγούδι, δίνοντας έμφαση και στη χορευτική διάσταση. Ως «μικροτραγωδία», μέσω της οποίας επιτυγχάνεται κάθαρση σε προσωπικό επίπεδο, «Η Ιφιγένεια» λειτουργεί επίκαιρα και «γεφυροποιητικά» με συλλογική διάσταση σε εποχές δυναμικής κι αναταράξεων.

Η βασική ιστορία που τα τρία παραπάνω έργα πραγματεύονται είναι βασισμένη στο γνωστό δημοτικό τραγούδι «Το γεφύρι της Άρτας» που εστιάζει στην εξ ανθρωποθυσίας θεμελίωση ενός γεφυριού. Σύμφωνα με το θρύλο, πολυάριθμοι χτίστες, μαθητές και μάστοροι -υπό τον αρχιμάστορα- προσπαθούν να κατασκευάσουν μία γέφυρα, της οποίας τα θεμέλια κάθε πρωί βρίσκονται κατεστραμμένα. Ένα πουλί με ανθρώπινη φωνή γνωστοποιεί ότι, για να στεριώσει το οικοδόμημα, απαιτείται η θυσία της γυναίκας του Πρωτομάστορα, γεγονός που πραγματοποιείται έπειτα από κατάρες που καταλήγουν σε ευχές.

Σκοπός της μελέτης είναι η εξέταση της ιδεολογίας του θεατρικού, της όπερας και του μουσικοχορευτικού έργου, οι ομοιότητες αλλά κι οι διαφορές τους, ειδικά λόγω των αναγκών των διαφορετικών εν χρήση μέσων. Καθοδηγητική είναι η συγκριτική μελέτη της σύγκρουση των ρόλων και της ενσωμάτωσης των στοιχείων του λαϊκού μύθου και της αρχαίας, «ευριπδικής» τραγωδίας. Είναι η έμφαση στον τραγικό, νιτσεϊκό, «υπεράνθρωπο» ήρωα, στη χριστιανική αυτοθυσία ή στη θηλυκή ηρωίδα; Πρόκειται για μια «παραλογή» της Ιφιγένειας, της Σμαράγδας, της Ελλάδας γενικότερα ή του «άνω-θρώσκοντος» ανθρώπου ειδικότερα;

Χοτζάκογλου Ανθή Γ.

**Βυζαντινές πηγές της λαογραφίας:
Το παράδειγμα της «μετάγχισης» του μύθου της τύφλωσης
του στρατηγού Βελισάριου στο Θέατρο Σκιών**

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιασθεί μια σύντομη περιήγηση στο δραματολόγιο του Ελληνικού Θεάτρου Σκιών που εμπνέεται από το Βυζάντιο (π.χ. «Ιουστινιανός και Θεοδώρα», «Αλέξιος Κομνηνός και Θεοδόσιος», «Άλωσις της Κωνσταντινούπολης», «Η τύφλωση του στρατηγού Βελισάριου», κ.ά.).

Εστιάζοντας στην «Τύφλωση του στρατηγού Βελισάριου», θα παρουσιασθεί υλικό που προέρχεται από αδημοσίευτες αφηγήσεις βετεράνων καραγκιοζοπαιχτών και αποκαλύπτει τις επικρατέστερες εκδοχές που είδαν το φως της ελληνικής σκηνής του προηγούμενου αιώνα, σε αστικά κέντρα και περιφέρεια. Παράλληλα, θα προβληθεί οπτικό υλικό από σύνεργα των παραστάσεων (φιγούρες, σκηνικά, ρεκλάμες) που φιλοξενούνται σήμερα σε συλλογές μουσείων και ιδιωτών και μαρτυρούν τη σκηνογραφική γραμμή που ακολουθήθηκε.

Με σταθερό σημείο αναφοράς τις συνήθεις πηγές έμπνευσης καραγκιοζοπαιχτών Ελλάδας και Κύπρου και στόχο τη συγκεκριμένη «πηγή» των λαϊκών καραγκιοζοπαιχτών, θα αναζητηθούν τα «ίχνη» του «Βελισάριου» σε ένα φάσμα Τεχνών. Από την Ποίηση, το Μυθιστόρημα και τη Παραλογοτεχνία ως το Θέατρο ηθοποιών και ανδρικήλων, την Παντομίμα και τους λαϊκούς θρύλους – αφηγήσεις και το Παραμύθι.

Αξιοποιώντας ως βασικά «εργαλεία» προφορικές μαρτυρίες, χειρόγραφα και ηχογραφημένες παραστάσεις λαϊκών καλλιτεχνών, θα επιχειρηθεί η ανάλυση των κινήτρων επιλογής του συγκεκριμένου έργου, του ρόλου του χρόνου και του χώρου, όπου αυτό παρουσιάστηκε, της συχνότητας και απήχησης των παραστάσεων του. Με τον τρόπο αυτό θα επιχειρηθεί η ανασύσταση της πορείας «μετάγχισης» της βυζαντινής παράδοσης στο Θέατρο Σκιών, ως αντιπροσωπευτικού(;) παραδείγματος μεθόδου δανειοδότησης της Λαϊκής Τέχνης από τη Λόγια.

Χρυσανθοπούλου Βασιλική

Από τη νοσταλγία στη σάτιρα: Οι ταυτότητες των Ελλήνων της Αυστραλίας μέσα από τη λογοτεχνία τους

Η ανακοίνωσή μου αναφέρεται στη μελέτη της λογοτεχνικής παραγωγής των Ελλήνων της Αυστραλίας από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι σήμερα και εστιάζεται τόσο στην ποιητική, όσο και στην πεζή τους δημιουργία (κυρίως σε διηγήματα, αλλά και σε ιστορίες ζωής, δημοσιευμένες και αδημοσίευτες). Στόχος της ανακοίνωσης είναι να εξετάσει διαχρονικά τους μετασχηματισμούς στην έκφραση και στις μορφές της ταυτότητας των Ελλήνων της Αυστραλίας, όπως παρουσιάζεται μέσα από τη λογοτεχνική τους παραγωγή, τόσο ως προς τη θεματική εστίαση, όσο και ως προς τη γλωσσική έκφραση της δημιουργίας αυτής.

Η λογοτεχνική παραγωγή των Ελλήνων της Αυστραλίας συνδέεται τόσο με τις γενικότερες ιστορικές και κοινωνικές παραμέτρους, όσο και με τις προσωπικές συνθήκες της δημιουργίας τους. Η εποχή της συγγραφής των έργων τους (πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή μετά το 1975, περίοδο υπερίσχυσης του πολυπολιτισμικού (multicultural) προτύπου στην πολιτική και στην ιδεολογία του αυστραλιανού κράτους), είναι καθοριστική για το φάσμα των θεμάτων και για τον χαρακτήρα των έργων αυτών. Εξίσου σημαντικό είναι και το στάδιο ένταξης στην αυστραλιανή κοινωνία στην οποία βρέθηκαν οι Ελληνο-Αυστραλοί λογοτέχνες κατά τον χρόνο συγγραφής των έργων τους. Τα λογοτεχνικά κείμενα της περιόδου πριν από την πολυπολιτισμικότητα, αλλά και της πρώτης περιόδου της διαμονής τους ως μεταναστών στην Αυστραλία, είναι διαποτισμένα από το έντονο συναίσθημα της νοσταλγίας για την πατρίδα και της πίκρας για τις δυσκολίες που βίωναν. Τα λογοτεχνήματα που αντιστοιχούν στην περίοδο μετά την εγκαθίδρυση της πολυπολιτισμικότητας ή/και σε μεταγενέστερο στάδιο ένταξης των Ελλήνων στην αυστραλιανή κοινωνία, διακρίνονται από θεματικές, συμβολισμούς και τεχνικές που δεν περιορίζονται στα όρια της ελληνικής εθνοτικής ομάδας και στρέφονται προς την αυστραλιανή κοινωνία και τον πολιτισμό της, γενικότερα. Εδώ ανήκουν λογοτεχνικά κείμενα που αποτιμούν με κριτικό και σατιρικό τρόπο την ελληνική εθνική πραγματικότητα, αλλά και τη ζωή των Ελλήνων στην Αυστραλία. Στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης εξετάζονται και οι λογοτεχνικές δημιουργίες στην αγγλική γλώσσα Ελληνο-Αυστραλών της πρώτης, αλλά και της δεύτερης γενιάς.

Χρυσογέλου-Κατσή Άννα

«Και στο κατώφλι κάθισα να πω το μοιρολόι» ή ο ύμνος της υπαίθρου στο Μοιρολόι της Όμορφης του Γ. Δροσίνη

Ο συγγραφέας αρπάζει και πάλι την ευκαιρία για να ξανα-γυρίσει στον τόπο που αποτέλεσε το κέντρο της έμπνευσής του από τότε που τον πρωτοεπισκέφθηκε και τον «πρωτοτραγούδησε» στις *Αγροτικές Επιστολές* του, το 1882. Αφορμή τώρα στάθηκε ο θάνατος της κόρης, της ηρωίδας των *Επιστολών*, τον οποίο ο Γ. Δροσίνης πληροφορήθηκε εντελώς τυχαία το 1920. Η Ευμορφούλα, όπως έγραψε στις *Αναμνήσεις* του ο συγγραφέας, δεν ήταν «κάποιο πλάσμα της φαντασίας, σαν του Ιουλίου Τυπάλδου», αλλά πρόσωπο υπαρκτό: η όμορφη 18ετής χωριατοπούλα των Γουβών της Ευβοίας. Υπαρκτά, αλλά εξιδανικευμένα ήταν και όσα την περιέβαλλαν, η έμψυχη και άψυχη φύση. Σ' αυτό ακριβώς το περιβάλλον επιστρέφει νοσταλγικά ο ποιητής και το τραγουδά σε 18 συνολικά ενότητες, τις οποίες «συνέθεσε» μετά από προτροπή του Προβελέγγιου που είχε διαβάσει την πρώτη ενότητα δημοσιευμένη στην *Νέα Εστία* τον Οκτώβριο του 1927. Στο *Μοιρολόι* ο Δροσίνης θυμάται και εκθέτει αναλυτικά την προοδευτική γνωριμία του με τη *Λυγερή*, άλλοτε αναφερόμενος στις καθημερινές ασχολίες της κόρης, άλλοτε παραθέτοντας στιγμιότυπα από τις ποικίλες ομορφιές της υπαίθρου, στις οποίες αυτή τον μυεί, και σταθερά υμνώντας τη φυσική ομορφιά της.

Προς το τέλος του μοιρολογιού θα θυμηθεί ακόμη την ακούσια αναχώρησή του από τη «μαγεμένη» περιοχή το φθινόπωρο του 1882 και θα αναφερθεί στην αποκαλούμενη, για τις ανάγκες του έργου, τελευταία συνάντησή τους, κατά την οποία η κόρη τού υπαγόρευσε τα «πικραμένα λόγια» ενός δημοτικού τραγουδιού. Σχολιάζει τέλος την απόφασή της να εγκαταλείψει κάποια στιγμή στο παρελθόν το «ολόχαρο χωριό» της χάριν της πολιτείας, και σημειώνει τις αρνητικές επιπτώσεις που είχε, κατά την άποψή του, στην ομορφιά και τη νιότη της ο εκούσιος αυτός εγκλωβισμός της. Ο Χάρος ο «πονόψυχος» πήγε κάποια στιγμή και τη λευτέρωσε, ενώ ο ποιητής μας στη συνέχεια την επανέφερε στο πατρικό της σπίτι, σαν άλλος Κωνσταντής την Αρετούσα, προκειμένου να της πει το μοιρολόι, τα «πικραμένα λόγια» του δικού του τραγουδιού.

Χρυσού-Καρατζά Κυριακή

Οι τεκέδες του Πειραιά και ο κόσμος τους, στις αρχές του 20ού αιώνα, μέσα από το έργο του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, *Το τάμα της Ανθούλας*

Ο Ν. Λαπαθιώτης υπήρξε ποιητής της πρώτης εικοσιπενταετίας του αιώνα μας. Αστικής καταγωγής, με πολλές αδυναμίες, ενοχές και επικίνδυνες ακρότητες, έμεινε δεσμευμένος από την αρχοντική καταγωγή του και τις διακυμάνσεις της καρδιάς του. Ανήκει στην αθηναϊκή σχολή του «νεορομαντισμού», όπως την χαρακτηρίζει ο Κ. Στεργιόπουλος, στη συστοιχία εκείνων των ποιητών που προσπάθησαν να υποκαταστήσουν την απουσία των παραδεκτών κοινά ιδεών ή κοινωνικών οραμάτων με την πίστη ότι σε όλα προέχει η αίσθηση, η σωματική ανάλωση και είσπραξη των διαφόρων εκδηλώσεων της ζωής. Αν και τα περισσότερα έργα του είναι ποιήματα, έγραψε και μερικά μυθιστορήματα. *Το τάμα της Ανθούλας*, είναι αισθηματικό ρομάντζο, το μοναδικό στη συγγραφή του, στο οποίο πραγματεύεται τη ζωή του υποκόσμου και πιο συγκεκριμένα των τεκέδων, των ναρκωτικών, της πορνείας ακόμα και του πολέμου. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Μπουκέτο* το 1931 σε συνέχειες και ολοκληρώθηκε στους πρώτους μήνες του επόμενου χρόνου. Στο μυθιστόρημα γίνεται λόγος για διάφορες κοινωνικές μειονότητες που σε συνέχεια των μεγάλων κοινωνικοοικονομικών αναστατώσεων που προκαλεί η βίαιη και ανισομερής εισβολή των καπιταλιστικών σχέσεων στην παραδοσιακή κοινωνία, δεν βρίσκουν πια θέση μέσα στο κρατούν σύστημα και απορρίχνονται στο περιθώριο της αστικής οικονομικής τάξης και κουλτούρας. Η απόρριψη αυτή και η αποβολή εκτός συστήματος επενεργεί και στην ιδεολογία, τις κοινωνικές αξίες, τις διαπροσωπικές σχέσεις, τις συλλογικές παραστάσεις, τις πεποιθήσεις, τα ήθη και τα έθιμα κ.ο.κ., σε όλα τα είδη εκείνα χαρακτηριστικά που δίνουν μια αυτόνομη κοινωνική φυσιογνωμία στην κοινότητα, επιτρέποντας της συγχρόνως να λειτουργήσει σαν φορέας λαογραφικού φαινομένου.

Το μυθιστόρημα προβάλλει την παράδοση της ανυπακοής-ανταρσίας των λαϊκών στρωμάτων στον αστικό χώρο. Αυτή η παράδοση εκδηλώνεται κατά τρόπο ιδιαίτερα δυναμικό και άμεσο στα πλαίσια αυτών των ξέχρωρων κοινωνικών ομάδων, που συγκροτούν στη χώρα μας το λεγόμενο παρακοινωνιακό φαινόμενο, όπου οι αναφορές συχνά είναι ανεπαρκείς για τεκμηρίωση.

Η ανακοίνωση στοχεύει στην ανάδειξη όλων αυτών των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού.

Ψυχογιού Ελένη

Από το «φάντασμα» της *Ελένης* του Ευριπίδη στη «Λάμια» και τ' ανάπαλιν: η χρήση των λαϊκών μύθων στη δραματουργία

Η «περίεργη», πολυσυζητημένη εκδοχή του μύθου της Ελένης ως ειδώλου/«φαντάσματος» στην τραγωδία *Ελένη* του Ευριπίδη ανιχνεύεται ως όχι και τόσο περίεργη, καθώς υποστηρίζω ότι φαίνεται ν' αντανακλά τη σχετική με την Ελένη, χαμένη για μας σήμερα, προφορική λαϊκή παράδοση της Αρχαιότητας. Την υπόθεση αυτή θα στηρίξω (αμφίδρομα και συγκριτικά με την αρχαία) στη σύγχρονη λαϊκή παράδοση, πίστη και λατρεία για την *Μαυρηγή- Ελένη* και κυρίως στην εκδοχή της ως *Λάμια*.